ACADEMIA DE ȘTIINȚE SOCIALE ȘI POLITICE A REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

REVISTA DE ISTORIE

DIN SUMAR:

OAMENII DE ȘTIINȚĂ ȘI PACEA

CUVÎNTUL ACAD. ȘTEFAN PASCU

CUVÎNTUL DR. FLORIN CONSTANTINIU

350 DE ANI DE LA URCAREA LUI MATEI BASARAB PE TRONUL ȚĂRII ROMÂNEȘTI

LUPTA LUI MATEI DIN BRÎNCOVENI PENTRU OCUPAREA TRONULUI ȚĂRII ROMÂNEȘTI

NICOLAE STOICESCU

ÎNCEPUTUL EPOCII LUI MATEI BASARAB ȘI VASILE LUPU ÎN LUMINA RELAȚIILOR CU IMPERIUL OTOMAN ȘI CU TRANSILVANIA

CONSTANTIN REZACHEVICI

PAGINI DE ISTORIE UNIVERSALĂ

POZIȚIA RUSIEI FAȚĂ DE MIȘCĂRILE REVOLUȚIONARE DE LA 1821 DIN SUD-ESTUL EUROPEI

NICOLAE CIACHIR

PROBLEME ALE ISTORIOGRAFIEI CONTEMPORANE

CRONICA VIEȚII ȘTIINȚIFICE

RĂSPUNDEM CITITORILOR

CARTEA ROMÂNEASCĂ ȘI STRĂINĂ DE ISTORIE

9

TOMUL 35 1982

SEPTEMBRIE

www.dacoromanica.ro

EDITURA ACADEMIEI

ACADEMIA DE ŞTIINŢE SOCIALE ŞI POLITICE A REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

SECŢIA DE ISTORIE ŞI ARHEOLOGIE

COMITETUL DE REDACŢIE

Ion Apostol *(redactor responsabil adjunct)* Nichita Adăniloaie, Ludovic Demény, Gheorghe I. Ioniţă, Vasile Liveanu, Aurel Loghin, Damaschin Mioc, Ştefan Olteanu, Ştefan Ştefănescu, Pompiliu Teodor *(membri)*.

Preţul unui abonament este de 180 lei.
În ţară abonamentele se primesc la oficiile poştale şi difuzorii de presă din întreprinderi şi instituţii

Cititorii din străinătate se pot abona adresîndu-se la ILEXIM Departamentul Export-Import presă, B.O., BOX 136—137 Telex 11226 — Bucureşti, Str. 13 Decembrie nr. 3, 70116

Manuscrisele, cărţile şi revistele pentru schimb precum şi orice corespondenţă se vor trimite pe adresa Comitetului de redacţie al revistei „REVISTA DE ISTORIE". Apare de 12 ori pe an

www.dacoromanica.ro

B-dul Aviatorilor nr. 1
71247 — Bucureşti, tel. 50.72.41

REVISTA DE ISTORIE

TOM 35, Nr. 9
Septembrie 1982

SUMAR

ISTORIA ŞI PACEA

Cuvîntul acad. ŞTEFAN PASCU 981
Cuvîntul dr. FLORIN CONSTANTINIU 983

350 DE ANI DE LA URCAREA LUI MATEI BASARAB PE TRONUL ŢĂRII ROMÂNEŞTI

NICOLAE STOICESCU, Lupta lui Matei din Brîncoveni pentru ocuparea tronului Ţării Româneşti 985
CONSTANTIN REZACHEVICI, Începutul epocii lui Matei Basarab şi Vasile Lupu în lumina relaţiilor cu Imperiul Otoman şi cu Transilvania 1003

PAGINI DE ISTORIE UNIVERSALĂ

NICOLAE CIACHIR, Rusia şi mişcările revoluţionare de la 1821 din sud-estul Europei 1013

PROBLEME ALE ISTORIOGRAFIEI CONTEMPORANE

O valoroasă sinteză de istorie economică a epocii moderne şi contemporane în lumina unor probleme ale ştiinţei istoriei economice (*Alexandru Porţeanu*) 1033

RĂSPUNDEM CITITORILOR

Cum trebuie apreciat programul revoluţiei române de la 1848? (*Dan Berindei*) 1040

CRONICA VIEŢII ŞTIINŢIFICE

Sesiune ştiinţifică dedicată aniversării a 525 de ani de la urcarea lui Ştefan cel Mare pe tronul Moldovei; Sesiunea ştiinţifică a Institutului de istorie „N. Iorga" „525 de ani de la urcarea pe tron a lui Ştefan cel Mare" (*Gelu Apostol*); Faza republicană

www.dacoromanica.ro

a celei de-a VI-a Olimpiade naţionale de istorie (*Gh. I. Ioniţă*); A VIII-a sesiune a Comisiei mixte româno-ungare de istorie (*Alexandru Porţeanu*); Cronica . . . 1042

CARTEA ROMÂNEASCĂ ŞI STRĂINĂ DE ISTORIE

DAN ZAMFIRESCU, *N. Iorga. Etape către o monografie*, Edit. Eminescu, Bucureşti, 1981, 188 p. (*Gh. I. Florescu*) 1050

* * * *Maramureşenii în lupta pentru libertate şi unitate naţională. Documente (1848—1918)*, Direcţia Generală a Arhivelor Statului, Filiala Maramureş a Arhivelor Statului, Bucureşti 1981, 411 p. + LII + ilustraţii (*Lucia Taftă*) 1055

DORINA N. RUSU, *Cercetări istorice (1925—1947). Bibliografie*, Edit. ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1982, XV + 138 p. (*Alexandru V. Diţă*) 1057

N. Z. LUPU, *Războiul italo-etiopian, 1935—1936* Edit. politică, Bucureşti, 1981, 318 p. (*Nicolae Dascălu*) 1058

JACQUES WILHELM, *La vie quotidienne des Parisiens au temps du Roi Soleil 1660—1715*, Hachette, Paris, 1978, 295 p. + 1 h. (*Mihai Manea*) 1061

www.dacoromanica.ro

REVISTA DE ISTORIE

TOME 35, N° 9
Septembre 1982

SOMMAIRE

L'HISTOIRE ET LA PAIX

Allocution du prof. ŞTEFAN PASCU, membre de l'Académie 981
Allocution du dr. FLORIN CONSTANTINIU 983

350 DE ANS DEPUIS L'AVÈNEMENT DE MATEI BASARAB AU TRÔNE DE VALACHIE

NICOLAE STOICESCU, La lutte de Matei de Brîncoveni pour l'occupation du trône de Valachie 985
CONSTANTIN REZACHEVICI, Le début de l'époque de Matei Basarab et Vasile Lupu à la lumière des relations avec l'Empire ottoman et la Transylvanie 1003

PAGES D'HISTOIRE UNIVERSELLE

NICOLAE CIACHIR, La Russie face aux mouvements révolutionnaires de la 1821 du sud-est de l'Europe 1013

PROBLÈMES DE L'HISTORIOGRAPHIE CONTEMPORAINE

Une remarquable synthèse de l'histoire économique de l'époque moderne et contemporaine dans la lumière des quelques problèmes d'histoire économique *(Alexandru Porţeanu)* 1033

RÉPONSES AUX LECTEURS

Comment faut-il apprécier le programme de la révolution roumaine de 1848 (*Dan Berindei*) 1040

CHRONIQUE DE LA VIE SCIENTIFIQUE

La session scientifique dédiée au 525e anniversaire de l'avènement d'Etienne le Grand au trône de Moldavie; la session scientifique de l'Institut d'histoire „N. Iorga"; „525 ans depuis l'avènement au trône d'Etienne le Grand (*Gelu Apostol*); La phase républicaine de la VIe Olympiade nationale d'histoire (*Gh. I. Ioniţă*); La VIIIe session de la Commission mixte roumano-hongroise d'histoire (*Alexandru Porţeanu*); Chronique. 1042

www.dacoromanica.ro

LE LIVRE ROUMAIN ET ÉTRANGER D'HISTOIRE

DAN ZAMFIRESCU, *N. Iorga. Etape către o monografie* (N. Iorga, Etapes vers une monographie), Editions Eminescu, Bucarest, 1981. 188 p. *(Gh. I. Florescu)* . . . 1050

* * * *Maramureşenii în lupta pentru libertate şi unitate naţională. Documente (1848—1918)* (Les habitants de Maramureş dans la lutte pour la liberté et l'unité nationale Documents (1848—1918), Direction Générale des Archives de l'Etat, Filiale de Maramureş des Archives de l'Etat, Bucarest, 1981, 411 p. + LII + illustrations *(Lucia Taftă)* 1055

DORINA N. RUSU, *Cercetări istorice (1925—1947). Bibliografie* (Recherches historiques (1925—1947). Bibliographie), Editions scientifiques et encyclopédiques, Bucarest, 1982, XV + 138 p. *(Alexandru V. Diţă)* 1057

N. Z. LUPU, *Războiul italo-etiopian* (La guerre italo-éthiopienne), Editions politiques, Bucarest, 1981, 318 p. *(Nicolae Dascălu)* 1058

JACQUES WILHELM, *La vie quotidienne des Parisiens au temps du Roi Soleil 1660—1715*, Hachette, Paris, 1978, 295 p. + 1 h. *(Mihai Manea)* 1061

www.dacoromanica.ro

ISTORIA ȘI PACEA

Inter arma silent musee (Muzele tac la zgomotul armelor): un dicton milenar care și-a păstrat întreaga actualitate pînă în zilele noastre. Un dicton izvorît din observația și din experiența înțelepților tuturor timpurilor precum și din experiența maselor anonime, care au constatat că războaiele au fost și vor fi nefaste societății, oamenilor de orice profesiune și de orice vîrstă; întotdeauna și pretutindeni unde asemenea nenorociri au loc. Ele sînt deosebit de nefaste prin distrugerile de bunuri materiale create, prin numeroase și grele eforturi și sacrificii, prin nimicirea de vieți omenești de neînlocuit. Războaiele sînt nefaste creațiilor științifice și culturale în general, autorilor acestora, oameni de știință și de litere. Tot atît de nefaste sînt aceste calamități, războaiele, creației științifice și oamenilor de știință! Obligați prin clinchetul armelor să-și înceteze activitatea, și prin aceasta, să priveze de propriul lor aport patrimoniul științei și societății în general.

Astfel, judecata istoriei care stigmatizează războaiele nedrepte este pe deplin justificată, precum și condamnarea de către istorie a celor care au pregătit de o manieră sau alta războaiele și a celor care le-au declanșat, împinși de interesele lor egoiste, de ostilitatea lor față de oameni, prin dorința de expansiune și de invazie, de dominație și distrugere. Cine printre oamenii de știință, demni de a purta acest nobil titlu, poate subscrie la teoria lui Malthus care preconiza, alături de alte mijloace de asanare a societății, războaiele? De la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, cînd teoria malthusiană a fost enunțată, pînă în zilele noastre, nici un adevărat om de știință nu a împărtășit-o. Cu atît mai mult cu cît asemenea teorii au fost infirmate de istorie timp de două secole și vor fi de asemenea în viitor. Nu prin aplicarea teoriilor malthusiene și neomathusiene ale timpurilor noastre poate fi realizată „asanarea" societății, ci printr-o nouă ordine economică mondială, care înseamnă o împărțire mai echitabilă a bogățiilor materiale și culturale, științifice și tehnice, așa cum a fost preconizată, demonstrată și propagată cu toate prilejurile de către președintele României, tovarășul Nicolae Ceaușescu. Doctrină îmbrățișată și sprijinită de milioane de oameni nedrept tratați în suferință.

Dimpotrivă, concepțiile și pledoariile marilor gînditori și creatori care și-au pus cunoștințele și conștiința lor în slujba păcii și a liniștii creatoare au fost îmbrățișate și călduros onorate. Pătrunsă de o convingere de nestrămutat, gîndirea „Prințului Renașterii", cum a fost caracterizat Erasm din Rotterdam de către contemporanii săi, a produs o puternică impresie încă din timpul enunțării sale, în cea de-a doua jumătate a secolului al XVI-lea; ea impresionează și va continua să impresioneze și în viitor. „Războiul place celui care nu știe ce este el, scria înțeleptul umanist. Am fost deseori uimit — continua Erasm — de faptul că oamenii ajung la o astfel de nebunie încît să cheltuiască eforturi, bani și curaj pentru

„REVISTA DE ISTORIE", Tom 35, nr. 9, p. 981—984, 1982.

www.dacoromanica.ro

a-și procura reciproc moartea. Războiul este atît de nefast, atît de oribil, încît chiar motivat de o perfectă justiție nu poate fi aprobat de un om cu suflet".

Conștienți de faptul că distrugerile provocate de către războaie pricinuesc sincope și grave cezuri în dezvoltarea științei și culturii și, în consecință, a întregii umanități, care nu se mai poate bucura de roadele științei, constrînsă la tăcere de către războaie, oamenii de știință urmăresc și cultivă concepția erasmiană, convinși că edificiul științei, construit cu grele și numeroase eforturi de un întreg „lanț de cercetări" trebuie să fie apărat contra bombelor și tunurilor.

Adevărații oameni de știință din toate țările, oricare ar fi domeniul lor de cercetare, se ridică cu hotărîre împotriva armamentelor de tot felul, împotriva consecințelor acestora, războaiele. Ei cer ca fabuloasele fonduri cheltuite în scopuri militare să fie întrebuințate pentru hrana oamenilor, pentru școli și alte instituții culturale, pentru biblioteci și laboratoare unde să fie creată o știință utilă progresului omenirii, pentru a realiza principalele scopuri ale științei în raporturile sale cu societatea : îmbunătățirea mijloacelor și metodelor destinate producerii de bunuri materiale și progresului civilizației prin influența binefăcătoare a nobilelor idei de pace și colaborare, de înțelegere și într-ajutorare.

Adevăruri confirmate încă de la începuturile științei, atestate din ce în ce mai mult de-a lungul dezvoltării sale, a rolului său tot mai important pe măsură ce știința pătrunde și influențează, determină, chiar, întreaga viață socio-economică și cultural-instituțională. De aceea, pledoaria lui Ernest Renan în favoarea demnității științei ca activitate spirituală și parte integrantă a civilizației geniului uman, a rolului său în dezvoltarea societății își păstrează întreaga sa valoare : organizarea științifică a omenirii este ultimul cuvînt al societății moderne și această pretenție este cu totul legitimă. Cu atît mai mult cu cît astăzi știința și-a asimilat caracteristicile activității sociale fără de care nu se poate concepe dezvoltarea societății.

Iată rațiunea pentru care societatea contemporană și cea viitoare reclamă ca știința să fie pusă în slujba progresului omenirii. Dar știința zilelor noastre și cea de mîine nu pot înflori decît la căldura umanismului, care înseamnă solicitudinea față de Om, față de Viață, față de viitorul său fericit, într-o lume liniștită, pașnică. Este Idealul promovat cu hotărîre, fără șovăire de către România socialistă în viața internațională, este idealul cel mai prețios al președintelui Nicolae Ceaușescu căruia i se dăruiește cu întreaga sa ființă. De aceea, progresul științei pus în slujba acestui ideal suprem trebuie să întărească încrederea oamenilor de știință în progresul neîntrerupt al umanității, precum și convingerea că este absolut necesar ca spiritul uman creator să domine prin știință iar conștiința, ceea ce nu poate fi dominat prin forță. Și acest lucru este posibil, deoarece oamenii de știință nu sînt ființe solitare, anahoreți izolați de lume, cum admirabil spunea Nicolae Iorga, ci oameni aparținînd unei societăți care le conferă puterea și asupra căreia se vor revărsa roadele eforturilor lor. Spre societatea, în accepția sa cea mai cuprinzătoare, proprie întregii umanități, trebuie să se îndrepte mai presus ca orice gîndirea oamenilor de știință, asigurîndu-i pacea și fericirea.

Acad. Ștefan Pascu

www.dacoromanica.ro

Între funcţiile social-politice ale cercetării istorice se numără şi aceea de a sluji cauza — pe cît de nobilă, pe atît de actuală — a păcii şi colaborării internaţionale, prin cunoaşterea reciprocă şi apropierea popoarelor. Această misiune a istoricilor a fost viguros şi repetat subliniată de secretarul general al Partidului Comunist Român ; cine nu-şi aminteşte — pentru a cita doar un singur exemplu — de vibrantul, emoţionantul apel adresat de tovarăşul Nicolae Ceauşescu istoricilor din întreaga lume de a fi mesagerii neobosiţi ai ideilor de pace şi conlucrare între naţiuni, cuprins în mesajul adresat celui de al XV-lea Congres internaţional de ştiinţe istorice (Bucureşti, 1980). În concepţia Partidului Comunist Român, în gîndirea social-politică a secretarului general, unul din rosturile de căpetenie ale ştiinţei istorice este de a fi un mijloc eficient de cunoaştere şi înţelegere între state şi naţiuni.

Această viziune asupra istoriei se înscrie unei adevărate tradiţii în istoriografia românească. Grigore Ureche, cel dintîi din şirul marilor noştri cronicari, a introdus în letopiseţul său un capitol intitulat semnificativ *Povestea şi tocmeala altor ţări, ce sîntu prin prejur, cum nu să cade să nu pomenim, fiindu ne vecini de aproape*, consacrat prezentării statelor şi popoarelor vecine. Acestei deschideri de larg orizont i se adaogă dimensiunea morală a istoriei, relevată în cuvintele de neuitat ale lui Nicolae Iorga : „Istoria e disciplina cea mai umană din toate ... Nu există disciplină omenească prin care să ne facem mai sociabili, mai altruişti, mai iubitori de om şi de viaţă".

În lumea de astăzi, care trăieşte în umbra rachetelor şi sub apăsarea megatonelor de explozibil, care pot spulbera tot ceea ce milenii de muncă şi gînd au clădit pe planeta noastră, responsabilitatea social-politică a istoricului a crescut considerabil. Se uită adesea că de la obîrşiile sale înseşi, prin opera „părintelui" ei, Herodot, istoria s-a îndreptat spre trecut *nu* pentru a da expresie unui paseism gratuit şi, deci, nefolositor omului, ci pentru a explica, prin trecut, realităţile contemporane. Istoricul se interesează de trecut, dar el rămîne omul prezentului cu problemele lui, care, astăzi, sînt mai complexe ca oricînd şi tocmai de aceea cer o colaborare internaţională de proporţii fără precedent, de neconceput fără temelia solidă oferită de pace şi numai de ea.

O anumită manieră de a scrie istoria — ironizată şi discreditată cu eticheta „istoria-bătălie" — a prezentat trecutul omenirii ca un neîntrerupt lanţ de războaie, în cursul cărora comunităţile umane — de la gintă la naţiune — ar fi fost călăuzite de singurul gînd al exterminării reciproce. Este de netăgăduit că aceste conflicte şi războaie au existat şi ele nu pot fi ignorate, dar tot atît de adevărat este că în istoria societăţii umane au existat lungi perioade de dezvoltare paşnică, cînd pînă şi între foştii combatanţi s-au statornicit raporturi de schimb, înţelegere şi colaborare.

www.dacoromanica.ro

Istoricii au datoria de a releva aceste perioade fecunde pentru progresul și prosperitatea popoarelor. Ele au validarea istorică a eforturilor contemporane de a crea o lume fără războaie, unite sub semnul armoniei și conlucrării. Noua ordine economică și politică internațională pentru care militează Romînia, nu poate fi durabilă, dacă ea nu este întemeiată pe fundamentul solid al trecutului istoric, al cunoașterii individualității și aspirațiilor popoarelor, a trăsăturilor comune și distincte pe care istoria le-a modelat în structura și făptura fiecărei națiuni.

Într-un pasaj celebru, Miron Costin deplînge acele „cumplite vremi" care l-au împiedecat să-și realizeze planul de a coborî Letopisețul său pînă la originile neamului și subliniază că istoricul nu-și poate înfăptui opera decît cu „gînd slobod și fără valuri", adică în condiții de pace. Observația marelui cronicar rămîne pe deplin actuală : progresul istoriei — ca al oricărei științe —, progresul întregii omeniri reclamă pace și colaborare. Istoricii trebuie să fie în primele rînduri ale luptei pentru pace : ei luptă astfel pentru propria lor condiție de oameni de știință ca și pentru toți semenii lor.

Florin Constantiniu

www.dacoromanica.ro

350 DE ANI DE LA URCAREA LUI MATEI BASARAB PE TRONUL ȚĂRII ROMÂNEȘTI

LUPTA LUI MATEI DIN BRÎNCOVENI PENTRU OCUPAREA TRONULUI ȚĂRII ROMÂNEȘTI

DE

NICOLAE STOICESCU

Deceniile II — III ale secolului al XVII-lea au reprezentat o epocă de mari frămîntări în istoria Țării Românești; ca urmare a intensificării exploatării fiscale, în vremea unor domni supuși Porții ca : Radu Mihnea, Alexandru Iliaș, Alexandru Cuconul sau Leon vodă Tomșa, au avut loc o serie de mișcări și răscoale la care au participat atît țărănimea — care suporta greutatea dărilor — cît și slujitorii (dorobanții și călărașii) și parte din boierime [1].

Istoricii mai vechi (A. D. Xenopol, I. Lupaș, N. Iorga etc.) au accentuat caracterul anti-grecesc al acestor mișcări; în această epocă, domnii amintiți mai sus au favorizat pătrunderea elementelor grecești sau grecizate în țară, unii dintre ei înconjurîndu-se și fiind influențați de dregători de origine străină.

Boierii și negustorii greci veniți la nordul Dunării s-au dovedit mai pricepuți decît boierii pămînteni în exploatarea maselor, pe care le-au asuprit fără milă [1 bis]. Văzîndu-se îndepărtați sau amenințați cu îndepărtarea din dregătoriile care le asigurau monopolul exploatării, boierii pămînteni au reacționat cu violență, unii dintre ei — ca Lupu Mehedințeanu — punîndu-se în fruntea mișcărilor împotriva „grecilor".

După cum au remarcat unii cercetători, termenul de „greci" nu cuprindea numai elemente de acest neam, ci în genere elemente sud-dunărene sau chiar români aflați în anturajul și în favoarea domnilor din această vreme. Mișcările amintite nu au avut deci un caracter „național" — cum susțineau unii istorici mai vechi — ci unul mai complex, în care lupta contra „grecilor" (despre care se pomenește adesea în cronicile vremii) se împletea cu lupta împotriva exploatării feudale și fiscale în general.

---

[1] Vezi îndeosebi C. Rezachevici, *Fenomene de criză social-politică în Țara Românească în veacul al XVII-lea* („Studii și mat. de istorie medie", IX, 1978, p. 73—77), unde se expun și opiniile istoriografiei mai vechi. Despre caracterul acestor mișcări și răscoale vezi și *Istoria României*, III, p. 142 și 144.

[1 bis] După cum spune cronicarul sas Simon Massa, boierii greci erau urîți îndeosebi de oamenii săraci pe care îi jefuiau „prin asupriri nesfîrșite" *(Quellen zur Geschichte der Stadt Brassó*, V, p. 371).

REVISTA DE ISTORIE", Tom 35, nr . 9 ,p. 985—1002, 1982

www.dacoromanica.ro

Una din cele mai puternice mișcări de acest fel a izbucnit în toamna anului 1630 și ea va avea ca urmare restabilirea domniilor „pământene" în persoana lui Matei aga din Brîncoveni, devenit Matei Basarab după ocuparea tronului.

Motivul principal al nemulțumirii boierimii oltene a fost exploatarea fiscală la care Leon vodă supunea pe locuitori, exploatare care se răsfrîngea și asupra boierilor ce răspundeau de strîngerea dărilor din județe. După cum spune cronica țării : „pentru multe biruri grele ce au fost asupra săracilor, neputînd să mai biruiască, spartu-s-au toate județele de preste Olt, fugind care încotro au putut. Iar boierii carii ținea județele (de bir) pățea mare nevoie de la domnie, că-i punea să plătească județele cu sila. Și ce avură deteră tot și să îndatorîră pre la turci și pre la balgii (— negustori de miere). Că aprozii nu mai înceta de la casele lor, tot pentru bani ; și le lua trepede cîte 30—40 de galbeni numai deodată" [2].

Văzînd boierii „că merge spre rău", au hotărît „să să dea în lături den naintea răotății" și să pribegească în Transilvania. Astfel, un număr mare de boieri au trecut la 17 sau 18 octombrie 1630 prin pasul Vîlcanului în Hațeg.

Printre acești boieri se găsea și aga Matei din Brîncoveni, care ținuse județul Romanați de bir și care plătise și el dările locuitorilor fugiți. Matei era fiul lui Danciu mare vornic din Brîncoveni, care, la rîndul său, a fost fiul lui Vîlsan din Caracal și al Mariei, fiica lui Detco din Brîncoveni. Danciu și fratele său, Radu postelnicul, erau strănepoții jupaniței Marga cea bătrînă, sora lui Neagoe Basarab și a lui Preda Craiovescu mare ban [3]. Din acest motiv Matei își va spune nepotul lui Neagoe Basarab, considerîndu-se descendentul acestuia. Descendența din boierii Craiovești și înrudirea cu Neagoe Basarab îndreptățeau pe aga din Brîncoveni să aspire la domnia țării [4].

Nu știm prea multe lucruri despre viața lui Matei înainte de anul 1630, cînd a intrat în istorie prin acțiunea sa temerară. După unele informații, s-ar fi născut în 1588 (în 1653 avea 65 de ani), probabil după revenirea tatălui său din pribegia în Transilvania. Nu a deținut nici o dregătorie în vremea domniei lui Mihai Viteazul (așa cum au afirmat unii istorici), deoarece era prea mic ; titlul de postelnic, cu care apare în documente între 1598 și 1605, nu înseamnă că ocupa o dregătorie, aceasta deoarece toți copiii de boier căpătau acest titlu onorific. Prima acțiune cunoscută

[2] *Istoria Țării Românești. Letopisețul Cantacuzinesc*, ed. C. Grecescu — Dan Simonescu, București, 1960, p. 96. Treapădul era taxa ce se plătea dregătorilor trimiși din capitală în provincie pentru împlinirea diverselor porunci domnești ; ea era proporțională cu distanța parcursă de acești dregători.

[3] Ilie Chiriță, *Matei Basarab* („Arhivele Olteniei", 1935, p. 47—57) și N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova*, București, 1971, p. 208—209.

[4] După urcarea pe tron a lui Matei din Brîncoveni (devenit Matei Basarab), strămoșul și modelul său Neagoe Basarab va fi evocat cu deosebit respect cu diverse ocazii, îndeosebi în predosloviile cărților tipărite în această vreme. De pildă, în prima predoslovie redactată de logofătul Udriște Năsturel — cumnatul lui Matei Basarab — se spune : „care din domnii de mai înainte ai țării — afară de cel din al cărui neam și familie prea vestită, prea luminăția voastră prea nobilă prin urmași se trage, adică prea bunul Basarab Neagoe de odinioară — s-a arătat așa de binefăcător țării" (Dan Horia Mazilu, *Udriște Năsturel*, p. 125—127). În alte predoslovii era lăudat „marele neam băsărăbesc", din care făcea parte și fostul agă din Brîncoveni (A. Sacerdoțeanu, *Predosloviile cărților bisericești*, București, 1938, p. 102).

www.dacoromanica.ro

a tînărului Matei datează din timpul domniei lui Simion Movilă (1601—1602), cînd, împreună cu fratele său, Barbu postelnic, s-a judecat la domnie pentru satul Băileşti, pe care tatăl său, Danciu vornic, îl dăduse lui Ianc niare ban pentru a-i „scoate" dregătorie de la Ştefan vodă Surdul. Vreme de aproape 20 de ani (1608—1627), cu titlul de paharnic, Matei este amintit foarte des în documentele relative la Oltenia, unde trăia ca boier de ţară, la moşia sa din Brîncoveni. Singura dregătorie pe care a deţinut-o a fost aceea de mare agă, în 1628, după care apare în documente ca fost agă pînă în 1630. Deşi era un boier bogat, nu a ajuns mare dregător într-o epocă în care dregătoriile erau încredinţate unor favoriţi domneşti aduşi de peste Dunăre.

Pe lîngă nemulţumirea generală creată de plata dărilor, aga Matei mai avea şi un motiv personal care-l determina să plece în pribegie. Aşa cum declara el însuşi la 26 februarie 1634, deci după ce ocupase tronul: „în zilele lui Leon voievod ..., Necula vistier a nimicit casa domniei mele şi a cumpărat multe sate (de) peste Olt; şi acele sate au fost cumpărate tot pe banii domniei mele şi cu averi din casa domniei mele, cum ştie toată boierimea, mari şi mici, şi toată ţara. Şi multă nevoie şi jefuire am avut domnia mea de la Necula vistier pentru zavistie, încît în alt chip nu am avut cum să fac, ci am pribegit domnia mea în Ţara Ungurească (= Transilvania); şi am ieşit domnia mea şi afară din ţară pentru răutatea lui Necula vistier şi am lăsat domnia mea casele şi satele şi dedinele şi toate averile, de s-au pierdut" [5].

Aici deci motivul pribegiei lui Matei este unul de ordin personal, şi anume persecuţia nedreaptă la care l-a supus Necula vistier, grec de origine, care din „zavistie" i-a luat averile. Întrucît Matei nu precizează care erau motivele pentru care Necula l-a persecutat, este greu de ştiut ce s-a întîmplat între cei doi; cum Necula fusese mare vistier înainte de perioada în care boierii olteni au fost siliţi să plătească dările locuitorilor fugiţi, este foarte probabil că duşmănia dintre cei doi nu fusese cauzată de aceste plăţi forţate ci de un alt motiv, necunoscut nouă. După aceste precizări necesare, să revenim la relatarea evenimentelor petrecute în toamna anului 1630.

Trecerea pribegilor în Transilvania este povestită de un martor ocular care a încercat, împreună cu un căpitan (nenumit), să le oprească fuga „în gura plaiului" Vîlcanului. Fugarii au ajuns acolo în ziua de 18 octombrie 1630; ei erau foarte numeroşi „şi tot de folos": Aslan vornicul cu fiul său, apoi Gorgan spătarul, aga Matei din Brîncoveni, Barbu Brădescu şi fratele său, Mihai clucerul, Barbu din Poiană, fiii lui Iscru, Barbu din Fratoştiţa şi feciorul său, Malcoci „şi alţii mulţi de la Olt şi de la Romanaţi şi de la Jiul de Jos (= Dolj) şi de la Mehedinţi". Este vorba deci de un adevărat exod al boierilor olteni.

Fugarii au căutat să-i determine pe slujitorii care încercau să-i oprească să li se „închine", dar — văzînd că aceştia refuză — au tras în ei şi i-au risipit „de au fugit cine încătro au putut", după care pribegii au trecut munţii în Transilvania.

[5] DRH, B, vol. XXIV, p. 283—284.

www.dacoromanica.ro

După cum rezultă din aceeaşi interesantă scrisoare, boierii fugari ceruseră locuitorilor să vină după ei şi să refuze plata dărilor „că le vine alt domn ... peste puţine zile". În nordul Olteniei domnea o stare de mare nelinişte, locuitorii manifestîndu-şi violent nemulţumirea împotriva boierilor : „românii nu vor să dea nemic, ci bat feciorii şi le iau banii şi trăsurile ... şi cîţi birari au găsit, pe toţi i-au luat de i-au legat, de le-au luat banii şi catastişele şi i-au despuiat de i-au lăsat cu pielea". Autorul scrisorii mărturisea că nu a văzut de cînd este „mai rea răutate" decît aceea ce se întîmpla birarilor şi declara : „acum noi ne-am îngrozit, de nu ştim ce vom să facem, că ne e frică că ne vor ucide" [6].

Scrisoarea constituie o mărturie spontană şi sinceră asupra stării de spirit existentă în Oltenia în toamna anului 1630, confirmînd spusele cronicii ţării (după care trecerea pribegilor s-ar fi făcut la 17 octombrie) [6bis].

Boierii pribegi s-au stabilit în Haţeg, „avînd mare cinste şi socotinţă" de la principele G. Rákoczi I, de la David Zolyomy [7] şi „de la toţi nemeşii" [8].

După plecarea lor, la 1 noiembrie 1630, tîlmaciul Zulfykar efendi — aflat la Bucureşti — pretindea că fugarii luaseră cu ei „tributul ţării" (strîns probabil din regiunea Olteniei) şi cerea lui Ştefan Bethlen să-i prindă şi să restituie banii luaţi [8bis].

Îngrijorat de trecerea de care se bucurau pribegii în Transilvania, ştiind că Poarta nu privea cu ochi buni tulburările din ţară şi temîndu-se că îşi va pierde tronul, Leon vodă a încercat în patru rînduri, prin solii speciale, să-i convingă pe pribegi să se întoarcă în ţară, „iar ei n-au vrut". Solia a treia a fost alcătuită din două personaje importante : Hrizea din Bălteni mare vornic şi episcopul Eftimie (mai 1631) [9].

După cum spunea N. Iorga, „pribegia supuşilor putea să deie jos un domn, ale cărui dezvinovăţiri se ascultau mai puţin decît glasul de plîngere al celor siliţi să-şi părăsească ţara ... Leon ştia acest lucru şi de aceia el trimise după « boierii săi » solie după solie, chemîndu-i cu « cărţi de jurămînt » şi stăruind pe lîngă Rákoczi pentru ca el să îi dea înapoi" [10].

Nu ştim prea multe despre modul cum au trăit boierii pribegi în Transilvania, unde au trebuit să facă unele promisiuni lui G. Rákoczi I pentru ca acesta să-i ajute ; mai mult încă, ei au participat, alături de oş-

[6] N. Iorga, *Studii şi documente*, IV, p. 19—20, şi DRH, B, vol. XXIII, p. 283—284.

[6bis] Vezi şi N. Iorga, *Socotelile Braşovului şi scrisori româneşti către sfat în sec. XVII*, Bucureşti, 1899, p. 176.

Pentru succesiunea evenimentelor petrecute din toamna lui 1630 pînă în toamna lui 1632, evenimente care au adus pe tronul Ţării Româneşti pe Matei aga din Brîncoveni, vezi îndeosebi N. Iorga, *Studii şi documente*, IV, p. CLXII—CLXIX şi IX, p. 4—15 precum şi *Istoria Ţării Româneşti. Letopiseţul Cantacuzinesc*, care prezintă foarte amănunţit — cu precizări de date — perioada ce a urmat pribegiei lui Matei, foarte probabil după însemnările unui apropiat al viitorului domn.

[7] Acest nobil maghiar era fratele soţiei lui Gavrilaş Movilă, fostul domn al Ţării Româneşti, ceea ce poate explica în parte atitudinea sa filo-română (A. Veress, *Documente*, IX, p, 248—250). Ca ginere al lui Ştefan Bethlen, el se bucura de multă trecere pe lîngă G. Rákoczi I.

[8] *Istoria Ţării Româneşti*, p. 96.

[8bis] A. Veress, *Documente*, IX, p. 313—314.

[9] *Istoria Ţării Româneşti*, p. 96.

[10] N. Iorga, *Studii şi documente*, IV, p. CLXIII.

www.dacoromanica.ro

tile principelui, la unele lupte purtate de acesta cu imperialii (lupta de la Rakamaz, pe Tisa, 1631)[10bis].

Aflaţi în Transilvania, în 1631, boierii fugari din Ţara Românească promiteau „jupînului Cristeş" (Paul Keresztessy) o răsplată de 2000 de galbeni pentru că acesta le făgăduise „să ne facă cale (adică să le înlesnească trecerea) în ţara noastră"; banii urmau să fie daţi — spun boierii — după ce „va fi pre voia noastră să ne luăm ţara şi să scoatem grecii şi duşmanii noştri care au spart casele noastre" [11].

Este demn de reţinut faptul că aga Matei este trecut în lista boierilor pribegi al treilea, după Aslan vornicul şi Gorgan spătarul. Pecetea lui însă mărturisea încă de atunci intenţia sa de a deveni domn; ea reprezenta un om cu sabia în mînă, şezînd pe tron, iar deasupra tronului era gravat numele Mateiu.

Încercînd să calmeze nemulţumirile existente în ţară şi să atragă pe răsculaţi, la 15 şi 23 iulie 1631, Leon vodă a emis două hrisoave (aşezăminte) împotriva „grecilor". În aceste documente — considerate de unii istorici ca alcătuind o adevărată „cartă de libertăţi" [12] — domnul arată că, strîngînd „toată ţara, boieri mari şi mici, şi roşii şi mazîlii şi toţi slujitorii" şi „văzînd toţi atîta sărăcie şi pustiire ţării", au căutat să afle „de unde cad acele nevoi pe ţară" [13].

Aşa cum s-a observat, hrisovul din 15 iulie expune pricinile răului mai amănunţit de cît *Letopiseţul* — favorabil boierimii pămîntene — şi o face într-un stil necruţător, incisiv şi colorat: „Aflatu-se-au şi se-au adevărat — se spune mai departe — cum toate nevoile şi sărăcia ţării se începe de la grecii străini, carii amestecă domniile şi vînd ţara fără milă şi o precupescu pre camete asuprite (adică cu dobînzi mari — N.S.) Şi dacă vin aici în ţară, ei nu socotescu să umble după obiceiul ţării, ci strică toate lucrurile bune şi adaugă legi rele şi asuprite ... Şi încă alte multe streinări au arătat spre oamenii ţării, nesocotindu pre nici un om de ţară, înstreinîndu oamenii ţării de către domnia mea cu pisme şi cu năpăşti şi asuprind săracii fără milă".

Domnul recunoştea astfel că se petrecuseră multe abuzuri, că „săracii" fuseseră asupriţi şi că, din cauza acestor abuzuri, se produseseră „multe streinări"; pentru a scăpa el însuşi de acuzaţiile ce-i aduceau pribegii şi a-şi salva domnia, Leon vodă dă vina pe grecii din anturajul său, promiţînd sub jurămînt, „cu tot sfatul ţării", că va călca „acele obicee rele" şi le va pune „toate jos". El arată mai departe: „am scos acei greci streini din ţară afară ca pre nişte neprieteni ţării fiind. Şi am tocmit domnia mea şi alte lucrure bune care să fie de folos ţării".

Între „lucrurile bune", domnul enumeră: scutirea boierilor şi roşilor (=curtenilor) de dijmă, oierit, gorştină şi vinărici, scoaterea călugărilor greci din mănăstiri, scutirea preoţilor de bir; domnul nu mai avea voie să concesi-

---

[10bis] I. Sîrbu, *Mateiu-Vodă Băsărabas auswärtige Beziehungen*, Leipzig, 1899, p. 11. După cum declara Matei Basarab mai tîrziu, el locuise la Rîu Bărbat, în Haţeg, împreună cu Gorgan spătarul, Mihai Goţofeanu, Dumitru Filişanu şi Mihart din Şitoaia (DRH, B, vol. XXIV, p. 371).

[11] N. Iorga, *Studii şi documente*, IV, p. 103.

[12] Valentin Georgescu, *Hrisovul din 15 iulie 1631 al lui Leon vodă Tomşa în Ţara Românească şi problema „cărţilor de libertăţi"* „(Revista de istorie", 29, 1976, nr. 7, p. 1013—1029).

[13] DRH, B, vol. XXIII, p. 406—408 şi 412—413.

[13bis] A. D. Xenopol, *Istoria românilor*, ed. III-a, vol. VI, Bucureşti, 1925, p. 45.

www.dacoromanica.ro

oneze cu sila boierilor județele pentru strîngerea birului, nici să condamne la moarte fără judecată pe boieri.

În hrisovul din 15 iulie se spune: „grecii ce vor avea moșii în țară și dobitoc și-i va fi femeia și casa în altă țară, de se va scrie în cetele țării și va trage nevoe cu țara, ei să lăcuiască aici în țară, iar care nu se vor scrie ei să fie lipsiți de țară și să li se ia moșiile și bucatele pre seama domnească. Așișderea și călugării greci carii au cumpărat mănăstirile de le-au făcut metoaşe (la mănăstiri străine — N.S.), ca să le ia venitul și să-l scoată din țară și arginturile și moșiile, aceia să iasă din mănăstire afară, să fie numai călugări rumâni, cum a fost de veac, și să li se ia seama de tot ce au fost al mănăstirilor, nimic să nu lipsească ... Mitropolia, episcopiile, egumeniile să nu se schimbe pre mită, ci să fie pre săbor; și să nu fie volnic patriarhul (de la Constantinopol) a trimite aici în țară nici vlădică, nici episcop, nici egumen, ci pre cine va alege țara și sfatul vlădică sau episcop, acela să fie, numai să trimită la patriarhul să dea blagoslovenie, cum a fost din veac".

Am reprodus acest text pentru a înțelege spiritul profund anti-grecesc ce sta la baza hrisovului. Unele idei din aceste hrisoave (privind închinarea mănăstirilor) vor fi reluate în 1639 chiar de Matei Basarab. Deși Leon vodă recunoștea că „săracii" fuseseră asupriți, hrisovul nu prevedea nici o măsură în favoarea acestora, ci doar în aceea a categoriilor privilegiate.

După opinia lui A. D. Xenopol, hrisovul din 15 iulie dovedea o deosebită abilitate tactică: zmulgerea atouts-urilor din mîna adversarilor, prin legiferarea spontană a revendicărilor lor[13bis]; pentru N. Iorga, actul solemn dat de Leon vodă este un *politisches Meisterwerk*[14]. Oricum, prin acest hrisov solemn, domnul recunoștea că se comiseseră multe abuzuri și că, deci, pribegia boierilor era motivată[15].

Acest așezămînt a avut darul să liniștească spiritele îndeosebi ale roșilor sau curtenilor, astfel încît domnul privea ceva mai încrezător lupta cu boierii pribegi a căror sosire o aștepta. Aceștia, „în loc să răspundă prin supunere — ca unii ce nu doriseră alt ceva decît « să scoată grecii și dușmanii lor carii au spart casele lor » (ceea ce Leon Vodă se arăta dispus să facă) — năvăliră în țară", tocmai cînd o nouă solie (a patra) se îndrepta spre ei să le ceară să se împace cu Leon vodă, după ce domnul se declarase și el dușman al „grecilor"[16].

Cînd cei doi soli au ajuns la Tîrgu Jiu, s-au întîlnit cu straja pribegilor, condusă de Barbu Brădescu și Mihai Coțofeanu. În spatele străjii înainta restul oștirii, condusă de aga Matei și alcătuită din boierii pribegi, din ostași recrutați din regiunea Hațegului, precum și „mulți roșii de preste Olt".

---

[14] N. Iorga, *Geschichte des rumänische Volkes*, II, Gotha, 1905, p. 54.

[15] Exploatarea crîncenă la care erau supuse cele două țări române era cunoscută și în mediile diplomatice de la Istanbul, unde se spunea: „acești miniștri și unii fruntași dintre greci, care se hrănesc și caută a se îmbogăți cu punerea și scoaterea acestor domni, nu se vor opri înainte ca amîndouă provinciile, Moldova și Țara Românească, să fie golite de locuitori, la care s-a și ajuns aproape ... E de mirare că locuitorii au putut să îndure așa de mult și n-au fugit dintr-o dată, cum se aude că fac acum" (N. Iorga, *Studii și documente*, IV, p. 196).

[16] *Ibidem*, p. CLXV.

www.dacoromanica.ro

După ce mica oştire a intrat în nordul Olteniei prin pasul Vîlcanului, Leon vodă a trimis împotriva ei pe Miho spătarul cu oastea domnească; la Ungurei însă, acesta a fost învins de pribegi şi de-abia scăpă cu fuga [17].

Dîndu-şi seama că pribegii sînt mai puternici de cît credea, domnul şi-a trimis soţia la adăpost în cetatea Giurgiu, iar el cu oastea a înaintat în întîmpinarea lui Matei pînă la Prisăceni; aici a făcut „sfat mare" cu boierii credincioşi şi, întrucît „nu i-au dat îndămănă să să bată acolo", a stabilit să aştepte pe pribegi la Bucureşti, pe locul unde se află astăzi biserica Slobozia, în regiunea unde se găsea pe atunci mănăstirea Sf. Ecaterina, numită şi mănăstirea lui Pană vistierul [18].

Asigurîndu-şi fidelitatea slujitorilor şi dorobanţilor cu lefuri din destul, Leon vodă s-a luptat „tare" cu pribegii, care au fost învinşi, la 23 august 1631. Nu ştim amănunte despre desfăşurarea acestei bătălii; ştim doar că pe locul luptei au căzut mulţi boieri, printre care se găseau: Preda Floricoiul din Greci, ginerele lui Mihai Viteazul [19], Adam banul şi alţii. Cei mai mulţi dintre boierii pribegi au reuşit să scape, printre ei fiind şi aga Matei [20].

Este foarte probabil că aga Matei va fi jucat un rol de seamă în alcătuirea planului bătăliei, ca şi în organizarea forţelor de care dispunea în luptă. Să nu uităm că, la 1630, el era cunoscut ca fiind „*capo di tutta la militia*", adică comandantul întregii armate (pedestre) a ţării. Este de asemenea probabil că victoria lui Leon vodă a fost hotărîtă de superioritatea numerică a forţelor de care dispunea domnul ţării [21].

La scurtă vreme după luptă, la 5 septembrie 1631, domnul învingător confisca averile boierului „hiclean", motivînd: „cînd a fost acum, în zilele ⟨domniei mele⟩, iar Matei aga, el s-a ridicat asupra domniei mele în chip de domn, cu oaste din Ţara Ungurească (= Transilvania) şi cu război. Şi a venit de s-a bătut cu domnia mea în şesul viilor oraşului Bucureşti, ca să calce schiptrul cinstitutului împărat şi să piardă ţara domniei mele cu răutăţi ..., ci a dat Dumnezeu de a fost după voia cinstitutului împărat

---

[17] *Istoria Ţării Româneşti*, p. 97 şi N. Iorga, *op. cit.*, IX, p. 8.

În timpul venirii pribegilor prin sudul Olteniei s-au produs unele excese. Dintr-un document dat de Leon vodă la 13 septembrie 1631, rezultă că „pe vremea cînd au venit pribegii de peste munţi cu oaste şi cu luptă asupra domniei", Pătru vistier, ginerele lui Preda Floricoiul slugerul, a prins la Caracal pe Iovan Lătinul — care stăpînea satul Pleaşov al socrului său pentru o datorie de 600 de galbeni — şi l-a tăiat, luîndu-i hrisoavele de stăpînire (DRH, B, vol. XXIII, p. 441).

[18] Radu Popescu, *Istoriile domnilor Ţării Româneşti*, ed. C. Grecescu, Bucureşti, 1961, p. 134.

[19] Preda slugerul din Greci avea — ca şi Matei — motive personale de nemulţumire deoarece împreună cu fiul său, Mihai postelnic, fusese „închis în temniţă pentru datorii" de trei negustori greci: State, Dima şi Zota, care i-au vîndut apoi satul Putineiul (moştenire de la Mihai Viteazul) lui Necula vistierul, duşmanul lui aga Matei (DRH, B, vol. XXIII, p. 419 şi 422). Vezi şi mai sus nota 17.

[20] *Istoria Ţării Româneşti*, p. 97—98.

[21] Este posibil ca Matei Basarab — în calitatea sa de fost agă (comandant al dorobanţilor) — să fi sperat că aceştia vor trece de partea sa, ceea ce nu s-a întîmplat. După cum spunea N. Iorga, fugarii îşi dădeau sema că mişcarea le fusese pripită; aceasta era şi impresia produsă în Polonia, unde Miron Barnovschi era sfătuit să nu procedeze la fel: „nu trebuie căutat prea departe: nenorocirea de deunăzi din Ţara Românească e încă proaspătă. Măria sa voievodul poate şti foarte bine cum a fost plătit cel ce s-a încrezut în astfel de făgăduieli (ale ţării). Căci, dacă s-a aruncat repede în luptă (Matei) tot aşa de repede a şi căzut, s-a acoperit însuşi de ruşine şi şi-a înşelat prietenii, trimiţînd multă lume la măcel" (N. Iorga, *Istoria românilor*, VI, p. 33).

www.dacoromanica.ro

şi după voia noastră şi a adus Dumnezeu pe vrăjmaşii domniei mele cu plecarea capului sub sabia domniei mele". Ca urmare a acestei acţiuni — spune domnul mai departe — „au căzut toate satele şi averile lui Matei aga să fie pe seama domniei mele"; satele au fost pierdute de Matei „cu rea hiclenie, ca fiind un duşman al cinstitutului împărat şi al ţării"[22]. Ca reprezentant al „cinstitutului împărat" de la Istanbul, Leon vodă considera că pribegii nu s-au ridicat numai împotriva sa, ci şi a Porţii.

Lupta este evocată şi într-un document din 1 septembrie 1631, unde domnul aprecia că pribegii se luptaseră cu oastea sa „în şesul Bucureştilor, foarte tare"; alături de domn — după cum recunoaşte acesta — se găseau şi beşlii turci [23].

Peste trupurile celor morţi în luptă, Leon vodă a ridicat, la 20 februarie 1632, o cruce — numită apoi crucea lui Leon vodă — care avea săpată o inscripţie comemorativă a luptei [24].

În martie 1632 — cînd capitala Ţării Româneşti a fost vizitată de solul suedez Paul Strassburg — domnul i-a povestit cu mîndrie cum a obţinut victoria şi i-a arătat acestuia locul bătăliei (pe atunci lîngă Bucureşti), precum şi „mormintele celor ucişi şi crucea ridicată în semn de biruinţă". Domnul se plîngea că Matei aga este „începătorul acelor tulburări" *(motuum illorum autor)* şi-l acuza pe boierul fugar că ar fi cumpărat sprijinul lui Rákoczi „cu mulţi bani" [25], ceea ce este foarte probabil.

*

După înfrîngerea de la Bucureşti, o bună parte dintre boieri, în frunte cu aga Matei, au scăpat fugind prin Oltenia spre Transilvania; urmăriţi de oştile lui Leon vodă, pribegii „au fugit şi s-au închis la mănăstire din Tismana şi au şăzut acolo 10 zile", oştile domneşti „s-au bătut cu ei trei zile şi nimic nu le-au putut strica" [26].

Scăpat la adăpostul zidurilor Tismanei, aga Matei a trecut apoi în Transilvania, iar oştile care-l urmăreau au prădat regiunea „cum au fost mai rău". În amintirea salvării sale la adăpostul zidurilor mănăstirii, după luarea domniei, „primul lucru către care şi-a îndreptat grija (domnul) a fost neîntîrziata reclădire a acestei mănăstiri, străduindu-se să-i sporească întăriturile cît mai mult, deoarece datorită ei scăpase (din mîinile duşmanilor) şi el făcuse jurămînt în acest sens", după cum va spune mai tîrziu Paul de Alep [27].

---

[22] DRH, B, vol. XXIII, p. 435—436.

[23] *Ibidem*, p. 433. Documentul este important şi pentru faptul că arată ce boieri se aflau „în tabără" lîngă Leon vodă: Necula vistierul, Hrizea mare vornic, Papa Greceanu mare logofăt, Miho mare spătar şi Buzinca mare comis, toţi adversari ai lui Matei Basarab.

[24] Iată inscripţia: „Adecă eu, robul lui Dumnezeu, Io Leon vodă, feciorul lui Ştefan voievod, rădicat-am această cinstită cruce în numele lui Sfeti Gheorghie, pentru ca să se pomenească de războiul ce am avut în acest loc cu pribegii, cînd au venit de peste munte asupra domniei mele în an 7139 (1631), în luna lui avg. 23, marţi. Şi milostivul Dumnezeu, cu rugăciunea lui Sfeti Gheorghie, supusu-i-au suptu sabia domniei mele şi i-am biruit; şi cîţi au căzut în război zac sub această movilă" *(Inscripţiile medievale ale României. Oraşul Bucureşti*, Bucureşti, 1965, p. 406). Vezi şi Paul Cernovodeanu, *Complexul istoric de la Slobozia „Crucea lui Leon vodă"* („Glasul bisericii", XXIX, 1970, nr. 7—8, p. 773 776).

[25] *Călători străini despre ţările române*, V, p. 66 Vezi şi N. Iorga, *Studii şi documente*, IX, p. 8, nota 4.

[26] *Istoria Ţării Româneşti*, p. 98.

[27] *Călători străini*, VI, p. 198.

www.dacoromanica.ro

De la Tismana, după sfaturile bătrînului Stoica din Izvarna, aga Matei s-a retras peste munte, trecînd „la Caravan Sebeş" (= Caransebeş). Leon vodă a trimis a doua oară oaste după Matei, dar „nimica nu i-au putut strica". De necaz şi ca să pedepsească pe locuitorii care se arătaseră partizani ai agăi Matei, „oştile iar au jefuit şi au prădat ţara de preste Olt foarte rău" [28]. Se înţelege că aceste două prăzi au îndepărtat şi mai mult pe locuitorii Olteniei de domnia lui Leon vodă.

După victoria asupra pribegilor, Leon vodă s-a plîns „mereu la Poartă [29], unde a trimis 31 de captivi luaţi în luptă, între care erau şi „oameni nobili din comitatul Hunedoarei", trimişi spre a dovedi ajutorul dat de G. Rákoczi. La 29 octombrie 1631, Ştefan Szalanczi — capuchehaia principelui, căruia îi transmitea aceste ştiri — îl ruga pe acesta „să scrie despre cruzimea voievodului (Leon vodă) asupra ţării lui, să scrie milostiv măria sa despre pustiirea ţării", ceea ce va provoca sigur mazilirea domnului [30]. Este deci foarte probabil că la mazilirea lui Leon vodă (în iulie 1632) [31] au contribuit în mod deosebit intervenţiile lui G. Rákoczy la Poartă, unde trebuia să justifice şi ajutorul dat pribegilor împotriva domnului numit de sultan.

Aşa cum arăta N. Iorga, după înfrîngerea din 1631, principele Transilvaniei — preocupat el însuşi de conflictul cu imperialii care susţineau împotriva lui pe nobilul Prépotsvary — „se mulţămi să stăruie la Poartă [32], pentru bani şi promisiuni de tribut ..., fără ca prin acest ajutor să-i fi fost hotărîtă domnia" (lui Matei) [33].

Aflat în Banat, Matei aştepta un moment mai favorabil pentru a se putea întoarce în ţară. Pierzînd încrederea în posibilitatea succesului şi atraşi de promisiunile lui Leon vodă, o parte din boierii pribegi s-au întors în ţară; printre ei se afla şi Aslan vornicul, care a devenit mare ban în divanul lui Leon vodă [34].

Între timp, aga Matei a intrat în legătură cu puternicul Abaza paşa din Nicopole, considerat „ispravnic pre marginea Dunării", pe care l-a convins că singura cale pentru a linişti „săraca de ţară", pe care au „spart-o domnii streini cu grecii ţarigrădeni", era să-l susţină pe el la domnie. În

---

[28] *Istoria Ţării Româneşti*, p. 98.

[29] Faptul este confirmat de Paul Strassburg, care — vizitînd capitala Ţării Româneşti în martie 1632 — fusese informat de Leon vodă că refuzul lui Rákoczi de a-i restitui pe fugarii din Transilvania a provocat „multe certuri între ei la Poartă". *(Călători străini*, V, p. 66).

[30] A. Veress, *Documente*, IX, p. 315—316.

[31] Ultimul document emis de Leon vodă datează din 12 iulie 1632 (DRH, B, vol. XXIII, p. 604), iar primul eliberat de Matei Basarab din 6 octombrie 1632 (ibidem, p. 618). Între aceste date ţara nu a avut domn. După cronica ţării, Leon vodă a fost mazilit la 24 iulie *(Istoria Ţării Româneşti*, p. 99).

[32] G. Rákoczy — care era lacom de bani — a intervenit la Poartă încă din primăvara lui 1632 pentru a fi numit domn Matei Basarab. Pentru a nu scăpa prilejul să cîştige bani şi de la ceilalţi pretendenţi, a trimis solilor săi la Poartă cărţi de recomandare pentru toţi candidaţii cu şanse, cu precizarea ca, în momentul numirii noului domn, să fie scoasă la iveală cea întocmită pe numele acestuia ! („Cercetări istorice", 1940, p. 457).

[33] N. Iorga, *Studii şi documente*, IV, p. CLXXVII.

[34] După ce — în mai 1632 — Leon vodă promisese lui G. Rákoczi suma de 5000 de florini pe an, atitudinea principelui faţă de boierii pribegi s-a schimbat, ceea ce explică plecarea unora dintre tovarăşii de luptă ai lui Matei Basarab (N. Iorga, *op. cit.*, IX, p. 11). Întrucît Leon vodă nu reuşise să plătească suma promisă, fiind mazilit, G. Rákoczy a cerut solilor săi la Poartă să pretindă plata sumei de la noul domn, Radu Iliaş.

www.dacoromanica.ro

acest scop, el a scris paşei „cărţi cu făgăduele multe", folosind ca intermediar pe popa Ignatie Sîrbul care avea „voe vegheată" la Abaza[35].

La cîştigarea lui Abaza paşa de partea pribegilor a contribuit, fără îndoială, şi scrisoarea adresată acestuia, la 15 august 1632, de principele Transilvaniei, în care acesta arăta că îndemnase în repetate rînduri pe boierii fugari să se întoarcă în Ţara Românească, unde noul domn (Radu Iliaş) nu le va face nici un rău; ei refuzau să se întoarcă de teama negustorilor greci care umblau cu pîri mincinoase la domn împotriva boierilor pămînteni, ca să poată prăda ţara. „Bucuroşi s-ar întoarce ei acasă, căci amară e pribegia printre străini, dar spun că nu cutează cîtă vreme acei străini greci sînt lîngă voievod". Rákoczi îl ruga în încheiere pe Abaza să ajute pe „bieţii boieri împotriva nesăţioşilor greci jefuitori" [36].

Întrucît textul acestei scrisori este foarte asemănător cu acela al hrisovului dat de Leon vodă în iulie 1631, unii istorici ca I. Lupaş (care l-a publicat) consideră că cele două documente ar emana dintr-o sursă comună; este mult mai probabil că ele reflectă aceleaşi realităţi şi acelaşi spirit anti-grecesc.

Intenţiile boierilor pribegi de a trece cu oştile în Ţara Românească erau cunoscute la curtea domnească. La 11 august 1632, „toţi boiarei ţării mari şi mici", aflaţi la Bucureşti, întrebau cu spaimă pe Cristofor Hirschel la Braşov dacă erau adevărate veştile aduse de oamenii lor „den sus" (de la hotarul Ţării Româneşti) că pribegii urmau să coboare prin trei locuri: Teodosie Corbeanu spătarul „pre la Tărgul Jiiului", aga Matei „pre la Rucăr cu oaste", iar Gorgan spătarul „pre Telcajen cu alte oşti". Ei mai spuneau că schimni-aga — care venise la Bucureşti să „prindă" scaunul după mazilirea lui Leon vodă — auzind aceste ştiri, anunţase deja pe vizir şi pe hanul tătarilor ca „să-i pornească asupra lor" şi deplîngeau răul ce avea să urmeze pentru această „blăstămată de ţară" [37].

Informaţiile boierilor despre intenţiile pribegilor de a coborî în ţară erau exacte, numai că aceştia nu veneau prin punctele de trecere de care este vorba în scrisoare ci prin altă parte.

Alexandru Iliaş, domnul Moldovei, tatăl noului domn numit de Poartă, Radu Iliaş, a încercat să împace pe pribegi cu făgăduieli mincinoase; la 18 august 1632 le-a scris să treacăpe la el prin Moldova, unde vor avea „milă şi socotinţă" [38]. La data amintită, însă, pribegii se aflau deja în drum spre Ţara Românească.

Matei Basarab a ştiut să profite foarte bine de interregnul ivit după mazilirea lui Leon vodă şi să ocupe tronul Ţării Româneşti, fără

---

[35] *Istoria Ţării Româneşti*, p. 99. Prezenţa lui Ignatie la Nicopole în timpul tratativelor cu Abaza paşa este confirmată de Matei Basarab într-un document din 1633, unde spune că „pentru voia" acestui preot eliberase nişte rumâni din starea de servitute (DRH, B, vol. XXIV, p. 215). Matei l-a răsplătit mai apoi pe Ignatie cu scaunul de episcop de Rîmnic şi mitropolit al Ungro-Vlahiei.

[36] I. Lupaş, *Documente istorice transilvane*, I, Cluj, 1940, p. 185 187. Vezi şi „Cercetări istorice", 1940, p. 458—459.

[37] Deşi scrisoarea e datată 7139 august 11 (deci 1631), după cum a arătat N. Iorga, *Studii şi documente*, IV, p. CLXVII, data e greşită fiind vorba de evenimentele petrecute în vara lui 1632 după mazilirea lui Leon vodă, care a avut loc la 24 iulie; numai aşa se explică prezenţa lui schimni — aga la Bucureşti, unde venise să „prindă" scaunul domnesc pînă la sosirea noului domn.

[38] N. Iorga, *op. cit.*, p. 105 şi „Columna lui Traian", 1876, p. 232—233.

www.dacoromanica.ro

luptă, înainte de venirea noului domn, Radu Iliaş, fiul fostului domn Alexandru Iliaş, care lăsase o impresie nefavorabilă în ţară.

La 2/12 august, chemat de boierii din ţară prin Drăguşin, „sluga lui", Matei pleca din Caransebeş fără ajutor de la G. Rákoczi; oastea sa era formată din români bănăţeni, conduşi de Vaida Bona (sau Bunea voievodul).

După opiniile cronicarului, „Matei aga încă şi-a luat ziua bună de la craiul Racoţi şi de la toţi domnii şi nemeşii şi au purces să vie aici în ţară. Iar craiul, pentru multă slujbă dreaptă ce i-au făcut cînd au venit nemţii asupra lui la Tocaia (— Tokay) n-au vrut să-l lase să vie făr-de oameni, ci au ales pre Vaida Bun căpitanul cu o seamă de oşti şi au petrecut pe Matei aga cu mare cinste, purcegînd de la Caravan-Sebeş, avgust 2 dni" [39].

Problema ajutorului primit de Matei Basarab din Banat a fost studiată atent în monografia lui I. Sîrbu, care a arătat că oştile bănăţene „nu erau trupe auxiliare, puse la dispoziţie de Rákoczi, ci mercenari angajaţi de emigranţi cu banii lor proprii" din regiunea Caransebeşului şi Mehadiei, unde se găseau oşteni foarte pricepuţi [40].

G. Rákoczi nu-i putea pune la dispoziţie lui Matei ostaşi din această regiune, deoarece, prin hotărîrea dietei Transilvaniei din 5—10 mai 1632, populaţia districtelor Orşova, Mehadia şi Caransebeş fusese scutită de serviciul militar. În plus, după cum arăta mai departe I. Sîrbu, G. Rákoczi — aflat în conflict cu imperialii în această vreme — nu avea disponibilităţi de oaste pentru a le pune la dispoziţia lui Matei Basarab; ceea ce a putut face principele Transilvaniei, în aceste condiţii, a fost să-l sprijine pe aga Matei pe cale diplomatică [41].

După cum sublinia de curînd regretatul I. D. Suciu, „pentru restabilirea adevărului istoric, e necesar să precizăm că *Matei Basarab s-a instalat cu ajutorul trupelor române din Banatul de Lugoj — Caransebeş, conduse de Vaida Bona, iar nu cu ajutorul militar al principelui Gheorghe Rákoczy*". De altfel, după cum remarca acelaşi autor, bănăţenii au rămas în serviciul lui Matei Basarab şi după suirea acestuia pe tron; la 1637, el mai avea încă în solda sa 500 de bănăţeni din regiunea Mehadiei, consideraţi de J.Kemeny drept cei mai credincioşi slujitori *(welche seine treusten Diener waren)* [42].

Aga Matei a înaintat spre Ţara Românească fără a întîmpina vreo împotrivire; beiul de la Orşova i-a ieşit înainte cu plocoane, oferindu-i bani pentru mica sa oştire.

Itinerariul urmat de oştirea lui Matei este uşor de reconstituit după cronica ţării, „răzimată pe însemnări din acest timp chiar", cum spune N. Iorga [42bis]: pribegii au trecut prin plaiul Drinovului, după care „au tăbărît în seliştea Preştnii", îndreptîndu-se apoi spre sudul Olteniei [43].

Singurul izvor care vorbeşte de o luptă în Oltenia este pisania tîrzie a mănăstirii Sadova — construită de Matei Basarab — unde se spune că

---

[39] *Istoria Ţării Româneşti*, p. 100.

[40] I. Sîrbu, *Matei vodă Băsărabas auswärtige Beziehungen*, p. 21—23.

[41] *Ibidem*, p. 22 23.

[42] I. D. Suciu, *Unitatea poporului român. Contribuţii istorice bănăţene*, Timişoara, 1980, p. 48 50.

[42bis] N. Iorga, *op. cit.*, IX, p. 13.

[43] *Istoria Ţării Româneşti*, p. 100.

www.dacoromanica.ro

ctitoria a fost ridicată „după ce (Matei) a biruit pe turci la Schela Ciobanului unde, avînd mare strîmtoare de către dînşii în două rînduri şi scăpînd cu oastea întru acest sfînt lăcaş ..., după săvîrşirea războiului au zidit această ... mănăstire, la anul de la zidirea lumii 7141" (1633)[44]. Comentînd această ciudată pisanie, C. C. Giurescu crede că este vorba, într-adevăr, de o biruinţă a agăi Matei asupra turcilor la Schela Ciobanului sau Bechet, în timpul venirii lui din Banat[45]. Celelalte izvoare nu amintesc însă o astfel de luptă, deoarece paşalele din regiunea de margine a Imperiului otoman fuseseră cîştigate de partea lui Matei.

*

Alegerea ca domn a agăi Matei din Brîncoveni a avut loc în Oltenia, la scurtă vreme după ce acesta trecuse munţii ce separă Banatul de Oltenia. Auzind de venirea lui Matei, „boiarii şi roşii şi toată ţara cîţi era preste Olt, ei toţi se strînseră şi merseră de să întîmpinară cu Matei aga şi făcură mare sfat, socotind cum iaste ţara perită şi mîncată de streini şi mai vîrtos de greci şi cum nu vor mai putea aştepta pre Radul vodă (Iliaş, cel numit de turci — N.S.) cu atîta datorie de multă, ca să-i mai mănînce şi să-i prade, ca şi mai nainte"[46].

Pe de o parte deci, nemulţumirile trecutului, pe de alta, teama că noul domn, numit de turci, va proceda ca şi Leon vodă, „prădînd" ţara, i-a determinat pe boierii şi pe roşii din Oltenia — care-l cunoşteau bine pe aga Matei din Brîncoveni, ca şi dorinţa sa de a fi domn — să-l ia pe acesta „cu sila" — spune cronica — şi să-l ducă la Nicopole la Abaza paşa (cu care Matei Basarab era înţeles dinainte). Paşa — văzind alaiul care-l aducea pe Matei[47], pe care-l cunoştea — „numaidecît l-au îmbrăcat cu caftan. Şi de acolo i s-au înălţat numele la domnie"[48]. Depăşindu-şi atribuţiile (căci numirea domnului se făcea numai cu asentimentul sultanului şi al vizirului), Abaza paşa i-a dat lui Matei surlari „ca unui domn şi turci şi beşlii ajutor"[49].

După trei zile de la această ceremnie, la 20 septembrie (stil vechi), noul domn îşi făcea intrarea în Bucureşti, fără să întîmpine nici o rezistenţă[50].

În aceeaşi zi, 20 septembrie, pleca din Istanbul Radu Iliaş domnul numit de sultan, care aştepta aici de aproape două luni (fusese numit la 7 august). El era susţinut la Poartă de unii boieri care se plîngeau împo-

[44] D. Bălaşa, *Mănăstirea Sadova* („Mitropolia Olteniei", 1971, nr. 11—12, p. 851).

[45] C. C. Giurescu, *Istoria românilor*, III 1, ed. II-a, Bucureşti, 1944, p. 64.

[46] *Istoria Ţării Româneşti*, p. 100.

[47] La 18 octombrie 1632 se ştia la Poartă că aga Matei a fost investit domn de Abaza paşa *„a petitioni di quei populi"*, deci la cererea locuitorilor ţării (Hurmuzaki, IV/2, p. 460)

[48] *Istoria Ţării Româneşti*, p. 101.

[49] Într-un document din 17 noiembrie 1633, Matei Basarab evoca vremea „cînd am venit domnia mea întîi în domnie de la cinstitul Mehmet Abaza paşa de la Nicopole" (DRH, B, vol. XXIV, p. 215). Încă din această vreme Matei îşi recruta dorobanţi şi călăraşi pentru oastea cu care a intrat în ţară.

Informaţia lui G. Kraus, *Cronica Transilvaniei*, p. 88—89, că Abaza paşa numise mai înainte ca domn pe un tăbăcar numit Stănimir, pe care l-a sluţit apoi Matei Basarab, stîrnind mînia puternicului Abaza, pare greu de crezut.

[50] *Istoria Ţării Româneşti*, p. 101.

www.dacoromanica.ro

triva lui Abaza paşa, după ce acesta investise cu de la sine putere ca domn pe Matei Basarab, care ocupase deja tronul Ţării Româneşti [51].

Lipsit de trupe, tînărul domn s-a îndreptat spre Moldova, unde domnea tatăl său, pe sprijinul căruia conta, şi unde se refugiaseră numeroşi boieri munteni, adversari ai lui Matei Basarab, în primul rînd Necula Catargi [52]. Aici a recrutat şi un număr de tătari din Bugeac, conduşi de Orac Mîrza.

Aflînd de venirea lui Radu Iliaş, Matei s-a pregătit cum se cuvine pentru a-i opune rezistenţă şi a-şi consolida tronul pe care abia îl ocupase [53]; „ţara", sătulă de asuprirea fiscală din timpul domniei lui Leon vodă, se afla alături de domnul ales.

Înainte de luptă, Matei a trimis la Poartă o delegaţie de boieri care să explice că Radu e prea tînăr, lipsit de experienţă şi nedestoinic de domnie; în plus, că locuitorii ţării îşi aminteau destul de bine de stăpînirea tiranică a tatălui său, Alexandru Iliaş, şi îşi manifestau teama că fiul va păşi pe urmele tatălui. Explicaţiile nu au convins; la 17 octombrie Poarta a cerut recunoaşterea lui Radu; la 13 octombrie, a poruncit lui G. Rákoczi să-l prindă viu sau mort pe Matei dacă acesta va fugi în Transilvania. Cel însărcinat cu împlinirea poruncii imperiale a fost tocmai Abaza paşa, favorabil lui Matei Basarab [54].

Cînd a aflat că Matei a rămas mai departe în ţară, pentru a nu crea un precedent periculos, sultanul a trimis al doilea imbrohor la Abaza, poruncindu-i să-l scoată din domnie pentru că numai el, puternicul sultan, are dreptul să numească domn în Ţara Românească; sultanul nu era dispus să accepte ca domn" pe acela care s-a stabilit singur" [55].

Mediile diplomatice de la Poartă ştiau că Matei Basarab şi-a cîştigat tronul „mai mult prin valoarea şi sabia sa, decît prin alte mijloace" *(durch sein Valor und Degen mohrers als durch andere Mittel das Fürstentumb an sich gebracht)* [56].

---

[51] Eudoxiu Hurmuzaki, *Fragmente din istoria românilor*, III, Bucureşti, 1900, p. 115; N. Iorga, *op. cit.*, IV, p. CCXVII.

[52] Într-un interesant document emis de cancelaria lui Matei Basarab se spune: „în cursul anilor 7145 (1636—1637), cînd am stat domnia mea, cu vrerea lui Dumnezeu, domn şi stăpîn pe scaunul moşilor şi strămoşilor domniei mele, aici în Ţara Românească întîi, în oraşul Bucureşti, Catargieştii, ei au venit împotriva domniei mele cu sabie şi cu oaste din ţara Moldovei şi cu tătari şi cu atîtea răutăţi aici în ţară, ca nişte oameni răi şi stricători de ţară. Apoi au dat domnul Dumnezeu de au căzut sub picioarele domniei mele, şi i-au scos domnia mea din ţară, cu rea ruşine".

Referindu-se la acest document, C. Rezachevici susţine că el evocă luptele din 1637 şi că numele lui Vasile Lupu „nu e nici măcar pomenit" deoarece Catargieştii ar fi avut rolul principal în aceste evenimente („Studii şi materiale de istorie medie", 1978, p. 78). În realitate, documentul nu se referă la luptele din 1637 ci la cele din toamna anului 1632, cînd, într-adevăr, boierii Catargi au venit în ţară din Moldova însoţiţi şi de tătari. De altfel, Matei Basarab precizează în document că lupta s-a petrecut la începutul domniei sale; dacă ar fi fost vorba de conflictul din 1637, domnul ar fi amintit, fără îndoială, pe Vasile Lupu, cel care a condus trupele, nu pe Catargieşti. Să nu uităm, de altfel, că Ianachi Catargi a fost socrul lui Alexandru Iliaş, ceea ce explică sprijinul dat de familia sa fiului domnului în lupta din 1632.

[53] N. Iorga, *Studii şi documente*, IX, p. 14—15.

[54] *Ibidem*, IV p. 194 — 195; Eudoxiu Hurmuzaki, *op. cit.*, p. 116 — 117; Hurmuzaki, *Documente*, IV/2, p. 460.

[55] N. Iorga, *op. cit.*, IV, p. CLXVIII.

[56] Hurmuzaki, IV/1, p. 671—672.

www.dacoromanica.ro

Cu cîteva zile înaintea luptei cu oștile ce sprijineau pe Radu Iliaș, la 17 octombrie 1632, Matei Basarab adresa o foarte frumoasă scrisoare lui Gheorghe Rákoczi, în care își exprima toată recunoștința pentru ajutorul pe care acesta i-l dăduse în vremuri grele. Asigurîndu-l că-i este „fecior cu trup și suflet" și că toată viața îi va fi devotat, Matei Basarab comunica principelui că lucrurile mergeau bine : „dăspre Inpărăție n-avem nici o zminteală", „toată boiarimea țării" se afla lîngă noul domn, astfel încît acesta aștepta cu încredere ciocnirea cu „nepriiatenii" săi care făceau „atâta spaimă săracilor". Asigurîndu-l „cu credință dumnezeiască", că, după Dumnezeu, numai în principe are încredere, Matei îl ruga : „să nu fiu uitat de către măriia ta, ce să nevoești cu scrisori și dăspre înpărăție și dăspre Abaza pașa și de în toate părțele, că cu săntu al măriei tale". El își exprima, de asemenea, încrederea că „va pune jos" pe neprietenii săi, împotriva cărora avea și sprijinul lui Abaza pașa [57].

Speranța lui Matei s-a dovedit îndreptățită, căci peste cîteva zile, la 26 octombrie stil vechi, el a reușit să înfrîngă oastea ce sprijinea pe tînărul voievod numit de Poartă.

Lupta s-a dat la marginea orașului București, lîngă rîul Colentina, în apropiere de mănăstirea Plumbuita, care va fi refăcută după luptă de Matei Basarab.

Radu Iliaș venea „cu oaste grea, moldoveni, seimeni, cu steag împărătesc, cu schimni ceauș" și cu numeroși tătari. În tabăra sa se găseau și boierii dușmani ai lui Matei, din care unii vor rămîne pe cîmpul de luptă : Necula vistierul, — cel care îl ruinase pe Matei Basarab la 1630 — Papa Greceanu logofătul și alții [58]. Încercarea lui Radu Iliaș și a boierilor săi de a atrage de partea lor pe slujitorii din regiunea Buzău nu a avut succes, aceștia rămînînd credincioși lui Matei vodă [59].

Dacă Radu Iliaș nu găsise sprijin în țară (în afară de boierii fugari), Matei Basarab avea alături de el roșii (curteni), dorobanți și călărași, adică armata regulată a țării, condusă de boieri tineri ce vor ocupa slujbe în vremea domniei lui Matei : Ivașco Băleanu, Teodosie Corbeanu, Barbu Brădescu, Lupu căpitanul etc.

Luptele au început la 25 octombrie, cînd „lovitu-s-au străjile din jos de mănăstirea Plumbuitei și (partizanii lui Radu Iliaș) fură foarte rău înfrînți" [60].

Lupta hotărîtoare, cînd s-au înfruntat „toți de față", s-a dat a doua zi, 26 octombrie. „Fost-au război mare — spune cronica — de dimineață pînă seara. Făcut-au tătarii năvală în multe rînduri, cît să amesteca unii cu alții, bătîndu-se tot cu sabiile goale ; și nimic nu putură folosi. Iar cînd fu în deseară ..., au fost izbînda lui Matei vodă, iar Radul vodă au dat

---

[57] N. Iorga, *O scrisoare a lui Matei Basarab către Gheorghe Rákoczy, principele Ardealului, cu lămuriri asupra venirii la domnie a lui Matei*, în *Studii și documente*, IX, p. 15—17.

[58] *Istoria Țării Românești*, p. 101—102.

[59] Unii din acești slujitori au fost răsplătiți după luptă cu averile boierilor uciși pe cîmpul de bătaie ; de pildă, într-un document din 1634 domnul arată că, după moartea lui Papa Greceanu logofătul, „iar domnia mea am dat și am miluit pe niște iuzbași de călărași de în Buzău cu acești rumâni den Cioceani" (N. Iorga, *Studii și doc.*, IV, p. CLCVIII și DRII, B, vol. XXIV, p. 277 278).

[60] *Istoria Țării Românești*, p. 102.

www.dacoromanica.ro

dosul, fugind cu mare spaimă şi cu capul gol. Şi multe trupuri au căzut jos de sabie" [61].

După opinia lui Radu Popescu, lupta a avut şi spectatori, căci „bucureştenii cu copiii să suea pe garduri de să uite cum se bate războiul" [62].

Cei uciși în luptă au fost îngropaţi — după obicei — sub o movilă, deasupra căreia a fost înălţată o cruce a cărei inscripţie descria victoria muntenilor şi vorbea de numărul celor uciși în luptă. Crucea — de dimensiuni mari — a fost remarcată la 1640 de misionarul catolic Baksić, care arată: „cînd intri în oraş, venind din spre Dunăre, se vede o movilă şi deasupra ei o cruce de piatră albă, acoperită în întregime cu inscripţii în buchii sîrbeşti (= chirilice). Această movilă a fost ridicată pe trupurile morţilor, cînd acest domn Matei a cîştigat o luptă pentru stăpînire, împotriva moldovenilor şi tătarilor; în amintirea acelei biruinţe, (domnul) a poruncit să se strîngă toţi morţii la un loc, i-a acoperit cu pămînt şi a pus deasupra crucea pe care a scris povestirea biruinţei lui şi numele morţilor care sînt îngropaţi sub cruce" [63]. Crucea s-a scufundat în lacul Fundeni.

După luptă, Matei Basarab a răsplătit pe unii din partizanii săi, boieri din Oltenia, care slujiseră domniei şi ţării „cîndu au venit vrăjmaşii domnii mele asupra ţerii şi a domnii mele aicea la scaun în Bucureşti, cu oaste şi cu mare războiu" [64]. După cum spunea N. Iorga, *„vitejia şi credinţa oltenilor dădură acestui oltean scaunul strămbunilor viteji"* [65].

Unii din susţinătorii lui Matei Basarab au fost răsplătiţi cu satele confiscate de la boierii pribegi în Moldova, partizani ai lui Radu Iliaş; de pildă, Iancu căpitanul a primit un sat al lui Necula vistier, care — spune domnul — „s-au sculat asupra domniei mele şi a ţării cu oaste şi cu tătari şi cu moldoveni, de au venit cu jaf şi cu robire, fiind ca un duşman al domniei mele şi al ţării". Necula pierduse satul „cu rea hitlenie" faţă de domnul ţării, „încît şi-a pus şi capul" [65bis]. *Era rîndul lui Matei să considere „hicleni" pe boierii care veneau împotriva sa după ce fusese ales domn!*

Între oştenii lui Matei s-au aflat şi ţăranii aserviţi, care — după luptă — doreau să se înscrie la dorobanţi şi călăraşi; domnul refuză însă primirea lor între slujitori, arătîndu-le rumânilor că „de-aţi stătut împotriva vrăjmaşilor, pentru casele voastre aţi stătut, ca să nu vă robească tătarii feciorii" [66]; aceasta dovedeşte că domnul îi considera ca principali adversari pe tătari.

*

După cum arăta N. Iorga, victoria lui Matei împotriva lui Radu Iliaş, domnul numit de Poartă, constituia un important pas spre domnie, dar nu cel din urmă [67]. În prima jumătate a lui decembrie o nouă solie munteană arăta sultanului că mişcarea a fost pricinuită de excesele grecilor şi cerea confirmarea domnului ales, în schimbul măririi haraciului la 100 000 de taleri.

---

[61] *Ibidem*, p. 102—103.
[62] Radu Popescu, *op. cit.*, p. 138.
[63] *Călători străini*, V, p. 217—218.
[64] DRH, B, vol. XXIV, p. 380.
[65] N. Iorga, *op. cit.*, IX, p. 15.
[65 bis] DRH, B, vol. XXIV, p. 6. Vezi şi *ibidem*, p. 160 şi mai sus nota 59
[66] DRH, B, vol. XXIII, p. 633.
[67] N. Iorga, *Studii şi documente*, IV, p. CLXVIII.

www.dacoromanica.ro

Ca răspuns la această ofertă, marele vizir asigura pe Matei că va primi confirmarea dacă va veni personal la Poartă; peste cîteva zile, la 15 decembrie, un capugi-başa aduse porunca ca steagul de domnie încredinţat de Poartă nevolnicului Radu Iliaş să fie înmînat biruitorului acestuia [68]. Acest semn de graţie imperială l-a determinat pe Matei să facă pasul cerut de marele vizir, deşi acest pas implica mari primejdii.

Înainte de a pleca, „îngrijat fiind" de intenţiile Porţii, Matei vodă „au dat ştire lui Abaza paşa, cerşindu-i sfat ce să facă; paşa i-au scris să meargă fără nici o grijă, că va scrie el la Poartă pentru dînsul şi nu va avea nici o nevoe; precum au şi făcut" [69].

Pe lîngă sprijinul puternicului paşă, Matei a obţinut şi pe acela al lui G. Rákoczi, care a scris marelui vizir să recunoască domn pe Matei Basarab, „vechi şi adevărat pămîntean de baştină", avertizîndu-l că „dacă se va pune domn grec în ţară, nu mai este speranţă să se poată ridica din ruina în care a căzut" [70].

Înarmat cu bani şi cu aceste promisiuni de sprjin şi însoţit de o impunătoare suită de boieri mari şi mici, prelaţi, egumeni, căpitani, iuzbaşi, roşii, călăraşi, circa 600 de persoane, „un neobişnuit şi măreţ alai şi o strălucitoare dovadă de dreptate şi iubire" domnul a plecat din Bucureşti la 16 decembrie [71]. Trecînd pe la Abaza paşa, el a ajuns la Istanbul în ajunul Bobotezei din anul 1633 (5 ianuarie).

Aici a avut loc în faţa vizirului o largă dezbatere asupra pîrilor grecilor şi boierilor alungaţi din ţară. După cum relatează cronica ţării, „stătut-au Matei vodă cu dînşii de faţă şi multă pîră şi gîlceavă s-au făcut întru ei" (aceasta se întîmpla la 27 ianuarie); a doua zi „mers-au boiarii lui Matei vodă la divanul împărătesc şi au făcut jalbă mare pentru greci, cum au spart grădina împăratului cu jahurile şi cu toate răutăţile, că iau tot ce găsesc, pînă ce s-a pustiit ţara". Văzînd că au pierdut partida, grecii şi boierii pribegi şedeau „tot ascunşi prin gauri" [72].

După cum scria ambasadorul imperial la Poartă, la 1 februarie, reprezentanţii Ţării Româneşti au cerut confirmarea domnului ales de ei, arătînd cu glas ferm că, dacă Poarta va mai numi un grec pe scaunul ţării, nu numai boierii, dar toţi locuitorii vor părăsi în masă ţara şi se vor aşeza în alte părţi, argument care a convins Poarta să-l accepte ca domn pe Matei [73].

Poarta a ştiut să profite de faptul că Matei fusese ales fără consimţămîntul ei şi a impus ţării şi noului domn ca preţ al recunoaşterii mărirea haraciului de trei ori. Faptul acesta rezultă dintr-o plîngere din 1639 a locuitorilor ţării, unde aceştia — evocînd împrejurările din 1633, cînd l-au cerut „cu toţii laolaltă" ca domn pe Matei Basarab — declarau că

---

[68] *Ibidem*,

[69] *Istoria Ţării Româneşti*, p. 103.

[70] „Cercetări istorice", 1940, p. 462—463.

[71] N. Iorga, *Studii şi documente*, IV, p. 198. Într-un document din 13 decembrie 1632, înainte de a pleca la Poartă, Matei Basarab îşi exprima speranţa că-l va ajuta Dumnezeu să se întoarcă sănătos „de la împărăţie" (DRH, B, vol. XXIII, p. 652).

[72] *Istoria Ţării Româneşti*, p. 104—105. Despre răsplătirea unor boieri care l-au însoţit pe domn la Ţarigrad vezi DRH, B, vol. XXIV, p. 72, 294 etc.

[73] E. Hurmuzaki, *Fragmente*, III, p. 118.

www.dacoromanica.ro

sultanul, „cînd a acordat ... numirea pomenitului voievod, a mărit în schimb haraciul nostru de trei ori" [74]. Acelaşi lucru îl spuneau şi solii trimişi de Matei la G. Rákoczi I, la 10 mai 1640; „pentru ca să ne mîntuim de străini şi să poată domni între noi măria sa domnul nostru, am înmulţit darea (= haraciul) de la una la trei" [75]. *Recunoaşterea alegerii lui Matei Basarab ca domn a costat deci ţara creşterea haraciului de la 45 000 la 130 000 de taleri anual, ceea ce reprezenta o sarcină financiară deosebit de grea.*

Pe lîngă mărirea haraciului, Matei Basarab a trebuit să facă numeroase daruri şi să plătească datoriile contractate de Radu Iliaş; după cum scria reprezentantul Veneţiei la Poartă, la 8 martie 1633, Matei plecase cu o mare suită dar cu puţini bani, „havendo convenuto lasciar qui più di sessanta borse di reali per la summa di 30 mille oltre molti altri donativi e spese fatti per la detta investitura che ascende a centenara di migliara, essendo anche stato astretto di pagar altri 62 mille reali per debiti che Radulo gia espedito di quá ... contrasse con alcuni mercanti di mieli" [76].

Amintirea acestor mari cheltuieli făcute la confirmarea domniei se mai păstra încă la sfîrşitul secolului al XVII-lea, cînd Radu Popescu nota: „aşa zicea bătrînii noştri că în şase ani în vistieria lui (Matei Basarab) grămadă de bani n-au strîns, pînă ce au plătit datoriile şi cheltuielile ce le făcuse pînă s-au aşezat domniea" [77].

La 21 februarie 1633 ambasadorul olandez la Poartă scria: „după o lungă deliberare şi după multe certuri între viziri, muftiu, ca pudan paşa şi alţi sfetnici, în sfîrşit Matei — care se făcuse pe sine domn muntean cu ajutorul lui Abaza paşa şi al ţării sale — a fost primit de sultan şi întărit, spre mirarea tuturor, care nu se aşteptau ca autoritatea lui Abaza paşa să fie aşa de puternică, faţă de împotrivirea înverşunată a celor mai mari din împărăţie". În luarea deciziei se ţinuse seamă de „odihna şi aducerea în bună stare a ţării, ai căror locuitori erau aduşi în cea mai mare desnădejde", ca şi de faptul că marele vizir dorise să-şi respecte cuvîntul dat lui Matei că va fi confirmat în domnie [78].

Victorios asupra duşmanilor săi, „fără să se fi aşteptat nimeni, (Matei) s-a întors viu din peştera leului", după cum spune un raport diplomatic [78bis]; la 18 februarie noul domn pleca de la Istanbul spre ţară iar după trei săptămîni, la 10 martie, intra în Bucureşti, ai cărui locuitori îi primeau cu „mare bucurie şi veselie" [79] şi cu multe speranţe. În acelaşi timp, „după exemplul dat de munteni" [80], în aprilie 1633, era izgonit de supuşii săi şi domnul Moldovei, lacomul Alexandru Iliaş.

★

Împrejurările în care a ocupat tronul Matei Basarab vor fi evocate de el însuşi la 1639, cînd a dat hrisovul de scoatere a călugărilor greci din mănăstiri. El declară că a fost chemat la tron de „ţară" pentru a o salva

[74] A. Decei, *Relaţiile lui Vasile Lupu şi Matei Basarab cu Poarta în lumina unor documente turceşti inedite* („Anuarul Inst. de istorie", Cluj, XV, 1972, p. 57—58).
[75] A. Veress, *Documente*, X, p. 75—75; A. Decei, *op. cit.*, p. 57.
[76] Hurmuzaki, IV/2, p. 464.
[77] Radu Popescu, *op. cit.*, p. 98.
[78] E. Hurmuzaki, *op. cit.*, p. 118; N. Iorga, *op. cit.*, IV, p. 199.
[78 bis] *Ibidem*, p. 201.
[79] *Istoria Ţării Româneşti*, p. 105.
[80] E. Hurmuzaki, *op. cit.*, p. 119.

www.dacoromanica.ro

de străinii care „pusese jos obiceele cele bune, bătrîne ale ţării"; „spre gonirea din ţară a streinilor şi spre adunarea moşnenilor ţării, adusu-şi-au aminte de noi ..., Io Matei Basarab, şi ne-au adus din ţări străine, de unde eram goniţi de străini şi pribegi de răul lor şi ne aleseră la domnia ţării şi ne ridică la scaunul moşilor noştri. Deci, cînd ne aşezăm ... a fi biruitori ţării şi ţiitori de steagul împărătesc, atunce adunatu-s-au tot soborul ţării înaintea noastră, şi duhovnicesc şi mirenesc, care, plecînd genunchele lor toţi înaintea noastră, cu lăcrămoasă strigare au jăluit şi s-au plins înaintea noastră de strîmbătatea ce au răbdat de la streini". El a venit la tronul ţării pentru a reinstaura obiceiurile şi tradiţia veche din vremea cînd ţara era condusă de „neamul nostru băsărăbesc ..., acei domni moşneni ţării" [81].

Fără îndoială că ţara îşi pusese mari speranţe în aga Matei din Brîncoveni, care ocupase tronul cu asentimentul ei şi împotriva voinţei sultanului; dar Matei Vodă nu şi-a putut îndeplini decît în parte promisiunile făcute la ocuparea tronului.

LA LUTTE DE MATEI DE BRÎNCOVENI POUR L'OCCUPATION DU TRÔNE DE VALACHIE

RÉSUME

L'auteur s'applique à présenter les circonstances dans lesquelles Matei „aga" de Brîncoveni réussit à occuper le trône de Valachie sous le nom de Matei Basarab, le 20 septembre 1632. Dans la première partie de l'article on examine les causes du mécontentement de la population (notamment de celle de la Petite Valachie), au premier chef l'exploitation fiscale à l'époque du prince Léon, et on évoque les circonstances dans lesquelles un groupe de boyards de la Petite Valachie s'étaient réfugiés en Transylvanie à l'automne 1630. Après la tentative échouée d'occuper le trône, en août 1631, Matei se retira de nouveau en Transylvanie d'où il revint en août 1632, appuyé par les Roumains du Banat; favorablement accueilli par la population de la Petite Valachie qui se rallia à lui, il occupa le trône sans combat, parvenant à triompher ensuite, en octobre 1632, de l'armée qui appuyait le jeune Radu Iliaş, le nouveau prince nommé par le sultan. Avec l'aide d'Abaza pacha et en acceptant l'augmentation du tribut, Matei fut reconnu prince aussi par la Porte Ottomane en février 1633. L'instauration de Matei Basarab au trône de la Valachie est le résultat de la réaction de la population du pays à l'accroissement de l'influence grecque et de l'exploitation fiscale à l'époque des princes qui ont régné pendant les IIe—IIIe décennies du XVIIe siècle, représentant en même temps une victoire dans la lutte pour la conservation de l'autonomie de Valachie.

[81] *Hrisovul lui Mateiu voievod Basarab pentru desrobirea sfintelor monastiri închinate ...*, Bucureşti, 1860.

www.dacoromanica.ro

ÎNCEPUTUL EPOCII LUI MATEI BASARAB ŞI VASILE LUPU ÎN LUMINA RELAŢIILOR CU IMPERIUL OTOMAN ŞI CU TRANSILVANIA

DE

CONSTANTIN REZACHEVICI

Perioada celui de al doilea sfert al veacului al XVII-lea şi primii ani de după mijlocul acestuia, cunoscută de obicei sub numele de „epoca lui Matei Basarab şi Vasile Lupu", constituie într-adevăr o „epocă" extrem de complexă, din toate punctele de vedere, atît pe plan intern cît şi pe cel al relaţiilor externe. Graţie unor domnii relativ lungi şi a unor factori de stabilitate politică internă, poziţia ţărilor române, aflate la hotarul mereu bîntuit de războaie al conflictelor turco-imperiale şi turco-polone, înregistrează o sporire de prestigiu, în condiţiile unor contacte strînse între ele.

Criza internă şi răscoalele din provinciile asiatice, în care un rol important a revenit lui Abaza Mehmed paşa, viitorul susţinător al lui Matei Basarab, care tulburau societatea otomană în această perioadă pînă în 1656, în ciuda domniei autoritare a lui Murad al IV-lea (1623—1640), ezitările Porţii de a se angaja plenar şi profitabil pentru sine în conflictul generalizat european, care a fost Războiul de 30 de ani, altfel decît prin susţinerea mai mult simbolică a principilor Transilvaniei, războaiele din 1623—1639 cu perşii, conduşi de şahul Abbas cel Mare, şi slăbirea legăturilor cu tătarii crîmleni, care după 1624 s-au răsculat adeseori [1], au dus la o scădere a presiunii otomane asupra Europei [2]. În această parte a lumii atenţia Porţii [3] s-a îndreptat mai cu seamă asupra conflictelor cu Polonia şi cu forţa de şoc a acesteia, cazacii, în regiunile de la răsăritul ţărilor române, în vreme ce Polonia evita după 1621 să se angajeze plenar într-un război cu Poarta, în ciuda unor planuri de cruciadă, luate de altfel în serios de Matei Basarab, iar Imperiul habsburgic adopta o poziţie consecvent defensivă, care se va menţine pînă la 1683 [4].

---

[1] Aurel Decei, *Istoria Imperiului otoman*, Bucureşti, 1978, p. 337—340, 343—354.

[2] Subliniem cu acest prilej necesitatea aprofundării evenimentelor din partea asiatică a Imperiului otoman, care au influenţat indirect, *într-o măsură mai mare, decît se crede îndeobşte*, desfăşurările din partea europeană.

[3] Cf. Tahsin Gemil, *Ţările române în contextul politic internaţional (1621—1672)*, Bucureşti, 1979, p. 39—79.

[4] Cf. şi idem, *Les Pays Roumains dans la politique européenne de la Porte Ottomane au XVII-e siècle*, în „Revue des etudes sud-est européennes", XIII (1975), nr. 3, p. 425—427; idem, *La Moldavie dans les traités de paix ottomano-polonais du XVII-e siècle (1621—1672)*, în „Revue Roumaine d'histoire", XII (1973), nr. 4, p. 688.

REVISTA DE „ISTORIE", Tom 35, nr. 9, p. 1003—1012, 1982.

www.dacoromanica.ro

În aceste condiţii, doar aparent ţările române par a beneficia de mai multă libertate de acţiune pe plan extern, şi de o certă înviorare pe planul organizării militare. În realitate, relaţiile lor cu Poarta rămîn la coordonatele perioadei anterioare, iar existenţa unui beilerbei aproape independent de autoritatea centrală, de felul lui Abaza paşa de Silistra [5], la hotarul lor, cu tendinţa de a deveni un fel de arbitru în relaţiile dintre domnii români şi chiar între aceştia şi boieri, iar mai apoi politica externă activă a lui Murad al IV-lea [6], nu fac decît să sporească influenţa Porţii la începutul epocii de care ne ocupăm. Acest fapt a declanşat intensa luptă pe plan diplomatic şi în perspectivă chiar militar, a lui Matei Basarab fie pentru a rezista efectelor acestei influenţe, fie în cazul lui Vasile Lupu mai ales, pentru a o folosi în propriul interes.

Atît Ţara Românească cît şi Moldova păstrează în această epocă, ca de altfel în tot veacul al XVII-lea, statutul de autonomie faţă de Poartă [7], dar condiţiile în care obţin domnia cei doi voievozi sînt diferite şi faptul se va reflecta în anii următori în coordonatele raporturilor lor cu Imperiul otoman, dar mai ales cu ţările creştine vecine. Matei Basarab ajunge la domnie în Ţara Românească ca ales al boierimii de ţară care pribegise împreună cu el în Transilvania pe lîngă Gheorghe Rákóczi I, în luptă cu gruparea boierească susţinătoare a lui Leon Tomşa şi pînă la un punct a lui Radu Iliaş, fiul fostului domn Alexandru Iliaş, grupare în care predominau interesele boierimii sud-dunărene, altfel spus levantine, indiferent de neam, venite de la Constantinopol, şi încă „neîmpămîntenite" [8].

Matei avea sprijinul diplomatic, militar şi bănesc al lui Gheorghe Rákóczi I, dar mai ales pe cel al lui Abaza Mehmed paşa. Niciunul din cei doi sprijinitori nu era dezinteresat. Rákóczi i-a folosit pe boierii pribegi în luptele sale împotriva imperialilor, ca susţinători ai intereselor sale la Poartă şi pe lîngă Abaza paşa şi nu în ultimul rînd urmărea să obţină un tribut, simbolic ca valoare, dar care trebuia să marcheze tutela sa asupra noii domnii [9]. Abaza paşa, răsculatul din Asia, iertat de sultan şi numit paşă de Silistra şi Oceacov (1631—1634) [10], „ispravnic" pe marginea

[5] Cf. A. Decei, *op. cit.*, p. 337—338, 345—347; H. D. Andreasyan, *Abaza Mehmed paşa*, în „Tarih Dergisi", XXII, vol. 17, Istanbul, 1968.

[6] T. Gemil, *Ţările române în contextul politic internaţional*, p. 79 şi urm.

[7] I. Matei, *Quelques problèmes concernant le régime de la domination ottomane dans les Pays Roumains* (II), în „Revue des études sud-est européennes", XI (1973), nr. 1, p. 95.

[8] Pentru condiţiile venirii la domnie a lui Matei Basarab, cf. C. Rezachevici, *Fenomene de criză social-politică în Ţara Românească în veacul al XVII-lea* (I), în „Studii şi materiale de istorie medie", IX (1978), p. 73—76. Desfăşurarea evenimentelor la N. Iorga, *Studii şi documente*, IV, Bucureşti, 1902, p. CLXII—CLXIX; idem, *O scrisoare a lui Matei Basarab către Gheorghe Rákóczi I-iu, principele Ardealului, cu lămuriri asupra venirii în domnie a lui Matei*, în *Studii şi documente*, IX, Bucureşti, 1905, p. 4—17; I. Lupaş, *Începutul domniei lui Matei Basarab şi relaţiunile lui cu Transilvania*, în „Analele Academiei Române", M.S.I, SN. III, t. XIII, 1933, p. 349—352; V. Motogna, *Epoca lui Matei Basarab şi Vasile Lupu* în „Cercetări istorice", XIII—XVI (1937—1940), nr. 1—2, p. 455—460; I. Sîrbu, *Matei Vodă Băsărăbăs auswärtige Beziehungen 1632—1654*, Leipzig, 1899, p. 10. şi urm.; C. Şerban *Relaţiile politice dintre ţările române la mijlocul secolului al XVII-lea*, în „Revista de istorie", XXXI (1978), nr. 11, p. 1940—1941.

[9] N. Iorga, *Studii şi documente*, IV, p. CLXIII, CLXV; idem, *O scrisoare a lui Matei Basarab*, p. 12; I. Lupaş, *op. cit.*, p. 350, 368; idem, *Documente istorice transilvane*, 1, Cluj, 1940, p. 185—187; V. Motogna, *op. cit.*, p. 455—459; I. Sîrbu, *op. cit.*, p. 16—18.

[10] A. Decei, *op. cit.* p. 346—347.

www.dacoromanica.ro

Dunării, cum spune cronica internă [11], într-o vreme cînd capacităţile sale militare erau necesare în starea de conflict cu Polonia, care a durat pînă în 1634, cel care era aproape independent în marele său paşalîc, un fel de Pasvantoglu al veacului al XVII-lea, spera să aibă în noul domn un vecin favorabil şi nu dispreţuia nici darurile acestuia. Cronica ţării arată că Matei a fost chemat în 1632 din Transilvania prin popa Ignatie Sîrbul din Nicopol, *„ca să vie să fie domn ţării cu voia paşii"*, chiar *înainte de mazilirea lui Leon vodă*, înlocuit de sultan cu Radu Iliaş. În drumul spre scaun, pornind din ţinutul pe atunci sub stăpînire turcească al Caransebeşului, Matei a fost întîmpinat de beiul de Orşova „cu poclon. Şi i-au dat bani împrumut cîţi au pohtit". Iar la Nicopol Matei s-a întîlnit cu Abaza care „numaidecît l-au îmbrăcat cu caftan. Şi de acolo i s-au înălţat numele de domnie... Şi-i déde paşa surlari, ca unui domn, şi turci şi beşlii ajutor"[12].

Aceasta constituia în fapt *un act de nesupunere faţă de Poartă* atît a lui Abaza paşa cît şi a lui Matei Basarab [13], şi a fost luat la Constantinopol *„foarte tare în nume de rău"*, trimiţîndu-se porunci aspre şi repetate către Abaza paşa să-l înlăture „pe cel ce s-a făcut domn în Ţara Românească" fără voia sultanului. Murad al IV-lea care tocmai zdrobise o răscoală a spahiilor, hotărît să întărească autoritatea centrală [14], era gata să aleagă la Constantinopol pe oricare altul, dar „nu se învoieşte nici într-un chip a întări pe acela care s-a stabilit singur" [15]. Pentru a înfrînge această condiţie, a cărei nerespectare însemna de fapt *anularea vasalităţii*, şi la care Poarta n-a renunţat nici după alegerea lui Alexandru Ioan Cuza, Matei Basarab, după o nouă vizită la Abaza paşa, la sfîrşitul lui noiembrie 1632, şi după zdrobirea în lupta de la Plumbuita (sau Obileşti, la 26 octombrie/5 noiembrie 1632) [16] a noului domn numit de sultan, Radu Iliaş, a decis să plece el însuşi la Constantinopol, pentru a obţine confirmarea în domnie.

Poarta era pusă în faţă unui fapt împlinit şi nu-i mai rămînea — cum aprecia un raport olandez, la 3/13 noiembrie 1632 — decît a sancţiona alungarea lui Radu Iliaş „şi a se preface faţă de cel ce stăpîneşte pentru a nu prăpădi toată ţara aducînd tătari şi alţi ostaşi vecini" (se aştepta deci o împotrivire militară a Ţării Româneşti), cu toate că la Constantinopol se aprecia că exemplul acesteia din urmă: „îndată ce va fi răbdat, va fi urmat şi de moldoveni" [17]. În aceste condiţii, la 15/25 decembrie 1632

---

[11] *Istoria Ţării Româneşti*, Bucureşti, 1960, p. 98.

[12] *Ibidem*, p. 99—101. Cf. şi Radu Popescu, *Istoriile domnilor Ţării Româneşti*, Bucureşti, 1963, p. 95, *„Abaza paşa ce-i dedese domniea"* lui Matei Basarab.

[13] I. Lupaş, *Începutul domniei*, p. 352, consideră că Matei şi-a început domnia, „în chip revoluţionar, împotriva voinţei sultanului".

[14] A. Decei, *op. cit.* p. 352 şi urm.

[15] Raport olandez de la Constantinopol, la 16 octombrie 1632 (N. Iorga, *Studii şi documente*, IV, p. 194—195). S-au trimis ordine şi lui Cantemir Mîrza şi lui Alexandru Iliaş să intre în Ţara Românească şi să prindă pe Matei Basarab (V. Motogna, *op. cit.* p 460), la fel şi lui Gheorghe Rákóczi I, dacă s-ar retrage în Transilvania (E. Hurmuzaki, *Fragmente din istoria românilor*, III, Bucureşti, 1900, p. 116).

[16] N. Iorga, *op. cit.*, p. CLXVIII; *Istoria Ţării Româneşti*, p. 102—103. În bătălie Matei ar fi avut şi ajutorul a 3 000 de oşteni din Transilvania (E. Hurmuzaki, *op. cit.*, p. 117).

[17] N. Iorga, *op. cit.*, p. 197—198.

www.dacoromanica.ro

un capugiu al Porții aducea hatișeriful sultanului pentru întărirea noii domnii, acordîndu-i steagul de investitură al lui Radu Iliaș, cucerit de altfel de Matei în lupta de lîngă Plumbuita, iar a doua zi în fruntea unui impunător cortegiu de boieri, oșteni și fețe bisericești, domnul porni spre Constantinopol [18]. Aici vreme de o lună Matei Basarab a dus o aprigă luptă împotriva pîrilor inamicilor săi, grupați în jurul trimișilor lui Alexandru Iliaș, domnul Moldovei, izbutind în cele din urmă, la 3/13 februarie 1633, el „care se făcuse pe sine domn muntean, prin ajutorul lui Abaza pașa și al țării" [19], să fie confirmat în domnie și petrecut pînă la palat cu un alai de investitură „cum nu s-au petrecut nici un domn" [20].

Desigur, „autoritatea" lui Abaza pașa, sprijinitorul său, a jucat un anume rol în aceasta [21] dar un rol și mai însemnat a avut triplarea haraciului Țării Românești, impusă de sultan pentru *recunoașterea unui voievod ales de țară fără știrea sa*. Faptul este limpede arătat în scrisoarea boierilor munteni către sultan de la sfîrșitul anului 1639: atunci cînd acesta a sancționat „numirea pomenitului voievodat, a mărit în schimb haraciul nostru de trei ori, care a fost apoi an de an și în formă integrală trimis la data fixată la Poartă..." [22]. Dacă Matei Basarab a acceptat ridicarea tributului de la cifra 45 000 de taleri pe an la 130 000 de taleri (sau 65 000 de galbeni), care va rămîne astfel pînă la începutul veacului al XVIII-lea [23], explicația pentru aceasta o dau, în numele domnului, solii săi la Gheorghe Rákóczi I, ea vizînd în esență, *răscumpărarea autonomiei interne*: „pentru ca să ne mîntuim de străini și să poată domni între noi măria sa domnul nostru, am înmulțit darea de la una la trei și în afară de dare și tot ceea ce doresc, dă atît măria sa domnul nostru cît și noi, ca să ne lase să locuim și să murim pe pămîntul nostru și vom da și în viitor tot ce vor pofti, numai să ne lase să locuim pe pămîntul nostru" [24].

Într-o anume măsură la recunoașterea lui Matei Basarab de către Poartă a contribuit și Gheorghe Rákóczi I [25], care-l recomanda marelui vizir ca „vechi și adevărat pămîntean de baștină și sărăcimea îl iubește, fiindcă nu-i stricător țării, ci dorește din toate puterile să o reclădească, dacă prea puternicul împărat i-ar da încuviințare" [26]. Nu e de mirare, că,

---

[18] *Istoria Țării Românești*, p. 103. Matei Basarab a ajuns la Poartă la 5 15 ianuarie 1633; (N. Iorga, *op. cit.*, p. 198, dată confirmată și de *Istoria Țării Românești*, p. 104).

[19] N. Iorga, *op. cit.*, p. 199.

[20] *Istoria Țării Românești*, p. 104—105. Matei a revenit în București la 10/20 martie 1633; Radu Popescu, *op. cit.*, p. 97; E. Hurmuzaki, *op. cit.*, p. 117 118.

[21] Fapt subliniat și de rapoartele diplomatice de la Poartă, din acea vreme (N. Iorga, *loc. cit.*), ca și de Radu Popescu, *loc. cit.*

[22] A. Decei, *Relațiile lui Vasile Lupu și Matei Basarab cu Poarta în lumina unor documente turcești inedite*, în „Anuarul Institutului de istorie și arheologie Cluj", XV (1972) p. 67; M. A. Mehmed, *Documente turcești privind istoria României*, I, București, 1976, p. 164.

[23] M. Berza, *Haraciul Moldovei și Țării Românești în sec. XV—XIX*, în „Studii și *materiale de istorie medie*", II (1957), p. 38 39; A. Decei, *op. cit.*, p. 57—58.

[24] A. Veress, *Documente*, X, p. 74—75, Aceasta este explicația reală a triplării haraciului, indicată de Matei Basarab și în raportul trimis sultanului la sfîrșitul anului 1639: „Deși mai înainte haraciul nostru era puțin, dar peste puterile noastre, totuși, zicînd: numai să nu intre printre noi un voievod străin și să trăim cu bine și în liniște în împărăția padișahului, l-am mărit de trei ori față de trecut" (M. A. Mehmed, *op. cit.*, p. 170; A. Decei. *op. cit.*, p. 66). Ulterior, Matei Basarab a cerut sultanului acordarea unui *ahidname* (act final, capitulație) pentru Țara Românească (M. A. Mehmed, în „Revista de istorie", XXXV (1982)), nr. 1, p. 151.

[25] Raport olandez de la Poartă, la 21 februarie 1633 (N. Iorga, *op. cit.*, p. 199).

[26] Scrisoare către marele vizir, la V. Motogna, *op. cit.*, p. 462—463.

www.dacoromanica.ro

deşi erau cam de o vîrstă, Matei Basarab se adresează „craiului Ţării Ardealului" „ca unui părinte al mieu", drept mulţumire pentru sprijinul acordat la luarea domniei, fiind gata să-l ajute ca „mai mic şi plecat fecior, după puterea mea şi după cuvîntul mării tale". În „craiul" Transilvaniei, Matei Basarab vedea atunci *singurul său sprijinitor în lumea creştină* şi nu trebuie să uităm că domnul muntean, o fire sinceră şi impulsivă, cum îl arată limbajul adesea foarte personal al documentelor sale, în această primă scrisoare adresată lui Rákóczi după luarea domniei, vrea cu tot dinadinsul să-şi arate „omeniia noastră", recunoştinţa, limbajul său urmînd acest deziderat [27]. Totuşi, nu e mai puţin adevărat că *alianţa cu principii Transilvaniei din familia Rákóczi a constituit întreaga sa domnie, alături de politica de echilibru cumpănit între arme şi diplomaţie, faţă dePoartă, cei doi factori de bază pe care s-a sprijinit întregul sistem al alianţelor lui Matei Basarab, lupta sa pentru păstrarea domniei şi a fiinţei de stat a Ţării Româneşti.*

Încă de la început, domnia lui Matei Basarab a fost privită de contemporani, cum fusese la vremea ei şi cea a lui Mihai Viteazul, ca un *factor de stabilitate, de echilibru şi pe plan intern*, ceea ce n-a exclus în cadrul ei luarea de măsuri ferme faţă de boierii recalcitranţi [28]. Ca şi în vremea lui Mihai Viteazul situaţia ţărilor române la ridicarea în scaun a lui Matei Basarab, în perspectiva caruselului pretendenţilor domneşti, era zugrăvită la Poartă în culori întunecate : „Aceşti miniştri şi unii fruntaşi dintre greci, care se hrănesc şi caută a se îmbogăţi cu punerea şi scoaterea acestor domni, nu se vor opri înainte ca amîndouă provinciile : Moldova şi Ţara Românească să fie ruinate şi golite de locuitori. La care s-a şi ajuns aproape. Cei ce se dau aici de coborîtori ai voievozilor drepţi de odinioară sînt, indeobşte, afară de puţini, vagabonzi, şi mulţi dintre ei oameni care n-au un ban şi pleacă de obicei de aici cu o datorie de trei sau patru sute de mii de taleri, şi care tratează pe bieţii locuitori cu silă şi într-un chip barbar" [29]. Cît priveşte pe noul domn, Matei, care şi-a luat numele de familie „Basarab", mai puţin după ruda sa ascendentă Neagoe (care, la rîndul său, şi-a schimbat numele în Basarab), cum s-a crezut, ci, după cum amintea şi Dimitrie Cantemir, după o altă rudă a sa : Radu Şerban, cel dintîi domn căruia contemporanii i-au zis „Basarab" ca nume de familie [30], alungarea lui Radu Iliaş, împotriva voinţei Porţii şi felul în care a fost recunoscut de aceasta, prin mijlocirea pungilor de bani şi stăruinţele aliaţilor (Abaza paşa şi Gheorghe Rákóczi I) l-au făcut desigur să înţeleagă că oştile, sistemul fiscal şi cel al alianţelor externe, constituie, aşa cum de altfel a dovedit-o în lunga sa domnie, cei trei factori de bază în consolidarea acesteia.

---

[27] Scrisoarea din 17 octombrie 1632, la N. Iorga, *O scrisoare a lui Matei Basarab*, p. 15—17. Matei Basarab cere „să nu fiu uitat de către cinstită faţ <ă> a măriei tale, că eu sînt al măriei tale fecior cu trup, cu suflet, cu tot <ă> casa a mea, şi în tot <ă> viiaţa mea al măriei tale sînt".

[28] C. Rezachevici, *Fenomene de criză social-politică în Ţara Românească* (I), p. 77.

[29] Raport olandez din 16 octombrie 1632 (N. Iorga, *op. cit.*, p. 196). Despre un astfel de fals pretendent domnesc, tăbăcarul Stănimir din Rîmnicu Vîlcea, predat de Abaza paşa lui Matei Basarab, aminteşte cronicarul G. Kraus, *Cronica Transilvaniei 1608—1665*, Bucureşti, 1965, p. 88—89.

[30] Izvoare la C. Rezachevici, *Radu Şerban şi epoca sa* (în mss.).

www.dacoromanica.ro

Lucrurile n-au stat tot astfel cu Vasile Lupu. Acesta deşi se dădea drept fiul lui Aron Vodă [31], provenea în realitate dintr-o familie foarte probabil grecească sau chiar aromână grecizată, oricum originară din Epir, stabilită la Arbăneşti (azi Poroişte) lîngă Razgrad, la sudul Dunării, regiune din care mai veniseră colonişti în Ţara Românească în timpul lui Simion Movilă [32], de unde, Lupu împreună cu tatăl său Nicolae Coci a venit în 1611 sau îndată după aceea, la curtea primitoare pentru levantini a lui Radu Mihnea din Ţara Românească [33], la care se stabilise şi Constantin Cantacuzino, viitorul mare postelnic. Ulterior, în 1616 Lupu a trecut în Moldova odată cu Radu Mihnea [34] a cărui stăpînire mai mult *„împărăţiei, nu domniei sămănătoare"* [35] l-a influenţat desigur în anii de formare, căsătorindu-se cu reprezentanta unei mari familii boiereşti, Tudosca, fiica marelui vornic al Ţării de Jos, Costea Bucioc, a cărui soră a devenit, de altfel, soţia lui Iordache Cantacuzino, fratele lui Constantin din Ţara Românească, şi a urcat treptat pînă la cele mai înalte dregătorii ale ţării.

Lupu care şi-a spus Vasile, nume care exprima ideia imperială în forma greco-bizantină, probabil după împăratul Vasile (Basilos) I Macedoneanul din secolul al IX-lea numai după luarea domniei [36], care scria greceşte şi a vorbit pînă la moarte limba ţării în care domnea cu accent grecesc [37], deşi a urmărit să obţină domnia Ţării Româneşti şi chiar a Transilvaniei [38], în condiţiile existenţei aceluiaşi popor românesc, împărţit prin vitregia vremurilor în trei stăpîniri, s-a socotit mai cu seamă un urmaş al împăraţilor bizantini, într-o „Romanie" carpatică, protector al întregii biserici ortodoxe [39].

---

[31] Hurmuzaki, XV², p. 1005, nr. MDCCCC; A. Veress, *Documente*, IX, p. 336—337.

[32] *D.I.R.*, B, XVII-1, p. 43; C. Rezachevici, *Radu Şerban şi epoca sa* (în mss.).

[33] Fr. Babinger, *Originea şi sfîrşitul lui Vasile Lupu*, în „Analele Academiei Române", M.S.I., S. III, t. XVIII, 1937, p. 63—74; idem, *Originea lui Vasile Lupu*, ibidem, t. XIX, 1937, p. 137—146. N. Stoicescu, *Dicţionar al marilor dregători din Ţara Românească şi Moldova. Sec. XIV—XVII*, Bucureşti, 1971, p. 377, cf. şi p. 45, îl socoteşte albanez.

[34] Fr. Babinger, *Originea*, p. 72—73; I. Zaborovschi, *Vasile Lupu dregător înainte de domnie*, în „Revista istorică română", XV (1945) nr. 2, p. 158—159.

[35] Miron Costin, *op. cit.*, p. 89.

[36] N. Iorga, *Vasile Lupu ca următor al împăraţilor de Răsărit în tutela patriarhiei de Constantinopol şi a bisericii ortodoxe*, în „Analele Academiei Române", M.S.I., S. II, 1914 p. 212. Observăm la rîndul nostru, că în Moldova, după o tradiţie care a durat pînă aproape în zilele noastre, numiri ca Lupu sau Botezatu, se dădeau străinilor care-şi schimbau numele, „Lupu" fiind asociat în mentalitatea populară cu o persoană de alt neam. Vasile Lupu care venea din sudul Dunării, unde Lupu era nume de botez (după un sfînt omonim) constituie un exemplu pentru felul cum s-a ajuns la această mentalitate.

[37] *Ibidem*, p. 208—209; şi fratele său Gavril scria greceşte.

[38] T. Gemil, *Ţările române în contextul politic internaţional*, p. 114—115. Cf. Al. Ligor *Din legăturile Moldovei cu celelalte ţări române în vremea domniei lui Vasile Lupu*, în „Revista de istorie", XXXI (1978), nr. 1, p. 435.

[39] Pentru ambiţiile imperiale ale lui Vasile Lupu, din care o parte o constituie tutelarea bisericii ortodoxe, ca şi pentru alte aspecte „bizantine" ale politicii sale interne, cf. N. Iorga, *op. cit.*, p. 207—208, 212 222; idem, *Domnii români Vasile Lupu, Şerban Cantacuzino şi Constantin Brîncoveanu în legătură cu patriarhii Alexandriei* în „Analele Academiei Române", M.S.I., S. III, t. XIII, 1933, p. 139—146; idem, *Basile Lupu, Prince de Moldavie, comme successeur des empereurs d'Orient dans la tuttele des Patriarcat de Constantinopole et de l'Eglise ortodoxe. 1640—1653*, în Académie Roumaine, „Bulletin de la Section historique", II (1914), nr. 1, p. 88—123; Fr. Pall, *Les relations de Basile Lupu avec l'Orient orthodoxe et particulierement avec le patriarcat de Constantinopole*, în „Balcania", VIII (1945), p. 66—140. Caracterizarea lui Vasile Lupu de către N. Iorga, *Studii şi documente*, IV, p. CLXXIII—CLXXIV.

www.dacoromanica.ro

Cu toate acestea, şi în ciuda faptului că modelul său pare să fi fost Vasile I Macedoneanul, în fapt Vasile Lupu a urmat mai degrabă politica ultimilor dinaşti bizantini, din veacul al XV-lea, nu numai venirea sa la domnie făcîndu-se prin numirea Porţii [40], ci însăşi întreaga sa politică externă, spre deosebire de cea mult mai nuanţată a lui Matei Basarab, *rămînînd constant legată numai de cea a Imperiului otoman* [41]. „Covîrşiia cu atîta Matei vodă pre Vasile vodă—remarca pe bună dreptate Miron Costin—, că avea Matei vodă şi cu megieşii mare priieteşug, ales cu ungurii (cei doi Rákóczeşti—C.R.). Iară Vasilie vodă nici cu un megiiaş, precum am apucat şi noi acéia domnie, viaţă bună n-au avut, den nebăgare samă pre nime den megiieşi" [42].

Încă înaintea domniei, sub Gaspar Graţiani, împotrivindu-se ridicării acestuia asupra Porţii, fapt pentru care a fost închis şi „muncit" [43], iar apoi uneltind împotriva lui Miron Barnovschi (de a cărui ucidere la Constantinopol n-a fost străin — cum însuşi recunoaşte) şi a lui Moise Movilă, pe care l-a înlocuit, Vasile Lupu s-a dovedit un fidel adept al politicii de înţelegere cu Poarta [44]. În condiţiile în care aceasta s-a angajat în războaiele cu Persia, încheind pace cu polonii (1634) [45] şi, urmare a acesteia, executînd la 24 august 1634 pe Abaza paşa [46], calea aleasă de Vasile Lupu contribuind la consolidarea autonomiei Moldovei, prezenta avantaje evidente pentru domnie şi pentru ţară. Mai mult, prin aceasta se combătea şi pretenţia regelui polon Wladislav al IV-lea de a „recomanda" domnitori în Moldova [47].

La sfîrşitul veacului al XVIII-lea, în vremea ultimului rege polonez, Stanislaw Poniatowski, logofătul Balş afirma că a copiat la Varşovia din arhiva Coroanei textul unui tratat încheiat în 1634 între Vasile Lupu şi sultan, în care Poarta recunoaşte Moldova „de ţară liberă şi nesupusă", bucurîndu-se ca şi în trecut de toate libertăţile, legile, obiceiurile şi prerogativele sale, hotarele rămînînd „neatinse în toată întinderea lor" etc. [48].

[40] Miron Costin, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, în *Opere*, Bucureşti, 1958, p. 108. Vasile Lupu a fost sprijinit la Constantinopol de Matei Basarab şi Abaza paşa (p. 105, 107). Pentru condiţiile venirii sale la domnie, cf. şi Fr. Babinger, *Originea lui Vasile Lupu*, p. 146; N. Iorga, *Cei d'intîi ani din domnia lui Vasile Lupu*, în „Noua Revistă Română", Bucureşti, 1900, nr. 8; V. Motogna, *op. cit.*, p. 468—470; V. Neamţu, *Răscoala din Moldova din primăvara anului 1633*, în „Analele ştiinţifice ale Universităţii „Al. I. Cuza" din Iaşi (S.N.), Ştiinţe sociale, II(1956), nr. 1—2, p. 21—32.

[41] În 1633 Ion Movilă afirmă că Vasile Lupu „oricît s-ar şi jura, dar are credinţă turcească" (A. Veress, *Documente*, IX, p. 358).

[42] Miron Costin, *op. cit.*, p.113.

[43] Hurmuzaki, IV[1], p. 669, nr. DXCV.

[44] *Ibidem*. Scrisoarea din 14 ianuarie 1643 expune pe larg temeiurile credinţei sale faţă de Poartă, deşi unele explicaţii, cum ar fi cea a închiderii şi torturării sale de Graţiani, ca urmare a ostilităţii faţă de politica antiotomană a acestuia, nu sînt confirmate de alte izvoare; în cazul amintit Miron Costin, *op. cit.*, p. 68, afirmînd că ar fi fost vorba de o lipsă de bani din vistcria de care răspundea Lupu. N. Iorga, *Studii şi documente*, IV, p. CLXXIV, afirmă că turcii nu s-au gîndit niciodată la mazilirea lui Vasile Lupu: „acest Răsăritean de limbă grecească", care „era de-ai lor".

[45] M. A. Mehmed, *Documente turceşti*, I, p. 159—161.

[46] A. Decei, *op. cit.*, p. 347; Fr. Babinger, *Originea lui Vasile Lupu*, p. 146; V. Motogna, *op. cit.*, p. 471.

[47] A. Veress, *Documente*, IX, p. 340—341.

[48] G. Petrescu, D. A. Sturdza, D. C. Sturdza, *Acte şi documente relative la istoria renaşterii României*, I, Bucureşti, 1888, p. 6—8. I. Ionaşcu, P. Bărbulescu, Gh. Gheorghe, *Tratatele internaţionale ale României 1354—1920. Texte rezumate, adnotări, bibliografie*, Bucureşti, 1975, p. 101, consideră acest tratat ca real.

www.dacoromanica.ro

Deşi documentul este o evidentă alcătuire din veacul al XVIII-lea, chiar dacă nu excludem folosirea unui text mai vechi aflat în arhivele polone, referitor însă la o epocă anterioară lui Vasile Lupu (haraciul e arătat în valoare de 10 000 de galbeni), faptul că e atribuit anului 1634, cînd s-a încheiat şi pacea turco-polonă, indică păstrarea în mentalitatea publică a unei tradiţii privind existenţa unei epoci de mai mare libertate în relaţiile cu Poarta în vremea lui Vasile Lupu.

De altfel, spre deosebire de Ţara Românească, tributul Moldovei sub Vasile Lupu (76 363 taleri la 1636 1637) [49], nu va înregistra nici o creştere, rămînînd şi ulterior constant pînă la sfîrşitul veacului al XVII lea [50]; de asemenea îndatoririle militare n-au putut fi sporite, domnul îndeplinindu-şi obligaţiile doar „potrivit obiceiului şi pe cît a fost cu putinţă" [51]. Iar datorită statornicirii de relaţii bune între Poartă şi Polonia în primăvara anului 1634, Vasile Lupu şi-a trimis şi el solii la regele polon pentru a stinge nemulţumirea provocată de înlăturarea lui Miron Barnovschi şi Moise Movilă [52], după cum şi-a trimis solii şi la Matei Basarab, cu ai cărui reprezentanţi încheiase la Poartă un jurămînt de frăţie în aprilie 1634, ulterior cei doi domni depunîndu-şi reciproc jurămînt de credinţă [53].

În acelaş an, demonstraţia lui Murteza paşa, adus de pe frontul din Persia, pe malul românesc al Giurgiului, în scopul de a grăbi încheierea păcii cu Polonia, demonstraţie care a pus în nesiguranţă tronul lui Matei Basarab, iar în perspectiva unui eventual război cu Polonia ruinarea Moldovei, a intensificat tratativele lui Matei pentru încheierea unei alianţe cu Gheorghe Rákóczi I şi stăruinţele lui Vasile Lupu pentru medierea păcii turco-polone [54]. Fiecare dintre cei doi domnitori a oferit în fond, din punct de vedere intern, o soluţie conflictului. Cel al Ţării Româneşti încheierea unei alianţe de luptă, cel al Moldovei o încercare de mediere a păcii, în fapt ambele soluţii ducînd la aceeaşi finalitate, înlăturarea unui conflict turco-polon pe teritoriul ţărilor române, cu tot cortegiul său de suferinţe pentru acestea.

Ameninţarea posibilă a Porţii, ca şi încordarea începînd din 1635 a relaţiilor cu Vasile Lupu [55], a dus la apropierea mai strînsă între Matei Basarab şi Gheorghe Rákóczi I, care după o primă convenţie încheiată la 17 iulie 1633 [56] şi o serie de tratative, încheie la 29 iunie/9 iulie 1635 un tratat de alianţă. Ceea ce se remarcă de la început în legătură cu aceste tratative este stăruinţa cu care principele Gheorghe Rákoczi I a încercat să-l subordoneze pe Matei Basarab, şi prin el Ţara Românească. Încă de

[49] Tahsin Gemil, *Date noi privind haraciul ţărilor române în secolul al XVII-lea*, p. 1441; cf. şi M. Berza, *Haraciul Moldovei şi Ţării Româneşti*, p. 20—21 (70 000—75000 de taleri.)

[50] Tahsin Gemil, *op. cit*, p. 1441—1442. Ţinînd seama de inflaţie şi de dezechilibrul raportului dintre aur şi argint, în favoarea celui dintîi pe piaţa liberă a Imperiului otoman, comparaţia între haraciul Moldovei exprimat în galbeni din anii 1620 1637 este 34 400 la 33 460, deci nu se înregistrează nici o creştere.

[51] M. A. Mehmed, *op. cit.*, p. 167—168.

[52] Hurmuzaki, XV², p. 1005—1006, nr. MDCCC. Pe plan intern, arătînd „bună voie" faţă de sărăcime, care „se bucură că va fi voevod bun", Vasile Lupu s-a răfuit încă de la începutul domniei cu adversarii săi din rîndul boierimii.

[53] N. Iorga, *Studii şi documente*, IV, p. CLXXI; V. Motogna, *op. cit.*, p. 472.

[54] N. Iorga, *op. cit.*, p. CLXXV—CLXXVI; V. Motogna, *op. cit.*, p. 470—471.

[55] V. Motogna, *op. cit.*, p. 473.

[56] N. Iorga, *op. cit.*, p. CLXXVII.

www.dacoromanica.ro

la primele instrucţiuni date solului transilvănean la 5 iulie 1633, principele Transilvaniei cerea ca acesta să insiste asupra a trei puncte : achitarea de către Matei Basarab a celor 6000 de galbeni pe care i-a „făgăduit" în vremea pribegiei, şi a unei părţi din valoarea dijmei plătite de oierii, transilvăneni, care-şi păşunau turmele în Ţara Românească şi acordarea de către domnitor a unui act de credinţă după felul celui făgăduit de Leon Tomşa [57]. Dacă achitarea datoriei, terminată de altfel în iunie 1635 [58], nu ridica probleme, în schimb Matei Basarab nu s-a arătat mulţumit de forma tratatului propusă de Rákóczi în numele propriu, la 16 martie 1635, în care se excludea un ajutor acordat împotriva Sultanului [59]. Domnul cerea în mai 1635 ca alianţa să se facă „împotriva tuturor", iar dacă sultanul l-ar înlocui cu un voievod străin şi împotriva acestuia, precizîndu-se clar : „dacă turcii ar vrea să pornească ceva împotriva celor două ţări, măria ta să fie în toate alături de el şi să fie îndatorată a se împotrivi" [60]. Divergenţa de opinii era evidentă. În vreme ce Matei Basarab urmărea o *alianţă* cu Gheorghe Rákóczi, făgăduind : „că va fi alături de măria ta împreună cu ţara, cît îi va sta capul sus, împotriva tuturor şi pofteşte ca şi măria ta să se ţină de acesta", *Gheorghe Rákóczi urmărea stabilirea unor raporturi de vasalitate.* De altfel, şi în Moldova principele ar fi vrut un voievod „îndatorat" faţă de el, care să-i plătească anual 2000 de galbeni sau pînă la 3000 de taleri şi un plocon în cai de rasă, pe baza unei „obligaţiuni foarte tare ungureşte şi româneşte", ceea ce Vasile Lupu pe care-l socotea „într-o stare de mare îngîmfare" şi pe care l-ar fi vrut înlocuit cu Leon Tomşa, nici nu voia să audă [61].

În cele din urmă Matei Basarab şi-a impus punctul de vedere şi jurămîntul său de credinţă din 29 iunie/9 iulie 1635 este de fapt *un act de alianţă*, prin care domnul muntean promite principelui ajutor militar împotriva oricărui inamic. Un act separat prevedea plata sumei minore de 5 000 de florini, care nu reprezenta un tribut, cum ar fi vrut principele, ci o compensaţie pentru dijma plătită de oierii transilvăneni în Ţara Românească, obicei introdus de abia din vremea lui Leon Tomşa [62]. Marii boieri şi slujitorii ţării întăresc jurămîntul de credinţă al lui Matei Basarab la 20 şi respectiv 24 iulie stil nou, fără a se abate cu nimic de la spiritul acestuia [63]. Ulterior, acest tratat a fost reîntărit în 1636, 1638, 1640 şi 1647, sub Gheorghe Rákóczi I şi în 1650 şi 1651 sub Gheorghe Rákóczi II, păstrîndu-şi caracterul de alianţă, practic la nivel de egalitate între Ţara Românească şi Transilvania [64]. Astfel, poziţia fe mă a

---

[57] A. Veress, *Documente*, IX, p. 325.

[58] *Ibidem*, p. 347 348.

[59] *Ibidem*, p. 343—344.

[60] *Ibidem*, p. 346 347.

[61] Solul principelui trebuia să stăruie în acest sens la Poartă *(ibidem*, p. 350—351).

[62] N. Iorga, *Studii şi documente*, IV, p. CLXXVIII, V. Motogna, *op. cit.*, p. 474—475.

[63] N. Iorga, *op. cit.*, p. CLXXVIII—CLXXX ; V. Motogna, *op. cit.*, p. 476. La 16 septembrie 1635 Gheorghe Rákóczi I jură şi el credinţă lui Matei Basarab, făgăduind să-l ajute împotriva oricărui inamic, cu excepţia (subliniată de mai multe ori în text) a sultanului.

[64] *Török-magyarkori emlékek*, IV, p. 406, 410 — 412 ; I. Ionaşcu, P. Bărbulescu, Gh. Gheorghe, *Relaţiile internaţionale ale României în documente*, Bucureşti, 1971, p. 182—183 ; N. Iorga, *op. cit.*, p. 26—29 ; 217 222 ; I. Lupaş, *Documente istorice transilvane*, I, p. 250 ; *Monumenta Comitialia Regni* [illegible].

www.dacoromanica.ro

lui Matei Basarab a înlăturat şi pretenţia Rákóczeştilor de a-şi subordona Ţara Românească, aşa cum Mihai Viteazul şi Radu Şerban spulberaseră pretenţiile asemănătoare ale celor trei Báthoreşti din vremea lor.

LES DÉBUTS DE L'ÉPOQUE DE MATEI BASARAB ET VASILE LUPU À LA LUMIÈRE DES RELATIONS AVEC L'EMPIRE OTTOMAN ET LA TRANSYLVANIE

RÉSUMÉ

L'intervalle 1632—1654, connu dans l'histoire roumaine comme „l'époque de Matei Basarab et Vasile Lupu" a constitué une vraie „époque" d'intense affirmation des principautés de Valachie et de Moldavie dans le monde complexe du sud-est de l'Europe. L'article présente justement le début de cette période où l'on jetta les bases des deux règnes parallèles, tous les deux atteignant a un réel prestige politique, mais obtenu par des moyens différents.

Sur le fond de toile de la crise intérieure et des guerres avec l'Iran (1623—1639) qui ont affaibli la capacité de l'Empire ottoman d'agir dans l'Europe chrétienne précisément lorsque celle-ci était désunie par la guerre de 30 ans, Matei Basarab (1632—1654), l'élu de la classe des boyards de Valachie accédait au trône avec l'appui d'Abaza Mehmed pacha, beylerbey de Silistra et Otcheacov, contre la volonté du sultan Mourad IV. Pour triompher du mécontentement du sultan, il fit tripler le haratch annuel (130.000 thalers), en rachetant l'autonomie du pays, étant prêt à s'opposer par les armes à une éventuelle atteinte à celle-ci. A part la politique d'équilibre, Matei Basarab a fondé constamment ses actions extérieures sur l'alliance avec les princes de Transylvanie de la famille Rákóczi, son règne étant considéré par les contemporains comme un facteur de stabilité.

Par rapport à Matei Basarab, le prince de Moldavie Vasile Lupu (1634—1653), issu d'une famille originaire de l'Epire a fondé sa politique extérieure qui poursuivait l'obtention du règne aussi dans les autres pays roumains, la Valachie et la Transylvanie et l'assurance du rôle de protecteur de toute l'église orthodoxe (d'après le modèle des empereurs byzantins de jadis), sur l'alliance constante avec l'Empire ottoman.

La lutte diplomatique menée par Matei Basarab au cours des premières années de son règne a évité la subordination du prince de Valachie au prince de la Transylvanie, Georges Rakoczi Ier, le traité conclu avec celui-ci en 1635 représentant en réalité un acte d'alliance, renouvelé à plusieurs reprises pendant les deux décennies suivants.

www.dacoromanica.ro

RUSIA ŞI MIŞCĂRILE REVOLUŢIONARE DE LA 1821 DIN SUD-ESTUL EUROPEI

DE

NICOLAE CIACHIR

Majoritatea istoricilor sînt de acord că revoluţia română de la 1821 s-a desfăşurat în cadrul complex creat de frămîntările popoarelor din sud-estul Europei şi, în primul rînd, de lupta poporului grec pentru independenţă.

Organizaţia revoluţionară „Filiki Eteria" (1814), bazată pe ideile iluminismului şi ale revoluţiei burgheze din Franţa, pe programul lui Rigas Velestinlis şi pe experienţa revoluţiei sîrbe, se răspîndise printre toţi creştinii Peninsulei Balcanice, avînd ca scop, în primul rînd, emanciparea naţională [1].

Acţiunea lui Tudor Vladimirescu trebuia să constituie semnalul insurecţiei generale şi să creeze la Dunăre o situaţie care să înlesnească trecerea lui Alexandru Ipsilanti spre Grecia. Planurile Eteriei prevedeau o insurecţie generală a popoarelor din Balcani, astfel încît forţele otomane să se disperseze între Principatele române, Serbia, Muntenegru, Grecia şi trupele rebelului Ali paşa din Ianina [2].

Dar chiar şi într-o asemenea conjunctură, Eteria miza pe sprijinul unei mari puteri, în cazul de faţă a Rusiei, ca reuşita să fie asigurată.

Ipsilanti era general în armata rusă, prieten cu Capodistria * — omul care răspundea de destinele politicii externe ţariste, era agreat de ţar, aşa încît s-a socotit că sosirea lui în Moldova şi declanşarea mişcării a fost făcută cu consimţămîntul Rusiei. Dan Berindei afirmă că în condi-

---

[1] vezi şi Nicolai Todorov, *Filiki Eteria i Bălgarite*, Sofia, 1965; Botzaris N., *Visions balkaniques dans la Préparation de la Révolution grecque (1889—1821)*, Geneva-Paris, 1962; D. Djordjevici, *Révolutions nationales des peuples balkaniques, 1804—1914*, Belgrad, 1965; Mandelsohn-Bartholdy, *Die Heterie*, în „Historische Zeitschrift", XVI, (1866).

[2] K. Fraşeri, *Istoria Albanii*, Tirana, 1969, p. 104—105; vezi şi N. Ciachir, *Unele documente privind evenimentele de la 1821 din sud-estul Europei*, în „Revista română de studii internaţionale" nr. 1 (1971).

* L-a cunoscut pe tînărul Ipsilanti la Petersburg, în perioada anilor 1809—1811, în casa lui Scarlat Sturdza, funcţionar superior la Ministerul de externe, acesta prin soţie, rudă cu familia Moruzi. Ipsilanti a sosit la Petersburg în vîrstă de 14 ani (nov. 1806), unde a rămas la studii. În 1808 a fost inclus în regimentul de gardă din cavalerie. S-au împrietenit. Capodistria, aflîndu-se la Viena în 1811, îi transmitea complimente „scumpului Ipsilanti" într-o scrisoare adresată lui M. A. Comen.

www.dacoromanica.ro

ţiile unui regim autocrat, cînd erau masate trupe pe Prut, trecerea graniţei de către Ipsilanti nu ar fi fost posibilă fără consimţămîntul tacit al autorităţilor. Ulterior, ţarismul dezavuînd mişcarea, se face vinovat de eşecul acţiunii, opinie care ar trebui corectată, deoarece nu a fost în fapt o dezavuare, ci o condamnare *.

Andrei Oţetea şi numeroşi alţi istorici, afirmă că totul fiind regizat, ţarul şi Capodistria aşteptau la Laybach ca evenimentele să se complice în Balcani, creîndu-se prilejul unei intervenţii.

Florin Constantiniu ** ridică problema în sensul că această politică a Rusiei are totuşi două fisuri :

1. Cum credea ţarul că Austria va tolera intrarea trupelor ruseşti în Principate şi în Balcani?

2. Dacă pregătirea acestui scenariu a fost făcută atît de amănunţit, cum Ipsilanti n-a fost instruit să-şi ţină gura?

În monografia lui Mircea T. Radu, apărută în 1978 şi intitulată *1821. Tudor Vladimirescu şi revoluţia din Ţara Românească* [3], autorul, după ce neagă faptul că revoluţia pandurilor a fost inspirată de căpeteniile eteriste şi regizată de guvernul ţarist, prin consulatul de la Bucureşti, argumentîndu-şi punctul de vedere ***, face referiri la politica Rusiei. Mircea Radu scrie : „E dificilă întrebarea dacă însuşi împăratul Alexandru I l-a trimis pe Ipsilanti să acţioneze contra Turciei în Principate (în timp ce el, ţarul, participa la congresele contrarevoluţionare ale Sfintei Alianţe). Soluţionarea acestei probleme e îngreuiată de dublul joc al politicii ţariste în acea perioadă" [4].

Studiul de faţă îşi propune să răspundă la această întrebare. Cheia o putem găsi în cercetarea arhivelor ruseşti şi în preocupările istoricilor ruşi şi sovietici, care au analizat în profunzime politica guvernului rus faţă de Imperiul otoman, pînă la declanşarea revoluţiei greceşti şi române (1821).

De aceea, pentru redactarea studiului de faţă, am folosit documente provenite din Arhiva ministerului de externe rus, editate în 1979 în colecţia *Politica externă a Rusiei în sec. XIX şi începutul secolului al XX-lea*, volumul 11 cuprinzînd perioada mai 1819 — febr. 1821 [5].

De asemenea, surse de primă mînă, sînt : lucrarea lui Arş, dedicată lui Capodistria (apărută în 1976), cartea Ninei Kneapina, privind politica

---

* În rest sîntem cu totul de acord cu tezele emise de Dan Berindei în *L'Année revolutionnaire 1821 dans les Pays Roumains*, Bucureşti, 1973 (colecţia „Bibliotheca historica Romanice") şi în referatul prezentat la şedinţa Academiei de ştiinţe sociale şi politice, din 11 februarie 1981 etc.

** Intervenţia din 11 febr. 1981, la discuţiile avute privind revoluţia de sub conducerea lui T. Vladimirescu, de la Academia de ştiinţe sociale şi politice.

[3] Mircea Radu, *1821. Tudor Vladimirescu şi revoluţia din Ţara Românească*, Edit. Scrisul românesc, Craiova, 1978, 572. p.

*** Pornindu-se de la examinarea critică a izvoarelor „muscalii căutau mijloace ca să ridice o revoluţie în Valahia" (C. Izvoreanu), că pe Tudor „planurile Rusiei şi mîna lui Pini l-au împins" (Ştefan Scarlat Dăscălescu), că Tudor n-a fost decît „organ al complotului rusesc" (Naum Rîmniceanu) etc., în continuare, se analizează punctul de vedere al istoricilor Andrei Oţetea, Vasile Maciu, Dan Berindei, Emil Vîrtosu, Nichita Adăniloaie, Nestor Camariano etc.

[4] Mircea T. Radu, *op. cit.*, p. 164.

[5] *Documenti Rossiskogo ministerstva inostranih del Vneşniaia politica Rosii XIX i naceala XX veka, tom* XI (mai 1819 — februarie 1821, Moscova, 1979), 977 (se va cita în continuare Doc. Ros. Min. Inostr.)

www.dacoromanica.ro

externă din secolul XIX (editată în 1980) şi care se bazează în primul rînd pe arhive ruseşti, ca şi documentele ruseşti incluse în cele 5 volume *Răscoala din 1821* sub red. lui A. Oţetea şi volumul editat în 1980.

Încă în perioada războiului ruso-turc din 1806—1812, Capodistria era partizanul extinderii frontierei ruse pînă la Dunăre, căci o Rusie pravoslavnică întinsă pînă la acest fluviu putea mai uşor să-i elibereze pe greci.

Capodistria era secundat în aceste planuri de către mitropolitul Valahiei, Ignatie. Cine era acest Ignatie? Mitropolit de Arta, unul din apropiaţii lui Ali paşa din Ianina şi agent al Rusiei, după cum atestă arhivele ruseşti. În 1806 fuge pe insulele Ionice, unde îl cunoaşte pe Capodistria, iar de acolo soseşte la Petersburg (1809), unde cu ajutorul autorităţilor ruse este înscăunat ca mitropolit al Ungrovlahiei [6].

În 1809 Capodistria umbla în aceeaşi măsură după două posturi, fie să reprezinte interesele ruseşti (în calitate de ministru-rezident) la Milano, capitala de atuncea a regatului italian, fie în Principatele române. Dealtfel, cît a stat la Petersburg, 2 ani şi 8 luni, a frecventat numai familii greceşti şi româneşti şi era preocupat de eliberarea grecilor. În august 1811, obţine să fie numit secretarul ambasadei ruse la Viena „oraşul fiind unul din centrele cele mai importante ale emigraţiei greceşti din Europa" [7].

Ca demnitar rus, Capodistria va urmări în primul rînd interesele statului care l-a adoptat. Astfel în „*Mémoire sur une diversion à operer dans le Midi de l'Europe en cas de guerre entre la Russie et la France*" (1811), propunea ca în cazul unei invazii a lui Napoleon în Rusia, armata rusă trebuie să deschidă ca diversiune un front în provinciile ilirice pe uscat şi pe mare în Adriatica, ca apoi operaţiunile să poată fi transferate pe teritoriul Italiei. Dar condiţia sine qua non era colaborarea Imperiului otoman. Pentru aceasta trebuiau evacuate Principatele Române şi amînată rezolvarea problemei sîrbeşti. În caz că Turcia nu era dispusă să lupte alături de Rusia, să se facă presiuni prin răsculareа bulgarilor şi a altor slavi balcanici şi trimiterea escadrei ruse în Mediterana. Dacă aceste măsuri nu vor duce la efectul scontat, atuncea să se organizeze o insurecţie generală a întregii zone europene a imperiului turc împotriva autorităţilor otomane. În orice caz, reuşita acţiunii din sud-estul Europei poate avea loc numai cu concursul puternicului Ali paşa de Ianina, care să fie recunoscut ca rege al Greciei şi al Epirului. Petersburgul a apreciat pozitiv toate aceste planuri în ajunul invaziei lui Napoleon, propuneri care-l vor ajuta să urce vertiginos în cariera sa de diplomat [8].

Este limpede că Ioan Capodistria care dorea cu ardoare eliberarea grecilor de sub tirania otomană, rămăsese după zece ani (1821) acelaşi sprijinitor al acestora, dar cu condiţia ca aceasta să fie în concordanţă cu interesele Imperiului rus.

---

[6] G. L. Arş, *I. Capodistria i grecescoe naţionalno-osvoboditelnoe dvijenie, 1790—1822*, Moscova, 1976, p. 16.

[7] *Ibidem*, p. 20.

[8] G. L. Arş. *op. cit.* p., p. 22—23 (Se cuvine de menţionat că în martie 1812, Rumianţev l-a numit consilier al ambasadei ruse la Rio de Janeiro, dar ministrul rus de la Viena, Schtakelberg, a sugerat să rămînă în Europa, căci este deosebit de util pentru problemele legate de Imperiul otoman.

www.dacoromanica.ro

Un alt aspect îl reprezintă cazul lui Iordache Olimpiotul care va juca un rol important în evenimentele de la 1821; el va iscăli convenţia cu Tudor şi tot el va încerca să atragă în insurecţie pe Miloş Obrenovici.

După cum se ştie, Iordache Olimpiotul provenea dintr-o familie de armatoli, care luptă împotriva turcilor, iar din 1804 ia parte la insurecţia sîrbă. Ulterior, cu 200 de tovarăşi, pe care i-a înarmat pe cheltuială proprie, se alătură armatei ruse şi participă la o serie de lupte în cadrul războiului din 1806—1812 [9]. În lupte, a pierdut 160 de oameni din efectivul său, a dat dovadă de bravură şi a fost rănit. Pentru aceste merite, a fost decorat de guvernul rus cu ordinul Sf. Ana, cu medalia „Pentru bravură", şi a fost făcut praporşcik (portdrapel-ajutor de sublocotenent). După pacea de la Bucureşti i se retrag decoraţiile, este îndepărtat din slujbă, apoi se întoarce în Grecia. Îl găsim la Viena în 1814, unde nu numai că îşi revendica drepturile, dar era trimis ca delegat al căpităniilor din Tesalia şi Macedonia, care să ceară Europei drepturi. La Viena îl cunoaşte şi se întîlneşte de mai multe ori cu Capodistria.

Capodistria face mai multe rapoarte pentru Olimpiotul, insistă pe lîngă ţar, se dau dispoziţii să i se aloce 200 ducaţi şi acesta pleacă spre Basarabia, pentru a servi în efectivul trupelor ruseşti de acolo. Nu se ştie din ce motive, nu intră în serviciul armatei ruse, se stabileşte în Principate în 1815, fiind ulterior un membru activ al Eteriei.

La Viena, Capodistria a reuşit să obţină sprijinul ţarului în vederea creerii societăţii culturale „Filomuzos Eteria", care avea ca scop răspîndirea a tot ce este cultură şi instrucţie printre grecii de pretutindeni. Se cuvine de arătat, că în urma unui aranjament austro-englez, arhipelagul insulelor Ionice, urma să revină Vienei. Acest lucru a neliniştit profund pe Capodistria deşi din punctul de vedere al intereselor Rusiei nu conta prea mult dacă acolo se instalează Austria ori Anglia.

Pentru greci, Austria era un stat absolutist, care l-a extrădat în trecut pe Rigas Velestinlis, acesta ajungînd pe mîna călăului turc; un sistem ce înăbuşea orice mişcare de emancipare naţională. Pe cînd Anglia, cu tradiţiile sale constituţionale şi liberale, cu puterea sa maritimă, cu impulsul acordat comerţului de mare anvergură, ar fi făcut ca arhipelagul Ionic să prospere şi să fie un exemplu de emancipare, pentru grecii continentali. Dealtfel, în faţa Congresului de la Viena, la 4 martie 1815, delegaţii din Corfu îşi prezintă doleanţele, inspirate de acelaşi Capodistria, care susţinea punctul de vedere al notabililor din arhipelag.[10]

Capodistria prin insistenţe, reuşeşte să-l cîştige pe ţar de partea sa şi astfel se dau instrucţiuni ambasadorului rus, H. A. Liven de la Londra, care să-i comunice lui Castlereagh, iar lui Pozzo di Borgo să-i comunice lui Wellington, că Petersburgul va socoti protectoratul Austriei asupra insulelor Ionice ca nedorit, dăunător şi cu numeroase implicaţii. În faţa acestei situaţii, cînd arhipelagul este oferit Marii Britanii pe tavă, aceasta este de acord să-l păstreze, lucru parafat prin acordul anglo-rus din 5

[9] Ca amănunte vezi J. C. Vasdravellis, *The Macedonians in the 1821 revolution*, Salonic, 1967; vezi şi N. Camariano, *L'activité de Georges Olympios dans les Principautés Roumaines avant la révolution de 1821*, în „Revue des études sud-est européenes" nr. 3—4 (1964).

[10] Memoriul respectiv a fost tipărit şi se intitulează: *Note sur la République des Sept. Iles presentée au congrès de Vienne par Demetrius, fils de Pierre comte Valsamachi*, Vienne, le mai 1815.

www.dacoromanica.ro

noiembrie 1815. Rusia, Austria şi Prusia deveneau puteri garante al noului statut politic al insulelor Ionice. Capodistria, imediat după aceasta, îi scrie lui R. Sturdza, că a reuşit să facă mult pentru patria sa. Nu contează în ce condiţii Republica ionică a fost păstrată „... esenţialul constă în faptul că naţiunea noastră, juridic, există"[11].

Ca secretar de stat la departamentul de externe şi consilier al ţarului, Capodistria a elaborat, în primăvara anului 1816, instrucţiuni privind viitoarele relaţii cu Imperiul otoman şi Persia.

În Imperiul otoman urma să fie schimbat întregul personal al ambasadei ruse, inclusiv ambasadorul, ţarul numindu-l în acest post pe G.A.Stroganov, un diplomat cu experienţă, provenind dintr-una din cele mai ilustre familii. Cu această ocazie, Capodistria i-a propus ţarului să fie denunţată pacea de la Bucureşti (1812) şi să fie obligată Poarta, chiar cu forţa, ca Serbia, Ţara Românească şi Moldova să devină trei principate aliate Turciei, avînd cîte un prinţ dintr-o familie domnitoare germană. Acest lucru va face să crească enorm prestigiul Rusiei în Balcani, Europa să-şi dea seama că nu urmăreşte noi cuceriri, pasul ulterior fiind independenţa Greciei. Ţarul, după ce l-a ascultat cu atenţie, i-a respins proiectul, spunîndu-i că totul este foarte frumos, dar se poate realiza numai prin război, iar el nu este dispus să facă un nou război: „Destul am luptat la Dunăre. Aceste războaie demoralizează armata şi D-voastră aţi fost martor ocular. În plus, pacea în Europa încă nu este definitiv asigurată, iar cei care provoacă revoluţii de abia aşteaptă să intre în conflict cu turcii. Prevederile tratatului de la Bucureşti trebuie să le îndeplinim, indiferent dacă ne convine sau nu. Trebuincios este faptul să folosim la maximum ce ne este favorabil în acel tratat ..."[12].

Deci, cu tot rangul pe care-l ocupa Capodistria la curtea rusă, cu toată simpatia sa faţă de cauza greacă, trebuia să ţină cont de ţar, de interesele Imperiului şi de faptul că cercuri influente de la Petersburg nu erau dispuse să-şi verse sîngele şi să se angreneze în noi războaie, în sprijinul cauzei greceşti.

Problema este următoarea: Capodistria, avînd asentimentul ţarului, i-a făcut promisiuni lui Ipsilanti că va fi ajutat, că acţiunea sa va fi urmată de intrarea trupelor ruseşti în Principate? Ori Ipsilanti a intuit că nu va fi lăsat să fie măcelărit de otomani şi atuncea, forţînd nota, îi obligă pe ruşi să-l sprijine. La rîndul său, l-a informat greşit pe Tudor, că ajutorul rusesc este sigur, iar prin Iordache Olimpiotul l-a minţit puţin mai tîrziu pe Miloş Obrenovici, că deja au sosit la Iaşi, 3 divizii ruseşti[13].

Vedem că Tudor se va arăta prudent, dînd iniţial mişcării un profund caracter social, insistînd în proclamaţia de la Padeş că nu s-a ridicat împotriva turcilor, căci „Prea puternicul nostru împărat voieşte ca noi, ca nişte credincioşi ai lui, să trăim bine. Dar nu ne lasă răul, ce ni-l pun peste cap căpeteniile noastre"[14]. Concomitent, Tudor trimite un Arz la Poartă,

---

[11] Apud. G. L., Arş, *op. cit.*, p. 84.

[12] *Zapiska grafa Ioanna Kapodistria e ego slujebnoi deiatelnosti*, în „Sbornik russkogo istoriceskogo obşcestva", tom. 3 (1868), Petersburg, p. 88.

[13] *Dravni arhiv Srbije*, Beograd, fond ZMP, knjge br. T, f. 125 (7 mai 1821).

[14] *Doc. privind răscoala din 1821*, vol. I, doc. 110, p. 207—208.

www.dacoromanica.ro

prin Vidin, motivînd pricina mișcării, iar pînă cînd Sultanul va trimite un om la București să cerceteze „ ... noi ne-am sculat cu mic și mare și mergem ca să ne adunăm la București" [15].

În același timp cu întărirea Olteniei, Tudor, prin demersul făcut, îl anihilează temporar atît pe pașa de Vidin, care putea interveni primul, cît și pe sultan și justifică deplasarea răsculaților în frunte cu pandurii săi ce urma să se facă spre București. Vladimirescu știa din proprie experiență, că într-un fel se tratează cu un singur om și altfel cu norodul Țării Românești.

Vladimirescu nu uita că Oltenia se învecina cu Imperiul habsburgic, că nu era imposibil ca trupele imperiale să pătrundă simultan cu cele țariste, de aceea se adresează și împăratului Francisc I (26 ianuarie 1821), motivîndu-și acțiunea și cerînd sprijinul ca jalba românilor să ajungă la Poartă [16].

Precauțiunile sînt necesare; avea nevoia ca spatele să-i fie asigurat, mai ales că ceva mai tîrziu, ziarul „Wiener Allgemeine Zeitung", în numărul său din 19 februarie /3 martie 1821, consemna între altele : „Am aflat că Tudor, cu 1 500 de oameni, cei mai mulți dezertori din Transilvania, au pătruns în localitatea Cerneți" [17].

Deși Tudor iscălise Convenția * cu Iordache și Farmache și aderase la planurile Eteriei, se arăta iar prudent, adresîndu-se în continuare respectuos Porții, și aicea sîntem de acord cu Mircea Radu „... că Vladimirescu a găsit modalitatea cea mai porivită de a firma drepturile poporului român, într-o vreme cînd Europa se găsea sub stăpînirea „Sfintei Alianțe" a monarhilor feudali" [18].

Tudor, arată Liprandi, a dat citire proclamației, a înștiințat pe împărații Rusiei și Austriei și a scris la Constantinopol „toate aceste acte au fost scrise în numele întregului popor" [19]. Nici cînd a ajuns la București Tudor nu s-a hazardat în afirmații pripite și i-a cerut lui Ipsilanti dovezi scrise despre participarea Rusiei. Acesta a fost nevoit „ ... a recunoaște că nu avea nimic de partea Rusiei" [20]. Vladimirescu i-a cerut lui Ipsilanti să treacă Dunărea și să lupte cu otomanii, afirmîndu-și poziția : „În ceea ce mă privește, eu nu intenționez să mă lupt cu ei. Eu intenționez să lupt numai contra abuzurilor care sfîșie patria mea. Puterea d-voastră este prea slabă ca să vă puteți măsura cu cea a turcilor, și dacă nu sînteți sprijiniți de vreo putere, vă așteaptă numai nenorociri" [21].

---

[15] *Ibidem*, doc. 111, p. 210.

[16] Elena Moisuc, *În legătură cu cel dintîi arz înaintat Porții de către Tudor Vladimirescu*, în „Revista arhivelor" nr. 1, 1974, p. 88, ; vezi și Gheorghe Iscru, *Prelegeri de istoria modernă a României. Revoluția din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu*, București, 1975, p. 70.

[17] *Revoluția din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu. Documente externe*, București, 1980, doc. 15, p. 95.

[18] Mircea Radu, *op. cit.*, p. 189.

[19] *Documente privind răscoala din 1821*, vol. V, p. 270.

* noi o datăm sfîrșitul lunii decembrie 1820 — mijlocul lunii ianuarie 1821 ; vezi și N. Camariano, *Les relations de Tudor Vladimirescu avec l'Hétairie, avant la revolution de 1821*, în „Balkan Studies", nr. 5 (1965), Salonic.

[20] *Documene privind răscoala din 1821*, vol. V, p. 288.

[21] *Ibidem*, p 289.

www.dacoromanica.ro

Nu trebuie să uităm că Tudor era un militar experimentat şi cunoştea foarte bine potenţialul militar otoman [22], încît în conjunctura de atunci, socotea că prin tratative cu Poarta şi evitînd războiul, i se vor satisface cerinţele, convingîndu-se că Ipsilanti şi Iordache l-au indus în eroare. Tudor trebuia să fie prudent, avînd certitudinea că există spioni turci în Ţara Românească, care urmăresc acţiunile lui. Iată ce informa vicarul catolic de Nicopole, Luigi Bonauguri, trecînd prin Ţara Românească şi relatînd faptul că preoţii greci colindă străzile cu aghiazmă şi invită poporul la o răscoală în masă pentru scuturarea jugului otoman. „Erau atunci în Bucureşti cîţiva turci travestiţi în români, care au fost martori oculari la cele petrecute şi, plecaţi din Ţara Românească, au relatat totul camarazilor lor din Bulgaria, continuîndu-şi drumul spre Constantinopol, pentru a-l informa pe sultan" [23].

Nu trebuie uitat faptul că Ţările Române, în tot timpul evului mediu, au acordat azil popoarelor balcanice, refugiindu-se la nord de Dunăre ţărani, tîrgoveţi, călugări, oşteni, boieri etc. oferindu-li-se condiţii de muncă şi viaţă. De aceea în oastea lui Tudor, afară de români, unii veniţi şi din afara graniţelor Ţării Româneşti şi care formau marea majoritate a armatei sale, întîlnim arnăuţi, sîrbi, bulgari, macedoneni, greci şi chiar turci dezertori. Acest lucru se reflectă în documentele emanate din cancelaria lui Tudor; astfel, proclamaţia de la Padeş, se adresează „către tot norodul omenesc din Bucureşti": „fraţilor locuitori ai Ţării Româneşti, veri de ce neam veţi fi"[24]; în documentul programatic „Cererile norodului rumânesc", se arată că armata va fi formată din 4 000 panduri şi 200 arnăuţi" (albanezi); tot în acelaşi document se face specificarea că „toţi străinii care vin cu familiile lor în această ţară, timp de un an să nu fie impuşi la nici o dare". [25].

Bineînţeles, aceşti voluntari balcanici înrolaţi alături de Tudor erau conştienţi că emanciparea socială şi apoi naţională a celor stabiliţi la nord de Dunăre, nu este decît o etapă în alungarea funcţionarilor şi a clerului fanariot, ca şi a administraţiei otomane în întreaga Peninsulă Balcanică.

„Nu trebuie uitat faptul — arată istoricul iugoslav D. Djordjevici — că insurecţia din Principatele române a fost preludiul revoluţiei greceşti din 1821" [26], iar un alt istoric iugoslav Omer Nakicevici, vorbind de o puternică mişcare din zona Kossovei din 1822, conchide: „... meritul poporului român constă că a ridicat primul steagul răscoalei în evenimentele declanşate în 1821" [27].

---

[22] vezi documentata monografie, Dan Berindei, Traian Mutaşcu, *Aspecte militare ale mişcării revoluţionare din 1821*, Bucureşti, 1972.

[23] *Revoluţia din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu*, Doc. externe, Bucureşti, 1980, p. 409.

[24] *Doc. privind răscoala din 1821*, vol. I, doc. 110, p. 207

[25] *Ibidem*, doc. vol. I, p. 280.

[26] D. Djordjevici, *Revolutions nationales* ... p. 42.

[27] Omer Nakicevici, *Revvet i protesni mars stanovnika kosovo 1822 godine*, Pristina, 1969. p. 3.

www.dacoromanica.ro

Să vedem acum relaţiile lui Tudor cu Rusia. La 28 ianuarie 1821, Tudor îi adresează o scrisoare consulului general rus, Pini *, ca răspuns la o scrisoare a acestuia cu 3 zile înainte, calificînd plecarea lui Vladimirescu cu o ceată de arnăuţi peste Olt ca „o urmare nelegiuită" [28]. Atrage atenţia consulului rus că el este „un adevărat fiu al Patriei, care din tinereţea mea i-am făcut multe şifolositoare slujbe" [29]; că s-a ridicat împotriva boierilor, dar rămîne „ ... supus preaputernicei împărăţii, după cum Excelenţa Voastră se poate încredinţa la citirea cererilor asemănătoare ce s-au trimis şi la Înalta Poartă şi totodată au fost supuse cu multă plecăciune Majestăţii sale Impăratul tuturor Rosiilor apărătorul acestui de Dumnezeu păzit norod" [30].

Deci, Tudor explică lui Pini cauzele răzvrătirii sale şi totodată, reiese din text, că Vladimirescu l-a anunţat şi pe ţar.

Ca răspuns la acest memoriu, la care era anexată şi copia scrisorii către sultan, a venit dezavuarea ţarului, expediată din Laybach la 23 febr. /7 martie 1821, de către Capodistria lui A. Pini [31].

Se arată îngrijorarea că în Valahia, ca şi la Madrid, Lisabona, Neapole, un pumn de soldaţi provoacă dezordini şi anarhie. Inamicii ordinei şi păcii încearcă să profaneze tot ce este sacru şi în a treia peninsulă sudică a continentului, cea balcanică. Simptomele alarmante ce se manifestă în Valahia Mică (Oltenia) trebuie combătute, iar el, consulatul să reprezinte fidel politica imperiului rus. Consulatul este autorizat să-l declare pe locotenentul Vladimirescu degradat, să i se retragă ordinele şi anunţat că nu mai este sub protecţia ţarului. Mişcarea trebuie înăbuşită, dar fără să se apeleze la forţe externe [32].

Dacă îl anunţa pe ţar prin filiera lui Pini, nu mai era nevoie să-i mai explice acestuia rosturile mişcării. A trimis oare Tudor un curier de-al său la Laybach, unde se afla ţarul, a trimis prin filieră eteristă, sau întreagă această corespondenţă era menită să ducă pe unii în eroare, dacă proclamaţia de la Padeş a fost redactată în birourile consulatului condus de Pini?

Îl roagă pe influentul consul al Rusiei să-i sfătuiască pe boierii divaniţi să nu trimită armată împotriva lui, „căci trebuie să vă fac ştiut domnule, că, de se va trage măcar un singur foc de armă asupra norodului, atunci în Ţara Românească nu va mai rămîne nici măcar un singur suflet de neam boieresc. Căci tot norodul, aprins de dorinţa răfuielii cu acest neam boieresc, aşteaptă numai semnalul ca să şi-o potolească" [33].

*A. A. Pini, consul general rus la Iaşi în perioada 1812—1817, transferat la Bucureşti în aceeaşi funcţie (1817—1822). În perioada 1821—1822 se găseşte la Braşov. Compromis faţă de autorităţile ţariste din cauza legăturilor cu Eteria, este destituit (1822), apoi i se acordă o pensie.

[28] *Revoluţia din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu*, Documente externe, Bucureşti, 1980, p. 70.

[29] *Ibidem*, p. 70.

[30] *Ibidem*, p. 71.

[31] Doc. privind istoria României (Răscoala din 1821), vol. I, p. 296—298; vezi şi Prokesch-Osten, *Geschichte des Abfalls der Griechen*, III, p. 58—60.

[32] *Ibidem*, p. 297—298; Prokesch-Osten, p. 55—60.

[33] *Revoluţia din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu*, Documente externe, Bucureşti, 1980, p. 71.

www.dacoromanica.ro

Mircea Radu afirmă că „nici diplomatului şi nici eteristului Pini nu-i putea fi pe plac caracterul antifeudal şi antifanariot al revoluţiei din Ţara Românească" [34]. Dealtfel, scăpînd pe Tudor din mînă, Pini încerca să-l oprească de a lovi în boieri şi în Eterie. Memoriul înaintat de Tudor, adică de către „locuitorii Valahiei" ţarului la 27 februarie 1821 şi publicat în colecţia „Hurmuzaki" [35], în care se cere o intervenţie pe lîngă sultan, în favoarea Ţării Româneşti, are acelaşi rezultat ca cel anterior.

Fostul porucik al armatei ruse, ridicîndu-se atît de hotărît împotriva boierilor, avea oare şanse de izbîndă, pentru a fi sprijinit de imperiul autocrat feudal ţarist?

A. D. Xenopol considera că „nu se poate pune nici un temei pe versiunea ce umbla pe la 1821 că Tudor ar fi fost împins de ruşi la răscoală" [36].

Să vedem ce spun documentele oficiale ruseşti.

În decembrie 1818, ţarul îi acordă un concediu de 4 luni lui Capodistria, pentru refacerea sănătăţii şi permisiunea de a-şi vizita rudele din Corfu.* Cu acest prilej, Capodistria se opreşte în Austria, în Italia (2 luni), este vizitat de numeroşi emisari din diferite colţuri ale Greciei continentale şi insulare, apoi, prin Anglia, s-a întors acasă. Un demnitar englez făcea remarca ulterior, că Capodistria a prevăzut încă din 1819 evenimentele care se vor declanşa în 1821, motivînd, că el personal le-a pregătit [37].

G. L. Arş susţine cu convingere, că nu există nici un fel de date privind amestecul lui Capodistria în declanşarea insurecţiei din 1821, deoarece el a acţionat după sfaturile ţarului şi el însuşi considera că în Grecia, încă n-au fost coapte condiţiile pentru a se acţiona în vederea emancipării totale [38].

Este drept că prezenţa la Odesa, în august 1820, a lui Alexandru Ipsilanti a dat un impuls puternic membrilor Eteriei de acolo, care au început febril să se pregătească în vederea declanşării insurecţiei. Se cuvine să menţionăm, că despre existenţa organizaţiei revoluţionare „Filiki Eteria", Capodistria a aflat în ianuarie 1817, de la tînărul aristocrat originar din insulele Tonice, Nicolaos Galatis, care fusese captat în mişcare în vara anului 1816, la Odesa, de către N. Scufas.

Capodistria a raportat ţarului despre existenţa acestei organizaţii, Alexandru I cerîndu-i să se întîlnească din nou cu Galatis, pentru a afla amănunte, prin ce mijloace şi cu sprijinul căror forţe grecii se gîndesc să ajungă la scopul final.

Nu ştim cîtă încredere avea ţarul în ministrul său, cînd era vorba de probleme greceşti, dar a dat ordin ca Galatis să fie arestat şi în cele cinci zile cît a stat în fortăreaţa Petropavlosvsk, poliţia a aflat ce era necesar.

---

[34] Mircea Radu, *op. cit.*, p. 243.

[35] *Documente Hurmuzaki*, seria nouă, II, p. 626–627.

[36] A. D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, vol. X, ed. III, p. 62 (nota 79)

[37] G. L. Arş, *op. cit.*, p. 108.

* Capodistria, în afară de Ministerul de externe, îl informa pe baronul Stroganov la Constantinopol, în scrisori care poartă antetul „secret", de discuţiile purtate cu diverşi cetăţeni în această perioadă. (Doc. Ros., Min. Inostr. XI, p. 269–274).

[38] G. L. Arş, *op. cit.*, p. 108–111; vezo şi L. Oeconomos, *Essais sur la vie du comte Capodistrias depuis son départ de Russie en août 1822 jusqu'à son arrivée en Grèce en janvier 1828*, Toulouse, 1926, p. 70.

www.dacoromanica.ro

Capodistria, aflînd de arestare, i-a scris ţarului că Galatis era cetăţean britanic (deoarece locuia în Corfu); ar fi putut afla ambasada engleză şi lucrurile s-ar complica pentru membrii Eteriei, mai ales cei aflaţi pe teritoriul Imperiului otoman. Poate se gîndea că Galatis putea să aibă soarta lui Rigas, în orice caz, pînă la urmă, acesta este eliberat, toate declaraţiile luate la interogatoriu arse, iar el expediat în Principatele Române, cu o scrisoare expresă către Pini, să aibă grijă ca nu cumva să ajungă pe teritoriul austriac şi astfel Eteria deconspirată.

Arş susţine că Capodistria a făcut tot ce a depins de dînsul ca poliţia rusă să nu aducă prejudicii membrilor Eteriei aflaţi pe teritoriul Imperiului. El îi scria lui Stroganov la Constantinopol, în aprilie 1819, că nu ştie cum să facă să-i convingă pe greci „... că Rusia se găseşte în pace, în relaţii normale cu otomanii şi doreşte şi în continuare acest lucru" [39].

În ianuarie 1820, Capodistria îi scria lui Petro-bey Mavromihalis *, guvernatorul regiunii Mani, că ţarul protejează pe greci, apără religia creştină, însă dorind să păstreze pacea în Orient „nu admite crearea unui partid rusofil în Grecia".[40] De asemenea, că ţarul sprijină iniţiativa sa de a răspîndi cultura şi ştiinţa pentru greci, ceea ce urmăreşte şi „Filomuzos Eteria", care nu este o organizaţie secretă. Dar dacă Poarta ar avea bănuiala că şcolile create în Grecia sînt focare de răzmeriţă, ele vor fi imediat închise, cei suspecţi arestaţi, toate astea aducînd prejudicii atît cauzei poporului grec, cît şi în relaţiile ruso-otomane [41].

A doua zi, Capodistria îi scrie profesorului Vardalacho ** la Bucureşti (4/16 ian. 1820), rugîndu-l să-şi folosească influenţa şi autoritatea pentru a-şi lămuri atît elevii cît şi pe alţii, de rolul nefast ce-l pot juca organizaţiile secrete [42].

Capodistria era intrigat de faptul că Eteria încearcă să asocieze numele său la acţiunile pe care le întreprinde. Astfel îi trimite o depeşă specială lui Pini, să cheme la consulatul rus pe eteriştii E. Xanthos şi P. Anagnastopulos, care şi-au permis, la Iaşi şi Bucureşti, să folosească numele său în scopuri revoluţionare. „Aceşti mizerabili — conchide Capodistria — să fie anchetaţi, iar rezultatele anchetei să fie ţinute în secret" [43].

Se pune întrebarea, cine l-a informat pe Capodistria, înaintea lui Pini, ce răspîndesc cei doi emisari greci în Principatele Române despre el? Cu siguranţă agenţi ai poliţiei ruse. De aceea trebuie să dăm mai multă crezare informaţiilor lui Liprandi şi Pestel. Dar trebuia să-i dea de gîndit şi lui Pini că guvernul rus are şi alte canale de informaţii, decît notele sale

[39] Apud. u.t. Arş, p. 182.

[40] *Doc. Ros. Min. Inostr.*, XI. p. 220.

[41] *Ibidem*, p. 220.

* Petro-bey Mavromihalis (1760—1848), pînă în 1821 guvernator al provinciei Mani. Membru al Eteriei din 1818, a aderat printre primii la insurecţie (1821); din 1823 preşedintele guvernului provizoriu grec, din 1827 — membru al triumviratului, apoi membru al senatului grec.

** Vardalacho Constantinos (1755—1830), învăţat şi pedagog grec, profesor la liceul comercial grec din Odesa (1818—1819; 1825—1830), în perioada 1820—1821 la Colegiul Sf. Sava din Bucureşti, iar în perioada 1821—1825 a predat la Braşov.

[42] *Ibidem*, p. 745—750 (scrisoarea publicată de G. L. Arş în 1976).

[43] Doc. Ros. Min. Inostr. XI, p. 220 (Capodistria către A. A. Pini, depeşă din 3/15 ianuarie 1820).

www.dacoromanica.ro

expediate Ministerului de externe şi că comportarea sa trebuie să fie deosebit de abilă în relaţiile sale cu eteriştii, deoarece el reprezenta interesele imperiului ţarist în Principatele Române.

În orice caz, trebuie să dăm crezare lui G. L. Arş, care a avut la îndemînă arhivele de politică externă, cît şi internă a Rusiei, că toată corespondenţa lui Capodistria către Pini, către ceilalţi consuli ruşi, către diferiţi greci, era văzută şi aprobată de către ţar, iar copii au fost trimise lui Stroganov, pentru a fi la curent cu întregul puls al evenimentelor [44].

Într-una din scrisori, din ianuarie 1820, Capodistria îşi arăta îngrijorarea că sînt mulţi aventurieri, mai ales la Bucureşti, care prin intrigi pot duce poporul grec la catastrofă, referindu-se în special la Atanasiadis (care se chema înainte Anagnastopulos) şi Emmanuel Xanthos, care se dau drept lideri ai unei pretinse organizaţii revoluţionare, amestecînd numele său şi al fostului domn al Valahiei, I. Caragea *.

De altfel, pe unul din aceştia — este vorba de Emmanuel Xanthos — îl va primi Capodistria la Petersburg, la 16/28 ianuarie 1820, la două săptămîni după expedierea scrisorii la care ne-am referit mai sus. Sîntem nevoiţi să dăm unele explicaţii. La 22 septembrie/4 octombrie 1818, comitetul de conducere al Eteriei aflat la Istambul, hotărăşte ca să-i ceară oficial lui Capodistria să ocupe un loc de frunte în organizaţie. Cu transmiterea scrisorii şi cu purtarea unor tratative a fost însărcinat Xanthos, dar care a ajuns de-abia în ianuarie 1820 să-l găsească pe Capodistria, din cauza numeroaselor sale plecări. Au avut loc două întrevederi (a doua la şase zile după prima), unde Capodistria a refuzat să facă parte din Eterie şi totodată să intervină pe lîngă ţar, ca să fie ajutaţi grecii cu arme şi bani. Xanthos a încercat să-l convingă că tirania Porţii a atins apogeul şi că singura soluţie este revoluţia, şi dacă grecii pot conta pe intervenţia Rusiei, în cazul cînd ei vor întreprinde primele acţiuni. Capodistria i-a răspuns că asemenea acţiuni temerare, în nici un caz nu vor fi sprijinite de curtea imperială **, dar nici n-a informat pe ţar, afirmă Arş, după consultarea a numeroase materiale de arhivă, atît despre prezenţa lui Xanthos la Petersburg, cît şi de natura discuţiilor purtate [45].

În urma refuzului lui Capodistria, Xanthos face propunerea generalului-maior de gardă Alexandru Ipsilanti, care primeşte să fie conducătorul suprem al Eteriei, iscălindu-se în acest sens un act la Petersburg, la 12/24 aprilie 1820 [46].

---

[44] vezi şi Arş G. L., *Delo Galatisa* (neopublicovannie documenti) în Balkanskie issledovania, Moscova, 1974; *idem*, Balkanskie gorizonti i proecti Capodistrii nakannune revoluţii 1821 goda, Moscova 1974; *idem* Ioann Capodistria i grecescaia nationalno-osvoboditelnaia revoluţia 1821 goda, în „Novaia i noveişaia istoria, nr. 3 (1976).

* Scrisoarea expediată la 3/15 ianuarie 1820, fostului mitropolit al Ţării Româneşti, Ignatie şi vechi amic, care se afla pe teritoriul Italiei, la Pisa. O scrisoare similară a fost trimisă şi lui L. P. Benachi, fost consul general al Rusiei în Corfu, în perioada 1785—1812. Între 1815—1820 era consul al Rusiei în Apulia, girînd şi arhipelagul Corfu şi Epirul.

** Acest răspuns al lui Capodistria lipseşte din amintirile lui Xanthos, în schimb este semnalat de prinţul A. Handjeri în „Mémoire très confidentiel" (păstrat în arhiva centrală istorico-militară de la Moscova), în urma discuţiei avute cu Xanthos în aprilie 1821 la Odesa.

[45] G. L. Arş, *I. Capodistria i grecescoe* ... p. 204—205.

[46] *Ibidem*, p. 205; vezi şi G. L. Arş *Eteristscoe dviienie v Rossii* ... p. 238 şi urm.

www.dacoromanica.ro

Se pune problema — arată Arş — dacă ştia oare Capodistria de un eveniment atît de important? Răspunsurile sînt contradictorii. În scrisoarea din 1/13 ianuarie 1828, adresată ţarului Nicolae I, Alexandru Ipsilanti, deci cu puţin înainte de moartea sa, face afirmaţia că s-a decis să ia conducerea Eteriei sfătuindu-se în prealabil cu Capodistria. Acest lucru este precizat şi mai convingător în memoriile prinţului Nicolae Ipsilanti, fratele generalului, că întîlnirea cu Capodistria a avut loc în cazarma regimentului de gardă de cavalerie din Petersburg. La întrebarea lui Ipsilanti dacă va sprijini oare Rusia mişcarea greacă, Capodistria a dat asigurări, că în momentul cînd cîteva mii de luptători vor începe acţiunile, ei vor primi bani, arme şi vase. [47].

Istoricul grec Ioan Filimon, posedînd surse din familia Ipsilanti, afirmă că generalul i-a adus la cunoştinţă lui Capodistria că a preluat conducerea Eteriei, la 8 zile după hotărîrea luată.

În schimb, în schiţa sa autobiografică, Capodistria dă să se înţeleagă că el nu numai că nu împărtăşea legăturile lui Ipsilanti cu Eteria, dar chiar l-a prevenit să fie atent la intrigile acesteia. Dealtfel, Eteria s-a gîndit concret să înceapă insurecţia de-abia în iunie 1820, cînd acţiunile militare ale lui Ali paşa din Ianina zguduiau din temelii Imperiul otoman.

În scrisoarea mai sus amintită a lui Ipsilanti către ţarul Nicolae I, se face afirmaţia că Ioan Capodistria l-a asigurat că dacă grecii vor reuşi undeva să ridice armele şi să se opună turcilor, ei se pot socoti independenţi. Capodistria nu neagă că în vara anului 1820 s-a văzut de mai multe ori cu Ipsilanti, că au discutat posibilităţile ce se puteau crea grecilor, în conjunctura unor acţiuni de amploare ale lui Ali paşa din Ianina.

Referitor la conflictul lui Ali paşa cu sultanul, acelaşi Capodistria atrăgea atenţia lui Stroganov, într-o scrisoare expediată din Varşovia, la 20 sept/2 oct. 1820, că consulii ruşi din Epir şi Peloponez trebuie să dea dovadă de multă moderaţie şi reţinere „... pentru a nu da naştere la interpretări greşite, ori la relaţii imaginare, pe care noi le-am avea cu paşa şi familia sa" [48].

Dacă grecii se puteau întări într-o zonă protejată de munţi, greu accesibilă, în sensul creerii unui mic teritoriu liber, fie în Peloponez, fie în Grecia continentală, acest lucru ar fi activizat politica Rusiei în favoarea lor, fără să se înţeleagă un ajutor concret militar împotriva dominaţiei otomane [49].

Dealtfel, chiar şi Alexandru Ipsilanti recunoaşte în scrisoarea adresată în 1828 lui Nicolae I, că I. Capodistria l-a sfătuit să nu-i spună ţarului nimic despre planurile sale privind eliberarea Greciei, nici să ceară sprijin în bani, lucru confirmat şi de Xanthos, cînd acesta i-a cerut să intervină la Alexandru I. G. L. Arş consideră că ministrul Capodistria a dat dovadă de loialitate, de patriotism faţă de greci, neinformîndu-l pe ţar, altfel, prin măsurile luate, guvernul ţarist ar fi zădărnicit orice acţiune în faşă.

Neprimind bani de la autorităţile ruse, Ipsilanti s-a gîndit să ceară un credit de la guvernul francez, ipotecîndu-şi propria sa avere şi în special palatul familiei din Constantinopol, confiscat de către turci în 1807 şi

[47] *Mémoire du prince Nicolae Ypsilanti*, Atena (f.a.), p. 86.

[48] *Doc. Ros. Min. Inostr.*, vol. XI, p. 524–525.

[49] *Zapiska grafa Ioanna Kapodistria* ... p. 257; vezi şi G. L. Arş, *I. Capodistria i grecescoe* ... p. 207.

www.dacoromanica.ro

apoi cedat ambasadei franceze. În iunie 1820 Ipsilanti primeşte paşaportul solicitat şi o scrisoare de recomandare către premierul Franţei, ducele de Richelieu, fost emigrant în Rusia, fost ofiţer şi fost guvernator al Odesei.

La 24 iunie /6 iulie 1820, Ipsilanti a părăsit Petersburgul, îndreptîndu-se spre Paris, urmînd ca pe drum să se oprească la Kiev, Odesa, Chişinău, atît pentru interese de familie, cît şi ale Eteriei.

După cîteva săptămîni părăsea Petersburgul Capodistria, plecînd cu ţarul să participe la Varşovia, la lucrările Seimului polonez, iar de acolo la Troppau şi apoi la Laybach, de unde trebuia oprit valul revoluţionar din Neapole, Piemont şi Spania [50]. Astfel, cei doi oameni Capodistria şi Ipsilanti, nu se vor mai vedea, primul în numele Sfintei Alianţe şi ca mandatar al ţarului îşi punea toate talentele diplomatice în joc pentru a înăbuşi revoluţiile din Europa, celălalt strîngea fonduri, arme, voluntari, pentru a ridica popoarele balcanice şi în primul rînd pe greci la luptă.

În octombrie 1820, se ţinea la Ismail, consiliul militar al Eteriei, care dezbătea concret planul insurecţiei ce urma să înceapă peste două luni în Peloponez, sub conducerea directă a lui Alexandru Ipsilanti. Pentru că C. Kiriacos* nu împărtăşea planurile stîngii Eteriei şi a comunicat mai multora discuţia avută cu Capodistria, că guvernul rus nu-i va sprijini pe insurgenţii greci, este asasinat la Galaţi (noiembrie 1820). Totodată, clerul ca şi elementele înstărite din Peloponez s-au opus categoric ca peninsula lor să devină teatru de război şi pînă la urmă îl vedem pe Ipsilanti trecînd Prutul şi sosind în Moldova.

La Ismail se hotărîse ca Ipsilanti, trecînd prin teritoriile austriece, să ajungă la Triest, iar de acolo, îmbarcîndu-se pe un vas grecesc, să ajungă în Peloponez. Ipsilanti are în octombrie 1820 o întrevedere secretă la Sculeni cu postelnicul Iacovachi Rizo, căruia îi comunicase planul, la care ne-am referit mai sus. „Dar Ipsilanti — va scrie Rizo — fie că m-a înşelat, fie că şi-a schimbat planul, căci s-a hotărît să înceapă răscoala în Ţara Românească şi în Moldova" [51].

A. Oţetea este de părere că şi-a schimbat planul de frica poliţiei austriece (ca să nu aibă soarta lui Rigas), că Serbia şi Bulgaria îl vor sprijini şi mai ales că va găsi în Principatele Române o administraţie împănată de greci, plus „... justiţia, finanţele, poliţia, poşta şi garda domnească erau în preajma izbucnirii răscoalei în mîinile Eteriştilor" [52].

Ipsilanti însuşi a motivat că trebuia să acţioneze, din pricina evenimentelor din Neapole şi Piemont, de războiul între Ali paşa din Ianina şi otomani, încît am fost „... deci silit a da semnalul aruncîndu-mă în Principate, pentru motivul că, atrăgînd asupra acestora atenţia Porţii, provinciile greceşti se puteau mai uşor pregăti" [53].

Deci Ipsilanti singur recunoaşte că prefera să atragă mînia Porţii asupra Principatelor, pentru a da timp grecilor să se organizeze mai bine la luptă în ţara lor. Dar el miza că turcii nu vor îndrăzni să intre cu trupe

[50] N. Ciachir, *Europa între 1815 şi 1831. Reacţiune şi revoluţie*, în „Revista de istorie", nr. 12 (1980); vezi şi N. K. Schilder, *Imperator Alexandr Pervîi*, tom IV, Petersburg, 1905, p. 119.

* Camarinos Kiriacos (1781—1820), negustor bogat grec, persoană de încredere a beyului Mavromihalis, membru al Eteriei din 1819, asasinat la Galaţi în noiembrie 1820.

[51] Rizos-Néroulos, *Histoire moderne de la Grèce*, p. 279; vezi şi Oţetea, *op. cit.*, p. 127.

[52] A. Oţetea, *Tudor Vladimirescu şi mişcarea* ... p. 128.

[53] citat după Victor [illegible]

www.dacoromanica.ro

în Principate, iar dacă o făceau, dădeau Rusiei prilejul de a le declara război. Dacă turcii nu intrau în Principate, el, fiu și nepot de domn, putea deveni domn într-o țară quasiindependentă *, dacă intrau se putea ajunge la război cu Rusia, ale cărui urmări ar fi putut duce la scoaterea otomanilor din întreaga Peninsulă Balcanică. „Iar, dacă din întîmplare, ticăloșii de turci ar face incursiuni pe teritoriul vostru, să nu vă speriați, căci o forță atotputernică e gata să pedepsească îndrăzneala lor" [54].

Dar aici se ridică o întrebare: Dacă Ipsilanti, în ultima clipă, s-a gîndit să-și schimbe planul, de ce la 24 octombrie 1820, din Chișinău, îi făcea cunoscut lui Miloș Obrenovici că a dat ordin ca răscoala să înceapă la 15 noiembrie 1820 și îi cerea ca el să se răscoale cît mai repede. Poarta, afară de noi trupe pe care le trimite împotriva lui Ali pașa din Ianina, adună trupe din Asia și din alte numeroase locuri, ca în primăvară să-i găsească nepregătiți și să-i nimicească [55]. Dar acum vine partea interesantă a scrisorii: „Căutați numai să faceți ca la 20 noiembrie să pornească un corp din armata sîrbă la Lom și Drinova, pentru ca să atragă atenția turcilor acolo și să-mi lase drumul deschis între Vidin și Ada-Kale. Tratativele de la Constantinopol între Poartă și Rusia prevestesc în curînd războiul între aceste puteri. Să alergăm deci noi cei dintîi pe stadionul gloriei" [56].

Denotă că varianta de a trece Dunărea prin Oltenia în Serbia îl preocupase mai de mult pe Ipsilanti, avînd nevoie în această conjunctură de ajutorul lui Vladimirescu și Obrenovici. Totodată, pentru a-l atrage pe Obrenovici, Ipsilanti, ca general în armata rusă, amic de-al lui Capodistria și aflat în anturajul țarului, îl informa că războiul între Turcia și Rusia este iminent, adică era sigur de eșecul tratativelor celor două țări.

Dar, să ne referim acum la cîteva documente rusești. La 2 14 aprilie 1820, Stroganov îi trimite o scrisoare lui Miloș Obrenovici, de unde se vede că corespondența se făcea prin București prin Pini, fiind calea ce mai sigură. Este îndemnat la prudență, i se cere să insiste pe lîngă Poartă ca articolul 8 al tratatului de pace de la București, să fie respectat, dîndu-i asigurarea că și Rusia îl va susține pentru dobîndirea titlului de cneaz ereditar, deoarece acest lucru este util, în special țării, pe care o reprezintă Miloș [57].

La 1/13 noiembrie 1820, Stroganov îi trimitea un raport lui Capodistria, cu privire la problemele sîrbești, continuarea unui alt raport din 4 16 august din acel an. Îi scria lui Capodistria că corespondența secretă cu Miloș o ține tot prin Pini, dar și această filieră este riscantă, turcii fac orice pentru a prinde curierii neoficiali [58]. El îi atrăgea atenția lui Miloș în scrisoarea secretă din 2/14 octombrie 1820, să trimită o nouă delegație

---

* Istoricul grec Tasos Vournas, în *Istoria Greciei moderne (1821—1909)*, Atena, 1974 (în l. greacă), susține că boierii pămînteni și agenți străini îl prezentau pe Ipsilanti ca un mare pericol pentru Principate, căci avea intenții să domnească acolo (p. 71—72). Îl caracterizează pe Vladimirescu ca un luptător, care a ridicat steagul revoluției naționale și sociale, care avea un program progresist și clar, dar lipsit de abilități politice (p. 72).

[54] Proclamația lui Ipsilanti.

[55] N. Ciachir, *Unele documente privind evenimentele de la 1821 din sud-estul Europei*, în rev. cit., p. 127—129.

[56] *Documente privind istoria României (Răscoala din 1821)*, IV, doc. 35, p. 76.

[57] Doc. Min. Inostr., XI, p. 344—346.

[58] *Ibidem*, p. 583—584.

www.dacoromanica.ro

la Constantinopol, care să dea dovadă de prudenţă, căci de asta depinde viitorul Serbiei. Otomanii n-ar trebui să aibă bănuieli, că ei sînt sprijiniţi şi de o altă putere, să li se insufle că viitorul Serbiei depinde numai de Înalta Poartă. Nu trebuie uitat, că dacă ceri prea mult, riști să nu primeşti nimic.

Miloş l-a informat că turcii vor să-i provoace pe sîrbi ca aceştia să declanşeze răscoala, în timp ce şi paşa de la Vidin se pregăteşte să intervină. Deşi turcii s-au dedat la excese, Miloş a fost prudent, raportează Stroganov, şi s-a limitat a înainta numai o jalbă Porţii. Desigur, nu putem exclude ca sîrbii pînă la urmă să-şi piardă răbdarea dar preocuparea mea principală, conchide Stroganov, este ca totul să se desfăşoare pe cale paşnică [59].

Miloş cunoştea astfel poziţia oficială a Rusiei; de aceea nu s-a hazardat la planurile Eteriei, iar atuncea cînd Iordache Olimpiotul îi scria, la 7 mai 1821, că la Iaşi au intrat patru divizii ruseşti, Miloş avea oameni în Moldova şi Ţara Românească, care l-au informat de contrariu.[60]

După cum se ştie, în iulie 1820, Miloş îi mulţumea căminarului Sava Fochianos că i-a făcut cunoscut secretul Eteriei [61] şi tot în iulie 1820 îi mulţumea lui Iordache Olimpiotul pentru sentimentele de credinţă exprimate şi pentru faptul „ ... că sînteţi gata să vărsaţi pînă şi ultima picătură a sîngelui d-voastră, sub conducerea mea, pentru religia noastră ortodoxă".[62]

Observăm că eteristul Iordache, subordonat pe această ierarhie lui Alexandru Ipsilanti, jură în paralel credinţă lui Miloş Obrenovici, că îl va servi pînă la ultima picătură de sînge. Pe Andrei Oţetea l-a frapat pasagiul din Liprandi [63], că Iordache i-a jurat credinţă şi lui Tudor. Iată pasajul din Liprandi „Iordache a depus jurămînt şi lui Tudor şi prinţului Ipsilanti, ale căror răscoale erau cu totul opuse în ceea ce priveşte cauzele lor" [64].

Atitudinea acestui aventurier nu trebuie să ne mire deloc, el intuind priza de care se va bucura Tudor aproape în toate straturile societăţii române. În plus, în Convenţia încheiată între Tudor, Iordache şi Farmache pentru a se ajuta reciproc, Vladimirescu semnează primul[65].

Revenind la problemă, cred că Liprandi are dreptate cînd susţine că mulţi s-au mirat că Ipsilanti s-a îndreptat spre Principate, în contradicţie cu primele sale planuri, dînd tot el explicaţia „ ... căuta frontiere apropiate, pentru ca în caz de nereuşită, să se poată salva pe sine însuşi".[66]

Nina Kneapina, în lucrarea sa apărută în 1980, arată că răscoala regimentului de gardă Semionovsk, ca şi evenimentele revoluţionare din vestul Europei, au făcut o impresie puternică asupra guvernului rus. Răscoala din armata rusă, izbucnind în condiţiile unor nemulţumiri gene-

[59] *Ibidem*, p. 584.
[60] Drzavni arhiv Srbije fond ZMP, knijc, nbr. T, f. 125.
[61] *Doc. privind ist. României (răsc. 1821)*, IV, doc. 15, p. 58–59
[62] *Ibidem*, doc. 16, p. 59.
[63] A. Oţetea, *Scrieri istorice alese*, Cluj-Napoca, 1980, p. 215–216.
[64] *Doc. privind ist. Rom. (răsc. din 1821)*, vol. V, p. 291.
[65] *Doc. privind răsc. 1821*, vol. I, doc. 100, p. 193; vezi şi A. Oţetea, în „Studii", nr. 2–3 (1956), p. 132–133.
[66] *Doc. privind istoria României (Răscoala din 1821)*, Izvoare narative, vol. V, Bucureşti, 1962, p. 281.

www.dacoromanica.ro

rale din întregul imperiu, l-a făcut pe țar să renunțe vremelnic la o politică mai activă în Balcani mai ales că declarase ceva mai devreme că el este adeptul, în orice condiții, al legitimismului.[67]

În același timp, membrilor Eteriei conducerea organizației le insufla părerea că un mare demnitar european se găsește în fruntea organizației, dîndu-li-se să înțeleagă că este chiar țarul Rusiei. [68]

Dar, cum remarca A. Oțetea : „El, (Ipsilanti—n.aut.) n-a prevăzut revirimentul pe care revoluțiile din Spania și din Italia aveau să-l producă în politica Rusiei. Împăratul Alexandru nu putea susține, alăturea de Greci, o cauză pe care avea s-o combată alături de Metternich în Spania și Italia" [69].

Dacă analizăm memoriul înaintat de Ipsilanti, din Iași la 24 februarie 1821, țarului, nu reiese deloc că împăratul Rusiei și guvernul știau ceva de acțiunea acestuia[70]. După ce face referiri la activitatea Eteriei (Philike Hetairia), la ridicarea grecilor în masă pentru scuturarea jugului otoman, la faptul că din Creta și Moreea pînă în Serbia și Principatele române, toți se ridică la luptă, iar „ ... turcii înspăimîntați stau la Constantinopol pe un vulcan gata să-i înghită ... și că nici o putere omenească n-ar putea opri acest elan generos al grecilor" [71], cere insistent sprijinul țarului : „Eliberați-ne, Sire, curățați Europa de acești monștri sîngeroși și binevoiți să adăugați tuturor măreților nume pe care recunoștința europeană v-o dă deja, acela de eliberator al Greciei".[72]

Desigur, un asemenea text putea fi regizat, ca să impresioneze pe diplomații aflați la Laybach, țarul să se înduioșeze și să intervină pe cale militară în favoarea grecilor. Dar memoriul mai cuprinde trei probleme, din care reise că țarul nu știa în prealabil de acțiunea întreprinsă de Ipsilanti. Acestuia îi este frică de represalii din partea țarului și cere :

1. „protecția pentru mama mea, toate celelalte rude ale mele și pentru familiile grecilor care s-au devotat patriei lor" ;

2. „Eu și frații mei venim să cerem cu multă umilință, demisia noastră din serviciul Majestății Voastre imperiale" ;

3. cere „ ... ca ofițerii greci care vor dori să părăsească serviciul Rusiei pentru a se dedica aceluia al patriei lor nu vom întîmpina nici o dificultate pentru a-l obține" [73].

Tocmai din cauza acestor represalii, Ipsulanti va trece în Austria, deși bănuia că va fi întemnițat, decît să se reîntoarcă în Rusia. Dacă totul ar fi fost regizat, acest erou de salon, cu siguranță ar fi trecut înapoi Prutul. Concomitent, Ipsilanti a trimis o scrisoare particulară lui Capodistria unde îi argumenta că „toată națiia ar fi putut să piară, dacă el nu

[67] N. S. Kneapina, *Vănșnata politica na Rusia prez XIX vek*, Sofia, 1980, p. 104.

[68] *Ibidem*, p. 106 ; vezi — și Serghei Soloviov, *Imperator Alexandr I, Politica-Diplomația*, Petersburg, 1877, p. 444.

[69] A. Oțetea, *art. cit.*, p. 125.

[70] *Revoluția din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu. Documente externe*, București, 1980, doc.18, p. 104 ; vezi de asemenea textul scrisorii în A. Prokesch-Osten, *Geschichte des Abfalls der Griechen von türkische Reiche*, III, Viena, 1867 ; p 61. 62 ; vezi și Serghei Soloviov, *Imperator Alexandr I* ... p. 485.

[71] *Revoluția din 1821* ... *Doc. externe*, p. 104.

[72] *Ibidem*, p. 104.

[73] *Ibidem*, p. 105.

www.dacoromanica.ro

s-ar fi hotărît să înceapă. Instrucţiunile sale au fost transmise pe tot cuprinsul Greciei şi eu eram aşteptat atît pe coasta Adriaticei, cît şi a Mării Negre, cît şi în Arhipelag. Iată cauzele care m-au îndemnat să încep în această parte".[74] Arş conchide că Ipsilanti avea slabe speranţe că va fi ajutat de ţar, încît îşi termină astfel scrisoarea : „Faceţi ceea ce vă dictează obligaţiile D-Voastră" [75]

Scrisorile lui Ipsilanti au sosit la Laybach la 19 martie 1821, Capodistria rămînînd profund descumpănit. Iată reacţia neoficială adresată într-o scrisoare particulară prietenului său, A. Schreder, consilier al ambasadei ruse la Paris. „Evenimentul cel mai important, şi care a avut efectul unei bombe care explodează, a fost răscoala grecească. Cortina a fost ridicată graţie apariţiei neaşteptate a prinţului Ipsilanti, în Moldova şi Valahia. Noi facem şi vom face orice declaraţie posibilă, spunînd adevărul : noi n-am ştiut nimic despre aceasta şi nici nu dorim să ştim. Dealtfel, este inutil, căci toată lumea va crede contrariul" [76].

Peste cîteva zile, la 26 martie 1821, din însărcinarea ţarului, Capodistria a redactat răspunsul oficial al lui Alexandru I, la scrisoarea lui Ipsilanti. Ţarul condamnă acţiunea lui Ipsilanti, care a indus în eroare pe conaţionalii săi, asigurîndu-i că are sprijinul Rusiei. El nu va primi nici un sprijin, căci Rusia se află în pace cu Imperiul otoman.[77]

În scrisoarea sa, către vechiul său amic A. S. Sturdza, Capodistria arăta că deşi Ipsilanti ca om este bine intenţionat, legînd mişcarea din Principate cu cea din Spania şi Italia, nu avea sorţi de izbîndă, căci întreaga Europă vrea să pună capăt intrigilor, demagogiei şi principiilor destructive.[78] În alte scrisori, tot din 1821, teză reluată ulterior şi în 1826, Capodistria susţine, că Alexandru Ipsilanti a căzut pradă intrigilor unor revoluţionari de profesie, pătrunşi în conducerea organizaţiei „Filiki Eteria".[79]

Dealtfel, în ciuda divergenţelor între Rusia şi Imperiul otoman, a problemelor rămase în suspensie, ca cea sîrbă, a delimitării unor insule, a cererii otomanilor de a li se înapoia Ismailul şi Chilia (1819), a relaţiilor comerciale care şchiopătau [80], a faptului că fusese încălcată de cîteva ori frontiera rusă din Caucaz [81], diplomaţia ţaristă nu era dispusă să facă un război punînd pe primul plan înăbuşirea revoluţiilor din cele trei peninsule sudice ale Europei.

În sprijinul acestei idei, se cuvine să adăugăm încă un singur fapt. Dacă avea de gînd să sprijine insurecţia greacă, Rusia n-ar fi iscălit protocolul de la Troppau din 7/19 noiembrie 1820, cu Austria şi Prusia, în

---

[74] citat după G. L. Arş, *I. Capodistria* ... p. 214–215 (originalul se păstrează în arhiva M.A.E. al U.R.S.S.)

[75] *Ibidem*, p. 215.

[76] Citat după *G. L. Arş*, p. 216 (Capodistria către A. Schreder, din 24 martie 1821 de la Laybach, documentul aflat în arh. centr. de stat a actelor vechi, Moscova).

[77] A. Prokesch-Osten, *Geschichte des Abfalls der Griechen von Turkischen Reiche*, III, Viena, 1867, p. 65–66.

[78] G. L. Arş, *I. Capodistria i grecescoe* ... p. 217 (scrisoarea către A. S. Sturdza, din 30 martie 1821, expediată din Laybach).

[79] *Ibidem*, p. 217–218.

[80] *Doc. Ros. Min. Inostr.*, XI, p. 17, 212, 214, 225, 292 etc.

[81] *Ibidem*, vol. XI, p. 720 din raportul generalului A. P. Ermolov, comandantul şef al trupelor din Georgia.

www.dacoromanica.ro

vederea înăbuşirii oricărei manifestări revoluţionare în Europa [82]. Protocolul, iscălit de miniştrii de externe al celor trei state, este confirmat a doua zi de un act similar al celor trei monarhii (Alexandru I, Francisc I şi Friederic-Wilhelm III).[83]

Totodată, ministerul de externe a elaborat, la 19 noimebrie/1 decembrie 1820, un document ce urma să fie difuzat la toate agenţiile diplomatice ruse, privind importanţa conferinţei de la Troppau. Considera că trebuie accentuat faptul că cele hotărîte la Troppau nu exprimă punctul de vedere al Rusiei, Austriei şi Prusiei, ci voinţa întregii Europe. Trebuia combătut faptul că statele constituţionale ca : Anglia, Franţa, Ţările de Jos, cele sudice germane, Italia, Spania, cele două Americi nu aderă la legitimismul european.[84].

Politica externă a guvernului ţarist, spre sfîrşitul anului 1820, ia o linie net contrarevoluţionară. Acest lucru a slăbit puternic poziţia lui Capodistria în cadrul guvernului rus[85]. Dealtfel, încă la Troppau ţarul începe să fie nemulţumit de argumentările liberale ale lui Capodistria, în duelurile sale cu Metternich, ceea ce reiese dintr-o scrisoare a lui Nesselrode către soţia sa [86]. În plus, Capodistria era nu numai specialistul în problemele orientale şi balcanice, dar era şi consilierul ţarului în problemele greceşti, iar acţiunile lui Ipsilanti şi ale lui Tudor, ori n-au putut fi prevăzute, ori în mod voit n-au fost raportate [87]. Într-un caz ori în altul, cariera lui Capodistria la curtea ţarului intră în declin. La sfîşitul lunii mai 1821, ţarul întovărăşit de miniştrii săi s-a întors la Petersburg. Încă din Laybach, după cum se ştie, Ipsilanti este exclus din cadrele armatei ruse, iar trupele ruseşti cantonate în Basarabia au primit dispoziţii să păstreze o strictă neutralitate. Se cuvine de adăugat, şi acest lucru reiese din raportul generalului Pavel Kisselev din 9 martie 1821, cît şi din numeroase alte piese, aflate în arhivele ruseşti şi unele incluse în volumul de documente editat în 1980, că „ ... trecerea frontierelor noastre este acordată tuturor acestor locuitori moldoveni care o vor cere pentru salvarea vieţii lor".[88] Dar „ ... din cei ce vor trece frontierele noastre, nimeni nu va fi admis înarmat, pentru a evita prin aceasta orice bănuială de complicitate în împrejurările prezente" [89]. De asemenea, se face precizarea că în caz că „ ... turcii urmăresc pe locuitorii refugiaţi în provinciile noastre, trupele au ordin de a apăra trecerea ... şi chiar de a folosi în acest scop calea armelor, numai în cazul de necesitate extremă"[90].

Se cuvine să facem următoarea precizare : Documentele ruseşti arată clar că guvernul ţarist, nici n-a provocat şi nici n-a impulsionat mişcarea insurecţională greacă în 1821, cît şi revoluţia română şi nu avea de

[82] *Doc. Ros. Min. Inostr.*, XI, doc. 186, p. 589–591 (doc. iscălit de Metternich, Hardenberg, Bernstroff, Nesselrode, Capodistria).

[83] *Ibidem*, p. 594 ; vezi şi British and Foreign State Papers, vol. I, 1820–1821, Londra, 1830, p. 1147.

[84] *Ibidem*, p. 619–624 (Mémoire sur les conférences de Troppau).

[85] G. . Arş, *I. Capodistria i grecescoe* ... p. 220 ; vezi şi N. Kinespina, *op. cit.*, p. 106–108 ; vezi şi A. V. Fadeev, *Rossia i vostocinli krizis 20-h godov* XIXv, Moscova, 1958, p. 39.

[86] G. L. Arş, *op. cit.*, p. 220–221 ; vezi şi C. W. Crawley, *J. Capodistria* p. 49.

[87] *Ibidem*, p. 221.

[88] Documente externe. *Revoluţia din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu*, Bucureşti, 1980, p. 144.

[89] *Ibidem*, p. 144.

[90] *Ibidem*, p. 144.

www.dacoromanica.ro

gînd să le acorde sprijin militar încît dezavuare pare un termen impropriu, care ar trebui înlocuit cu condamnare. Dar Rusia pravoslavnică considera că a da azil celor ce fugeau de otomani era un lucru logic şi în primul rînd, uman. În plus, trebuie spus că opinia publică rusă * ofiţerii cu idei liberale, viitorii decembrişti, au fost alături de greci, români şi de celelalte popoare balcanice.

*

La cinci ani după terminarea unui război istovitor cu Napoleon (1815), Imperiul rus nu avea interes să se aventureze într-un nou război. Nu trebuie uitat faptul că şi războiul ruso-turc din anii 1806—1812, ruso-suedez din anii 1808—1809, ca şi cel ruso-iranian din 1806—1813 s-au resfrînt negativ asupra economiei ţării, provocînd şi numeroase pagube umane, în ciuda teritoriilor anexate.

În raportul de forţe creat în urma Congresului de la Viena, cînd şi ceilalţi parteneri ieşiseră sleiţi, diplomaţia ţaristă nu se grăbea să-şi rezolve unele probleme legate în detrimentul Turciei, considerînd Balcanii ca o zonă ce-i revenea de drept. Dacă la Viena, în actul final, fuseseră delimitate graniţele cu Suedia (privind Finlanda), cele poloneze cu Austria şi Prusia, în mod voit nu s-a făcut nici o menţiune la graniţele cu Turcia, căci o specificare în acest sens în tratat, în cazul încălcării ar fi dus la implicaţii ulterioare în relaţiile cu celelalte puteri. Secundată de Prusia şi cu o Franţă a cărui prim-ministru servise ca ofiţer în armata rusă, Austria şi Anglia ar fi putut fi anihilate, în cazul unui război cu Poarta otomană. Să nu uităm că Rusia avea alături pe creştinii din Balcani, iar evenimentele care se derulează ceva mai tîrziu (în anii 1828—1829), pun Europa în faţa unui fapt împlinit, adică tratatul de la Adrianopol. După părerea autorului, Rusia nu era grăbită să rezolve litigiile cu Imperiul otoman prin război şi ţintea o sferă mult mai largă în Europa, cît şi în afară, cu toate pierderile suferite în timpul campaniilor anterioare.

Aşadar, este puţin probabil ca Ipsilanti şi respectiv, Tudor, să fi primit asigurări că acţiunile lor vor fi urmate de intrarea trupelor ruse în Principate şi de declanşarea unui război împotriva Imperiului otoman.

Documentele diplomatice ruse din anii 1815—1821 dezvăluie o serie de amănunte preţioase pentru o comprehensiune mai profundă a problematicii complexe a evenimentelor revoluţionare din 1821 şi mai ales a înţelegerii mai depline a poziţiei Rusiei faţă de acestea.

LA RUSSIE FACE AUX MOUVEMENTS RÉVOLUTIONNAIRES DE 1821 DU SUD-EST DE L'EUROPE

RÉSUMÉ

S'appuyant sur une riche historiographie et des volumes de documents récemment éditées, l'auteur examine l'attitude de l'Empire russe envers les mouvements révolutionnaires de la Péninsule Balkanique

* Marele poet A. S. Puşchin, includea următoarea însemnare în „Kişinevschi Dnevnik" : Am convingerea că Grecia va reuşi, iar cei 2 500 000 turci vor remite înfloritoarea Eladă urmaşilor legali ai lui Homer şi Temistocle" (A. S. Puschin, *Izbrannîie socinenia*, tom. XIII, p. 24)

www.dacoromanica.ro

(1821). On souligne que, après 1815, lorsque la majorité des puissances européennes étaient épuisées par les guerres de l'époque napoléonienne, la diplomatie tsariste ne se hâtait pas de résoudre ses divergences territoriales avec la Turquie.

La Russie envisageait aussi la protection des chrétiens de l'Europe ottoman, mais pour le moment, elle ne semblent pas disposée, vu sa position dans le cadre de la Sainte Alliance, à déclencher une guerre à leur appui.

Utilisant les informations provenant des sources russes du temps, dans l'étude on soutient la thèse selon laquelle il est peu probable qu'Ypsilanti aussi bien que Vladimirescu eussent reçu des assurances de la part du gouvernement russe que leurs actions seront suivies de l'entrée des troupes russes dans les Principautés et de l'engagement d'un conflit avec l'Empire ottoman.

www.dacoromanica.ro

PROBLEME ALE ISTORIOGRAFIEI CONTEMPORANE

O VALOROASĂ SINTEZĂ DE ISTORIE ECONOMICĂ A EPOCII MODERNE ŞI CONTEMPORANE ÎN LUMINA UNOR PROBLEME ALE ŞTIINŢEI ISTORIEI ECONOMICE *)

Apariţia unei sinteze de istorie economică, destinată şi uzului ei ca manual universitar, răspunde unor cerinţe didactice şi ştiinţifice resimţite de mai mult timp.

Lucrarea valorifică rezultatele obţinute pînă în prezent în studierea istoriei economice a ţării noastre precum şi experienţa şi cercetările proprii ale catedrei de specialitate de la Academia de Studii Economice din Bucureşti. Ea este elaborată pe baza concepţiei şi metodei materialismului dialectic şi istoric, în lumina orientărilor cuprinse în documentele de partid, în opera tovarăşului Nicolae Ceauşescu, situîndu-se la nivelul stadiului actual al dezvoltării istoriei economice pe plan intern şi internaţional, aşa cum reiese acesta şi din rezultatele cele mai importante ale congreselor istorice mondiale, din dezbaterile de specialitate din ţara noastră. Realizarea acestei lucrări se încadrează şi, la rîndul ei, poate contribui într-o anumită măsură la elaborarea finală a unor capitole din noul Tratat de istorie a României şi ale Tratatului de istorie economică — sarcini de primă importanţă puse în faţa frontului nostru istoric şi ştiinţelor sociale de către documentele de partid.

Autorii lucrării au reuşit să rezolve în mod corespunzător, după opinia noastră, atît exigenţele de ordin istoric, cît şi pe cele de ordin economic, de conţinut şi metodă, de interdisciplinaritate, pe care le impun o asemenea încercare. Încadrînd evoluţia economică în ansamblul istoriei poporului român şi în cadrul universal, tratînd problemele în mod unitar, pe întregul teritoriu al patriei, pe întreaga economie românească, utilizînd un bogat şi variat material documentar îndeosebi asupra caracterizării situaţiei economice a fiecărei etape, a fiecărei ramuri, lucrarea acordă o atenţie specială, cum e şi firesc, rolului factorului politic, al politicii economice în promovarea condiţiilor care au favorizat dezvoltarea economiei, mai ales a industriei. Aprecierile asupra unor aspecte sau probleme parţiale şi caracterizările de ansamblu sînt formulate judicios, nuanţat, lucrarea reprezentînd un substanţial progres, înnoitor şi din acest punct de vedere, faţă de cursurile anterioare. Necesitatea conceperii ei şi ca manual universitar este explicată ţinînd seama de faptul că istoria economică „formează o bază serioasă pentru însăşi pregătirea de specialitate, ajutîndu-i pe economişti să înţeleagă mai bine acţiunea factorilor interni şi externi, a politicii economice şi sociale, a ştiinţei şi culturii, în dezvoltarea forţelor de producţie, cu un cuvînt, să înţeleagă mai bine procesele obiective ce au loc în economie. În acest sens, istoria economică are un rol important *în depistarea căilor dezvoltării economice viitoare*" (p. 24, subl. ns. — A.P.).

Ţinînd seama de timpul extrem de redus afectat prin planurile de învăţămînt acestei discipline — chestiune asupra căreia vom reveni în cele ce urmează — lucrarea nu poate trata întreaga istorie economică, ci doar epocile modernă şi contemporană : credem că era necesară precizarea în acest sens şi printr-un subtitlu adecvat (de ex. : „Capitalismul şi socialismul").

Lucrarea este structurată în patru părţi consacrate — în ordinea succesiunii lor istorice — începuturilor capitalismului în economia românească şi unor probleme esenţiale ale economiei capitaliste mondiale (revoluţia industrială şi piaţa mondială), apoi consolidării şi declinului capitalismului în ţara noastră, iar ultima parte tratează economia socialistă a României din punctul de vedere al istoriei economice.

După un cuvînt înainte, în primul capitol sînt definite obiectul şi metodele istoriei economice ca ramură distinctă a ştiinţelor sociale, trecîndu-se în revistă unele aspecte istorice în legă-

*) Prof. dr. N. Marcu, conf. dr. I. Puia, conf. dr. V. Bogza, lector A. Cherciu, lector dr. R. Vasile : *Istorie economică*, sub redacţia prof. univ. dr. Nicolae Marcu (Ministerul Educaţiei şi Învăţămîntului, Academia de Studii Economice Bucureşti), Edit. Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1979, 495 p.

www.dacoromanica.ro

tură cu constituirea acestui domeniu al cercetării, concepțiile care l-au călăuzit, subliniindu-se îndeosebi rolul fundamental al concepției materialiste, marxiste, precum și unele probleme ce se pun astăzi din acest punct de vedere. În paragraful „Teorie și fapte în istoria economică" sînt examinate izvoarele acestei științe, atrăgîndu-se atenția asupra modului de valorificare corespunzătoare, într-o viziune cît mai largă și cuprinzătoare.

Pe parcursul întregii lucrări autorii depun un remarcabil efort de interpretare a faptelor și datelor statistico-economice caracteristice fiecărei epoci, de explicare și aprofundare a acestora, de evitare a descriptivismului arid. Stabilind periodizarea istoriei economice românești în epocile ce-și propune să le expună, lucrarea menționează succint și cele mai de seamă realizări și personalități ale domeniului, din țara noastră și pe plan internațional. În ceea ce privește periodizarea, lucrarea încearcă îmbinarea criteriilor istorice (pe epocile vechi etc.), cu cele economice (succesiunea modurilor de producție), în istoria economică mondială și în aceea a patriei noastre, pe baza noilor concluzii ale cercetărilor istorico-economice.

Capitolele II și III tratează căile apariției și dezvoltării capitalismului în România, respectiv dezvoltarea economică a țărilor române în deceniile 3—7 ale sec. al XIX-lea (p. 21—45—68) sub aspectul adîncirii diviziunii sociale a muncii, acumulării primitive de capital, formării și consolidării pieței naționale, a claselor fundamentale ale societății capitaliste românești, realităților demografice, analizei ramurilor economice — îndeosebi ag. icultura și industria —, a consecințelor sociale generate de acest amplu proces istoric de trecere spre capitalism, care se finalizează în reformele agrare din țările române, culminînd cu aceea din 1864. Expunerea acestor probleme cuprinde, cum e firesc și Transilvania, iar marile momente social-politice de la 1821, 1848 și 1859 sînt reliefate în lucrare prin prisma problematicii și însemnătății lor definitorii pentru istoria economiei naționale. Ca și în cazul tuturor celorlalte capitole sau perioade esențiale, expunerea pornește de la schițarea cadrului istoric general, intern și extern, încheindu se prin înfățișarea bilanțului, cel mai adesea fondat pe datele statistice ale epocii care permit caracterizarea nivelului, a stadiului dezvoltării economice atinse la un anumit moment, a implicațiilor sale în planul politic, inclusiv în ac la de politică externă și de relații internaționale (de ex. tendențioasa „teorie" a așa-zisei situări a României în stadiul „imperialist" la începutul sec. al XX-lea, care viza afectarea integrității teritoriale a țării).

Două substanțiale capitole de istorie economică mondiala — Revoluția industrială și industrializarea principalelor țări capitaliste pînă la primul război mondial (cap. IV), Formarea și dezvoltarea pieții mondiale capitaliste; comerțul exterior și politica economică a principalelor țări capitaliste pînă la primul război mondial (cap. V, pe care îl apreciem ca deosebit de reu it realizat) — au menirea de a corela istoria economiei românești cu aceea a continentului și a lumii, prin încadrarea organică a istoriei naționale în cea universală. Etapele fenomenelor și proceselor menționate sînt analizate pe baza indicatorilor sintetici ai producției, comerțului și ponderii principalelor țări capitaliste în ansamblul istoriei economice mondiale, care atestă modificările calitative esențiale provocate în politica economică și generală prin trecerea pe plan internațional la imperialism.

Perioada „clasică" a capitalismului în România, situată între deceniul al optulea al secolului al XIX-lea și sfîrșitul primului război mondial este amplu expusa în cuprinsul unor substanțiale capitole consacrate dezvoltării industriei, transporturilor și construcțiilor (cap. VI, care îmbină judicios înfățișarea realităților industriale românești evidente ale epocii cu analiza gîndirii economice și a efectelor celor două orientări fundamentale de politică economică, subliniindu-se importanța istorică a politicii protecționiste), apoi agriculturii (cap. VII, care se remarcă prin analiza mutațiilor survenite în structura relațiilor agrare după reforme,) comerțului, circulației bănești, finanțelor și creditului (cap. VIII). Economia Transilvaniei sub regimul dualist și legăturile economice permanente dintre provinciile românești (cap. IX și XI) sînt urmate de capitole distincte referitoare la capitalul străin în România pînă la primul război mondial (X), la caracterizarea economică și socială a României în preajma primului război mondial (XII) și economiei României în perioada primului război mondial (cap. XIII, anii neutralității, ai participării la război, pacea de la București, economia Transilvaniei, făurirea statului unitar național).

Istoria economică a epocii interbelice cuprinde o privire asupra evoluției economiei mondiale (cap. XIV) urmată de înfățișarea refacerii și dezvoltări economiei românești pînă în 1929, perioada crizei economice mondiale din anii 1929—1933, apoi de la ieșirea din criză pînă la al doilea război mondial și în fine, economia României în timpul celui de-al doilea război mondial (cap. XV—XVIII). În această a treia parte a lucrării este inclusă și evoluția economiei mondiale postbelice (cap. XX), precum și economia României după 23 August 1944 pînă la sfîrșitul anului 1947 (inclusiv reformele structurale cu caracter democrat-revoluționar, cap. XIX. Economia socialistă a României este tratată în ultimele trei capitole ale lucrării, structu-

www.dacoromanica.ro

rate conform periodizării materiei : construirea bazei economice și a bazei tehnico-materiale a societății socialiste (cap. XXI), consolidarea economiei socialiste unitare, a bazei sale tehnico-materiale (cap. XXII), edificarea societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintarea României spre comunism (cap. XXIII). O bibliografie selectivă, judicios alcătuită (lucrări generale, izvoare, studii speciale, grupate pe cele patru părți ale lucrării), sprijină completarea și aprofundarea studiului. Spațiul nu ne îngăduie să insistăm asupra *calităților lucrării care sînt evident predominante*. În vederea îmbunătățirii ei — o reeditare a cărții, fie chiar pentru destinația sa de curs universitar, este evident necesară — vom încerca, în cele ce urmează, să discutăm cîteva probleme ce ni se par mai importante, din cuprinsul cărora — sperăm — se vor putea desprinde nu numai observații propriu-zise, ci și unele sugestii sau propuneri. Capitolele IX—XI și XIX—XX ar fi fost preferabil să fie expuse în ordinea cronologică a problemelor tratate, a corelărilor de conținut, în sensul succesiunii menționate mai sus.

Paragrafele referitoare la reformele agrare și piața națională (cap. II) ar fi avut un loc mai firesc în capitolul al III-lea, care tratează dezvoltarea economică a țărilor române în deceniile 3—7 ale sec. al XIX-lea, iar paragraful consacrat politicii protecționiste de sprijinire a industriei este oarecum de prisos în cuprinsul aceluiași cap. II, dedicat căilor apariției și dezvoltării capitalismului, deoarece, „în fapt, țările române au aplicat o politică liber-schimbistă ... adoptarea unei politici de protejare și încurajare a industriei a putut fi realizată numai în urma dobîndirii independenței politice" (p. 37); dealtfel, problema este expusă pe larg, la locul cuvenit, în cap. VI (politica industrială după deceniul al 8-lea) dar reluată a treia oară și la p. 187, cînd preferabilă ar fi fost tratarea globală a politicii economice, încît observația se referă și la posibilitatea economiei de spațiu. Alte repetări se mai pot semnala în ceea ce privește tratarea legăturilor economice (paragraful de la p. 183 și cap. XI) sau a economiei Transilvaniei (expusă distinct în cap. IX, fără agricultură, bănci și altele, dar și în capitolele VI—VIII, pe unele ramuri).

Era necesară, după opinia noastră, reliefarea mai pregnantă în paragrafe distincte, cuprinzătoare, cu caracter de concluzii fundamentale a problemelor și importanței marilor momente de la 1821, 1848, 1859, 1877 și 1918 (acesta din urmă există ca paragraf, dar poate fi încă aprofundat) *din punct de vedere al istoriei economice* (programe, revendicări și unele desfășurări evenimențiale, bilanțul și semnificația în privința dezvoltării economice — resurse, teritorii, factori demografici ș.a. — a consecințelor de politică generală internă și externă, îndeosebi a politicii economice). Pentru începuturile capitalismului în economia românească problema rolului capitalului comercial merită subliniată tocmai ca o trăsătură specifică a istoriei noastre economice.

Lucrarea prezintă încă, pe alocuri, tenta unui anumit negativism stereotip în aprecierile asupra reformelor agrare și asupra gradului real de înapoiere economică (în ansamblu, sau a ind istriei). Referitor la reforma agrară din 1864 se afirmă că aceasta „a echivalat cu o masivă deposedare a țăranilor de pămînt" (p. 31). Aserțiunea este susținută prin compararea forțată cu așezămîntul lui Moruzi din 1805; or, după cum se știe, așezămîntul menționat se referea numai la Moldova și, mai ales, era în mod calitativ diferit din punct de vedere istoric, de esență feudală, stipulînd dreptul de folosință al clăcașilor asupra pămîntului pe care erau așezați, nu dreptul de proprietate, care se instituia prin reforma din 1864, de esență capitalistă. Dealtfel, practic este aproape imposibil de comparat cifrele celor două reglementări amintite, chiar dacă s ar defalca cele referitoare la Moldova din 1864 (ceea ce nu este corect, metodologic) ținînd seama de importantele transformări survenite între timp atît în structura raporturilor agrare cît mai ales în noile realități social-politice ale epocii Unirii), întrucît Moruzi reglementa o situație *de facto*, fără a atribui propriu zis pămînt țăranilor, pe cînd reforma din 1864 *creia*, prin împroprietărire, o nouă categorie socială țărănească, cuprinzînd un număr mare de locuitori (considerînd numărul mediu al membrilor unei familii țărănești), în unele județe *chiar marea majoritate a populației*. Cu toate limitele sale (cele mai importante rămînînd cele referitoare la modul în care ea a fost aplicată, deci nu uzul ci abuzul), reforma din 1864 însemna în esență primul pas istoric de amploare al aplicării programului social al revoluției de la 1848, cu efecte determinante asupra structurilor social economice ale țării, *marcînd momentul generalizării efective a relațiilor capitaliste nu numai în agricultură, ci, prin efectele sale, în ansamblul economiei românești*, ceea ce trebuie subliniat mai clar *și în periodizarea capitalismului românesc*. Este nu numai util, ci și important, să se înțeleagă în profunzime *marea deosebire dintre situația țăranului român dinainte de 1864 și cea de după* această dată, ca rezultat al puternicelor frămîntări sociale de la 1848 și dintre 1857—1864, să se reliefeze mai pregnant, în primul rînd, *nu atît ceea ce nu a făcut sau nu a putut face reforma din 1864, ci ceea ce a realizat efectiv*, determinînd modificările de esență, cantitative și calitative, în *structura* societății și economiei românești, care *s-au înnoit din temelii*. („A înălțat un popor împilat de suferință", cum spun documentele timpului). Puternicul ecou al reformei în conștiința țărănimii, manifestările spontane, de masă,

www.dacoromanica.ro

ale recunoştinţei ţărăneşti stau şi ele mărturie pentru sublinierea importanţei istorice a acestui act. Critica istorică a modului în care a fost *concepută* reforma trebuie să ţină seama de realităţile social-politice interne şi externe, de raportul real de forţe, de marele efort politic ce l-a necesitat (mergînd pînă la „lovitura de stat" din mai 1864), de rolul ei în polarizarea forţelor sociale, în promovarea forţelor progresiste, în accelerarea dezvoltării generale a ţării, prin corelarea ei cu întreaga operă istorică de reforme structurale întreprinse în sînul societăţii româneşti în epoca lui Al. I. Cuza; deosebirile dintre concepţia şi aplicarea reformei din 1864 învederează şi ele aceste realităţi social-politice noi. Prin situarea comparativă, reală, a reformei din 1864 în cadrul reformelor agrare din centrul, răsăritul şi sud-estul european se poate de asemenea demonstra adevărul istoric obiectiv că şi în această privinţă tînărul stat naţional modern român şi societatea românească nu erau cîtuşi de puţin „înapoiate", ba chiar, în unele privinţe, din contra. Se poate releva de asemenea diferenţierea calitativă dintre această reformă şi semnificaţia patentelor imperiale referitoare la Transilvania (1853—1854) care, după opinia noastră, nu pot fi apreciate decît într-un sens foarte limitat ca expresie a unei reforme agrare propriu-zise, de tip modern. Patentele imperiale nu au făcut decît să sancţioneze o situaţie de fapt — şi aceea parţială, limitată de consecinţele înfrîngerii revoluţiei—, ele *nu au creiat* o nouă categorie socială, majoritară sau numeroasă de ţărani proprietari, reprezentînd o pseudolegiferare emanată de un regim absolutist reacţionar şi opresor, ce îmbină „sui generis" ca şi în alte domenii social-politice, trăsături feudale cu acceptarea silită a unor noi realităţi, impusă de lupta ţărănimii pentru îmbunătăţirea situaţiei sale. Compararea motivaţiilor şi caracterelor istorice ale factorilor reformei agrare româneşti şi patentelor imperiale referitoare la Transilvania învederează deosebiri importante, care conferă lui Al. I. Cuza, M. Kogălniceanu şi ansamblului deciziei energetice de la 1864 incontestabile merite social-politice la scară naţională. Nu se poate face abstracţie în cazul Transilvaniei, nici de realităţile naţional-politice ce confereau patentelor imperiale amintite şi un esenţial substrat de temporizare a emancipării sociale a majorităţii absolute a populaţiei pe care o reprezenta ţărănimea română, din motivele cunoscute. Este impropriu a se vorbi despre clăcaşi în Transilvania şi de iobăgie în Principate (p. 32, 33), iar pentru explicarea evoluţiei raporturilor agrare era necesară menţionarea şi a reformelor lui C. Mavrocordat în ceea ce priveşte deosebirea dintre servituţile personale şi cele reale, desfiinţarea rumâniei şi vecinici (p. 29, 33). Era utilă şi menţionarea problemei însurăţeilor în legătură cu reforma din 1864. Apare apoi ca un non sens obiecţiunea referitoare la faptul că reforma agrară din 1864 nu a împroprietărit şi ţărănimea liberă (moşnenii, răzeşii). Absolutizarea sau „modernizarea" criteriilor de apreciere a unui asemenea eveniment istoric poate duce la ruperea lui din cadrul şi realităţile epocii. Cititorul obişnuit al cărţii nu poate înţelege nici afirmaţia potrivit căreia, sub aspectul acumulării primitive, reforma agrară a avut rolul unei „limpeziri moşiereşti a pămîntului pentru capitalism" (p. 35).

Deşi în mult mai mică măsură, unele observaţii de acest fel se pot formula şi în legătură cu aprecierea reformei agrare din 1921. Paragraful consacrat acesteia este prea rezumativ (mai puţin de două pagini), şi rămîne marcat în oarecare măsură de aceeaşi preocupare a evidenţierii cu precădere, a limitelor, ceea ce poate estompa înţelegerea însemnătăţii reale a reformei. Nu se indică cifra globală a ţăranilor împroprietăriţi, diferenţierile stabilite prin lege, faptul că de aceasta au beneficiat şi ţăranii aparţinînd naţionalităţilor conlocuitoare. În legătură cu frămîntările social-politice ale epocii era necesar să se menţioneze înscrierea reformei agrare ca revendicare socială esenţială, programatică, a maselor populare, a forţelor progresiste revoluţionare, în Hotărîrea istorică de la 1 Decembrie de la Alba Iulia, a Unirii Transilvaniei cu vechea Românie. Prin compararea cu reforma agrară din 1864 se putea explica în cadrul realităţilor politice şi teritoriale ale noii epoci inaugurate de „Marea Unire", faptul că la 1921 suprafaţa atribuită noilor împroprietăriţi a fost cea mai mare. Nu era de prisos, credem, nici menţionarea succintă a problemei „optanţilor".

În legătură cu Transilvania, literatura istorică a renunţat la expresiile „de dincolo" sau „de dincoace" de Carpaţi (v. p. 66, 163, 176, 225) din motivele cunoscute; tot astfel la „unirea" (nici chiar în ghilimele) Transilvaniei cu Ungaria (p. 31) pentru desemnarea planurilor şi acţiunilor claselor dominante reacţionare, de „uniune" samavolnică împotriva voinţei majorităţii populaţiei transilvănene, românii. Importanţa unor întreprinderi ca Reşiţa, Hunedoara ş.a. poate fi evidenţiată mai pregnant. Economia Transilvaniei în epoca dualismului austro-ungar necesită o tratare mai polemică la adresa „justificării" dualismului cu argumente de istorie economică, la care recurg unele lucrări de specialitate publicate în străinătate, iar dualismul în ansamblul său — poate fi caracterizat ca un paravan al politicii de quasiindependenţă a cercurilor politice ungare, ce ajungea pînă la exercitarea de presiuni şi şantaj — inclusiv economic — asupra Vienei. Dezvoltarea economică generală a imperiului austro-ungar, aparenta sa „prosperitate" s-a realizat prin intensificarea considerabilă a exploatării sociale, economice, naţionale a naţionalităţilor, iar principalii beneficiari ai dualismului au fost clasele exploatatoare

www.dacoromanica.ro

maghiare, împotriva cărora trebuie îndreptată principala critică istorică. Istoria dualismului este istoria muncii aspre și a luptelor necurmate pentru dreptate socială și libertate națională, a maselor populare, a tuturor popoarelor asuprite din imperiu, inclusiv cel maghiar și cel austriac. Privită și sub aspectul ei economic, în special al celui de politică economică, această istorie demonstrează că principala problemă a imperiului austro-ungar, a tuturor *categoriilor* și componentelor sale etnice și social-politice, inclusiv a forțelor revoluționare, socialiste, a fost și a rămas problema națională, care însemna în esență rezolvarea consecventă a sarcinii istorice obiective, legice, de creare a cadrelor politice naționale proprii ale fiecărui popor, de întemeiere sau desăvîrșire a statelor naționale unitare, independente. În privința legăturilor economice ale Transilvaniei cu Principatele dunărene, apoi cu România, poate fi reținut și evidențiat caracterul complementar al economiei acestora, care a contribuit în măsură importantă la desăvîrșirea unității armonioase a vieții social-economice a întregului popor român.

Afirmația de la p. 133 din lucrare potrivit căreia rețeaua feroviară din Transilvania" a fost pusă în contact cu rețeaua din România veche prin șase puncte (între care) .... Petroșani 1870 ..." provoacă nedumerire.

Lucrarea face abstracție aproape în întregime de istoria economică a celorlalte provincii istorice care s-au unit cu România în 1918.

Aprecierile asupra faimoasei convenții comerciale cu Austro-Ungaria, din 1875, puteau fi mai nuanțate, considerînd și funcțiile ei de afirmare a politicii economice externe independente înaintea cuceririi independenței țării, precum și acelea de facilitare a schimburilor economice de pe o parte pe alta a Carpaților.

La capitolul privind dezvoltarea agriculturii pînă la primul război mondial apreciem că era necesar și un paragraf distinct consacrat analizei economice a marii răscoale țărănești din 1907.

Cele două capitole de sinteză asupra istoriei economiei capitaliste pe plan mondial sînt deosebit de utile pentru înțelegerea corespunzătoare a evoluției economiei românești în cadrul istoriei universale. Unele corelări și comparații între acestea se puteau formula și în cuprinsul capitolelor menționate, iar definirea revoluției industriale și a industrializării capitaliste putea fi încă aprofundată. Nu se precizează dacă și în România poate fi vorba de o revoluție industrială (în ce măsură, cu ce trăsături specifice etc.) O observație de amănunt se referă la contrazicerea între p. 71 și 80 asupra problemei Sudanului.

Problemele de istorie economică ale primului război mondial trebuiau înfățișate într-o legătură mai strînsă cu cele politice și militare (îndeosebi complexitatea extraordinară a perioadei neutralității, dar într-o anumită măsură și retragerea în Moldova, situația celor trei zone distincte — Transilvania, regiunea ocupată și Moldova). În ansamblul său, acest capitol putea fi formulat mai polemic, cu argumentele istoriei economice, la adresa denaturărilor din istoriografia străină referitoare la *desăvîrșirea unității statului național român*. Tot la o tratare polemică, deschisă, se preta și capitolul al XII-lea al lucrării, consacrat caracterizării stadiului României în preajma primului război mondial, combaterii cu argumente leniniste, a aserțiunilor — încă frecvente în străinătate — asupra așa-zisului „imperialism" românesc. Considerăm că în această privință nu era de prisos să se arate și unele greșeli ale literaturii istorice și istorico-economice românești dintr-o anumită perioadă și îndeosebi să se sublinieze mai pregnant importanța teoretică, metodologică și practică a precizărilor cuprinse în documentele de partid din anul 1966. Concluziile analizei acestor probleme evidențiază importanța istorică a anului 1918 și din punctul de vedere al istoriei economice. Principalele prevederi ale Hotărîrii de la Alba Iulia au fost realizate și în domeniul economic. Conferința de Pace necesita un paragraf distinct, iar sistemul tratatelor de pace trebuia expus mai pe larg și diferențiat în privința clauzelor cu caracter imperialist (îndeosebi în problema reparațiilor, prezentate la epoca următoare cu unele neclarități) și a celor care au consacrat opera istorică a Unirii, înfăptuită de poporul român, neavînd astfel un caracter imperialist (confuzie întreținută perseverent în literatura străină ce denaturează istoria românească).

În legătură cu perioda interbelică, atît din planul cît și din cuprinsul lucrării nu rezultă suficient de clar dacă declinul capitalismului în România începe în 1919, în 1938 sau în 1944. Credem că este impropriu a se mai vorbi de un regim burghezo-moșieresc în țara noastră, în perioada interbelică.

La al doilea război mondial credem că poate fi marcată ideea corespunzătoare adevărului istoric, asupra neutralității României timp de aproape doi ani de la declanșarea conflagrației, cu toate puternicele frămîntări politice interne și externe, cu toată degringolada politică internă și alunecarea spre dreapta fascistă, cu toată izolarea externă. De asemenea trebuia să fie menționată și problema dictaturii legionare, precum și sublinierea caracterului străin, impus din afară, ostil intereselor și atitudinii fundamentale a poporului român față de participarea țării la război între 22 iunie 1941 — 23 August 1944. La pagina 371 din lucrare se face aprecierea eronată că dictatul de la Viena, a avut urmarea de a nu mulțumi nici una din părți" (!). Problemele de istorie economică a Transi[illegible]northyste sînt expuse sintetic,

www.dacoromanica.ro

corect ; ele puteau fi încă dezvoltate, cu precizările de rigoare referitoare şi la greutăţile suportate de populaţia maghiară din teritoriul ocupat.

Pentru o viitoare ediţie a lucrării, în lumina aprecierilor din documentele de partid mai recente, noua epocă din istoria României inaugurată prin victoria Insurecţiei din August 1944 se cere caracterizată într-un orizont mai larg, ca moment de început al revoluţiei de eliberare socială şi naţională, antifascistă şi antiimperialistă. Paragraful consacrat efortului economic al României în războiul antihitlerist poate fi dezvoltat, iar caracterul perioadei 1944—1947 (amplu tratată în lucrare) poate fi aprofundat, în lumina dezbaterilor recente ale istoriografiei noastre.

Evoluţia economiei mondiale postbelice trebuie continuată şi cu expunerea referitoare la anii 70—80, la fenomenele noi, recente (formele actuale ale crizei capitalismului, revoluţia tehnico-ştiinţifică contemporană, economiile ţărilor socialiste şi cele ale ţărilor în curs de dezvoltare, problemele integrării, ale relaţiilor economice internaţionale, decalajele, materiile prime şi energia, finanţele, eforturile pentru o nouă ordine economică şi politică internaţională etc.) la poziţia ţării noastre.

Istoria economiei socialiste a României (partea a IV-a a lucrării, destul de sintetică în ansamblul lucrării, numai 68 p.) poate aprofunda în continuare unele probleme noi, de periodizare, sau referitoare la dezvoltarea intensivă, la indicii calitativi superiori la rolul crescînd al comerţului exterior (care merită un paragraf) la politica noastră economică externă.

Pe parcursul lucrării se mai poate semnala o anumită abundenţă de cifre care nu facilitează înţelegerea în profunzime a proceselor de istorie economică, precum şi unele observaţii de detaliu (inclusiv greşeli de tipar) asupra cărora nu insistăm.

★

Dincolo de aceste observaţii, care nu scad meritele lucrării, discuţia asupra acestei cărţi e susceptibilă a atrage atenţia asupra unor chestiuni mai largi.

În legătură cu lucrarea, atît raţiunile ştiinţifice cît şi cele didactice fac necesară *reeditarea ei* (eventual şi traducerea ei pentru străinătate, într o formă corespunzătoare) care să aibă în vedere rezolvarea observaţiilor şi sugestiilor, aducerea la zi sau chiar realizarea unui compendiu destinat studenţilor, cu un caracter mai selectiv (îndeosebi în ceea ce priveşte cifrele), riguros sistematizat şi diferenţiat în funcţie de profilul specializării economice.

Este absolut necesară, după părerea noastră, tratarea *întregii* istorii economice, inclusiv a epocilor vechi şi medii, a modurilor de producţie precapitaliste, fără a caror cunoaştere nu se poate concepe formarea completă a culturii de specialitate a unui economist. Tot astfel ne apare evidentă şi necesitatea unui curs distinct de istoria economiei mondiale, ca şi aceea a corelării cu cursul de „Probleme fundamentale ale istoriei patriei, a P.C.R." (care trebuie să precedeze nu să succedeze istoriei economice).

Mai mult decît textul propriu-zis, lucrarea, ca şi destinaţia ei, ridică şi probleme mai complexe, referitoare la *locul istoriei economice în învăţămîntul nostru superior*. Acest obiect de studiu ocupă după cum se ştie un loc de frunte, nu numai în tradiţiile învăţămîntului economic românesc, ci şi în ansamblul istoriei culturii noastre naţionale. Să nu uitam faptul că în Aula vechii Academii Comerciale din capitala ţarii au ţinut cursuri memorabile unii dintre cei mai renumiţi savanţi în frunte cu marele istoric Nicolae Iorga şi alţi istorici sau economişti, cursuri ce au însemnat baza unor lucrări clasice de istorie economică. Este o realitate ca astăzi, din raţiunile specializării, ale accentului firesc ce trebuie pus pe marile sarcini economice actuale şi de perspectivă, locul acestei discipline s-a îngustat treptat, rămînînd a fi predată numai în cursul primului semestru al anului I de studii, ceea ce este cu totul insuficient, ţinînd seama de vastitatea materiei (vezi şi „Revista economică" din 22 august 1980 — dezbaterea asupra predării istoriei economice). Practic, cele 23 de capitole ale cursului, aşa cum a fost el conceput în lucrarea de faţă (şi începînd numai cu sec. al XIX-lea !) sînt comprimate în mult mai puţine expuneri, ceea ce face aproape imposibilă cuprinderea tuturor problemelor esenţiale, fapt ce se reflectă negativ în nivelul adesea precar al examenelor. Este de aceea necesară, după părerea noastră, nu numai îmbunătăţirea cursului şi a predării, ci şi rezervarea unui spaţiu corespunzător, mult lărgit, în planurile de învăţămînt.

Pentru importanţa acestui obiect de studiu pe un plan mai larg, nu numai în acela al formării viitoarelor cadre economice, apare şi necesitatea introducerii sale în planurile de învăţămînt ale facultăţilor de istorie şi ale celor de drept.

Problema formării cadrelor de specialişti în istoria economică nu şi-a găsit încă soluţionarea. Teme din domeniul istoriei economice nu formează obiectul unor lucrări de diplomă ale absolvenţilor A.S.E. Cîteva teze de doctorat în istoria economică sînt încă sporadice, iar unii dintre autorii lor nu-şi desfăşoară activitatea în această specialitate. Cercetătorii şi cadrele didactice se recrutează din rîndurile economiştilor mai mult decît ale istoricilor, cu dezavantajele reci-

www.dacoromanica.ro

proce ce decurg din absența unei îmbinări necesare între cele două părți componente, organice, ale acestei discipline. Numărul specialiștilor în istoria economică este redus și în scădere.

Congresele internaționale de istorie și cele de istorie economică, reuniunile științifice internaționale cu teme de istorie economică întrunesc participări numeroase, care reflectă dezvoltarea accentuată a acestei ramuri științifice pe plan mondial. Confruntările de orientări și metode, adesea polemice, implicațiile lor politice și ideologice, fac necesară participarea tot mai activă a științei românești și în acest domeniu. Istoria economică reprezintă și ea un teren de manifestare a unor denaturări referitoare la țara noastră, care reclamă riposte ferme, solid fundamentate, pregătirea temeinică a unui număr corespunzător de specialiști, inclusiv un program de perspectivă (elaborarea unor monografii de întreprinderi, de istoria tehnicii, de ramuri etc., a unor sinteze ș.a.m.d.). Rolul esențial al factorului economic în istoria civilizației românești și universale este subliniat constant în orientările documentelor de partid referitoare la științele sociale, — cu un accent deosebit de ferm la Plenara din iunie 1982 a C.C. al P.C.R. — iar pe plan internațional această ramură a științei s-a afirmat în ultimele decenii aproape exploziv, fiind impulsionată și de tehnicile noi de lucru, de necesitatea tot mai resimțită a cunoașterii economice în perspectivă istorică, dar mai ales de complexitatea tendințelor politice ale lumii contemporane.

Cu importante și îndelungate tradiții în istoria patriei, precum și cu o serie de realizării de seamă în epoca socialistă, îndeosebi în perioada de după cel de-al IX-lea Congres al Partidului Comunist Român — în șirul acestor realizări înscriindu-se și lucrarea de față, istoria economică românească are în fața sa un teren larg de cercetare și afirmare, în cadrul fecund al dezvoltării generale a științei din România socialistă.

Alexandru Porțeanu

www.dacoromanica.ro

RĂSPUNDEM CITITORILOR

CUM TREBUIE APRECIAT PROGRAMUL REVOLUȚIEI ROMÂNE DE LA 1848? *

Moment de deplină cristalizare a națiunii moderne române, de afirmare a ei pe scena istoriei europene, revoluția de la 1848, care a îmbrățișat aproape în întregimea sa teritoriul locuit de poporul român, și-a găsit o sintetică exprimare într-un *program*, care o definește în perspectiva istoriei. O analiză comparată a documentelor programatice ale revoluției din 1848 din Moldova, Transilvania și Țara Românească dezvăluie că în trăsăturile sale esențiale avem de-a face cu un program *unitar*, destinat tuturor românilor, program determinat, în cea mai mare măsură, de condiții obiective interne, de necesitățile societății românești, care trebuia să se desprindă din tiparele perimatei orînduiri feudale și să intre pe deplin în acelea ale unei vieți moderne. Revoluționarii români de la 1848 s-au declarat purtători de cuvînt ai *întregii* națiuni. „Popolul român — se spune în proclamația de la Islaz — voește o patrie tare, unită în dragoste, compusă de frați, iar nu de vrăjmași". În mod repetat, ca o indicație a felului în care gîndeau fruntașii revoluționari, s-a vorbit în documentele revoluției de *opt milioane* de români, cifră care însemna *totalitatea* națiunii din acea vreme. I. C. Brătianu rostind o cuvîntare pe cîmpul Libertății de la Filaret, la 20 iulie 1848, cînd tratativele cu Soliman Pașa, comisarul Porții, se găseau la un moment de răscruce, a afirmat că „frații noștri" — și el a enumerat provinciile istorice locuite de români — „care sînt în număr de opt milioane, vor sprijini cauza noastră"; Kogălniceanu a amintit și el în *Dorințele partidei naționale în Moldova*, de „o națională tate de opt milioane de români". Era evident că fruntașii revoluției române judecau *ca români*, iar nu ca moldoveni, transilvăneni sau munteni și că ei — obișnuiți și în perioada anterioară revoluției la o strînsă conlucrare — formulaseră obiective similare sau foarte apropiate, izvorîte din cauze identice sau în largă măsură asemănătoare. Dincolo de o evoluție diferențiată evențială, impusă de împrejurările externe și de supunerea românilor dominației sau influenței a mai multor imperii, revoluția română și-a păstrat *unitatea*, lucru reflectat, între altele, în mod firesc și în programul ei unitar, avînd doar neînsemnate specificități provinciale. Exprimînd o viziune unitar românească, bănățeanul Eftimie Murgu se „bucură din inimă" citind programul de la Islaz și chiar a plîns de bucurie cînd a aflat „despre triumful libertății în România", adică în Țara Românească, iar Vasile Alecsandri scriind ca și Murgu, tot lui Bălcescu, îi declara că pentru revoluționarii moldoveni, Țara Românească era „tot o patrie" și că dorul lor „cel mai înfocat" era Unirea „sub un singur guvern și sub aceeași Constituție", ceea ce indica însușirea programului muntean, considerat, de altfel, de poet ca fiind „întins". Este neîndoielnic totodată că revoluționarii români au considerat regimul revoluționar din Țara Românească — singurul *regim* revoluționar din 1848 — ca nucleul viitorului stat românesc și că timpul evenimentelor pașoptiste evenimentele bucureștene au avut o deosebită importanță pe plan național.

Programul de la 1848 n-a fost unitar doar prin declarațiile de principiu și prin manifestarea solidarității naționale de către români, ci și, în primul rînd, prin conținutul său similar sau foarte apropiat pretutindeni unde revoluția și-a dezvăluit forța.

Dar în același timp programul revoluției române de la 1848, deși corespunzînd în primul rînd situației concrete românești, *se încadra programului revoluționar european* în ansamblul său. Dimitrie Brătianu scria unui amic francez că programul revoluționarilor munteni era „calcat după Constituția voastră republicană", iar unii dintre comisarii de propagandă au evidențiat și ei apartenența programului revoluționar românesc unui proces european mai general.

---

* Începînd cu numărul 8/1982 instituim o rubrică în care dorim să publicăm răspunsuri la unele probleme privind istoria patriei din cele mai vechi timpuri pînă în zilele noastre.

„REVISTA DE ISTORIE", Tom 35, nr. 9, p. 1040—1041, 1982

www.dacoromanica.ro

Unul dintre ei arăta că „duhul luminării a strălucit în toate părțile Europei, " în „Franța cea măreață", în „Germania cea plină de filozofie", în „sora noastră Italia", pretutindeni popoarele ridicîndu-se la luptă pentru a cîștiga „o sfîntă Constituție". „Asemenea, conchidea el, s-a sculat și s-a luptat și România, scumpa noastră Românie", deoarece „duhul de slobozenie ... care a strălucit în toți popolii Europei a strălucit și în inima popolului român". De altfel, revoluționarii români, subliniind indirect corelarea lor ideologică într-un proces mai larg, considerau că programul lor stîrnise admirația popoarelor „civilizate" și că el corespundea necesității înzestrării „cu instituții analoage a epoha noastră".

Dar esențial mai este faptul că acest program, unitar și încadrat procesului revoluționar european, a fost totodată un program *înaintat, progresist*, menit a contribui la lichidarea vechilor rînduieli și la instaurarea unui stat modern. Unele dintre prevederile acestui program corespundeau unei problematici revoluționare europene generale. Într-adevăr, desființarea rangurilor și privilegiilor, egalitatea — cu corolarul transilvan al egalității politice a națiunii române cu celelalte naționalități conlocuitoare pînă atunci privilegiate —, libertățile publice, garda națională, forma de stat a unei monarhii constituționale, ori chiar a unei republici „camuflate", restructurarea repartiției fiscale, au fost evident probleme care au apărut și în programele țărilor europene avansate cuprinse în procesul revoluționar de la 1848. O altă serie de stipulații ale programului, reflectînd și ele poziții ideologice înaintate, răspundeau unor condiții specifice zonei din centrul și sud-estul Europei, ori chiar doar teritoriului românesc: abolirea iobăgiei și a regimului muncii de clacă și împroprietărirea țăranilor, restructurarea economiei, a administrației și a justiției pe baze moderne, instrucțiunii publice la un nivel mai înalt, corespunzător ansamblului de transformări ce se cereau, problemele clerului și deosebit de însemnata — din punct de vedere economic, dar și național — problemă a secularizării averilor mănăstirești etc. În ansamblu, acest program înaintat a reprezentat sinteza aspirațiilor națiunii moderne române aflată în preajma constituirii statului ei național. El n-a fost doar programul revoluției ci în largă măsură cel de înnoire a societății românești și de organizare a României moderne. Eficiența sa n-a fost limitată la etapa evenimentelor revoluționare propriu-zise, ci el a reprezentat un îndreptar general de acțiune politică, care a stat la temeiul constituirii statului modern în cursul deceniilor următoare revoluției.

Dan Berindei

www.dacoromanica.ro

CRONICA VIEȚII ȘTIINȚIFICE

SESIUNE ȘTIINȚIFICĂ DEDICATĂ ANIVERSĂRII A 525 DE ANI DE LA URCAREA LUI ȘTEFAN CEL MARE PE TRONUL MOLDOVEI

În ziua de 12 aprilie 1982, la Muzeul de istorie al R.S.R., a avut loc sesiunea științifică „525 de ani de la urcarea lui Ștefan cel Mare pe tronul Moldovei", organizată de Academia R.S.R, Ministerul Apărării Naționale și Academia de Științe Sociale și Politice.

Cuvîntul de deschidere a fost rostit de prof. dr. docent Mihnea Gheorghiu, președintele Academiei de științe sociale și politice, după care au fost prezentate comunicările: *Legăturile permanente dintre țările române — baza afirmării drepturilor de libertate și unitate statală ale poporului român în epoca lui Ștefan cel Mare* de prof. dr. Ștefan Ștefănescu, președintele secției de istorie și arheologie a A.S.S.P., *Personalitatea politică a lui Ștefan cel Mare în contextul național și european* de acad. Ștefan Pascu, președintele secției de științe istorice a Academiei R.S.R., *Concepția războiului popular de apărare a patriei în epoca lui Ștefan cel Mare* de general-locotenent Ioan Suța, prim locțiitor al șefului Marelui Stat Major, *Arta militară în timpul lui Ștefan cel Mare* de general-maior dr. Ilie Ceaușescu, *Cetățile Moldovei și rolul lor în lupta de apărare a patriei* de prof. dr. Vasile Cristian, decanul Facultății de istorie a Universității „Al. I. Cuza" din Iași, *Țărănimea — forță socială fundamentală, izvorul tăriei Moldovei lui Ștefan cel Mare* de prof. dr. Constantin Corbu, *Moștenirea culturală a epocii lui Ștefan cel Mare* de prof. dr. docent Zoe Dumitrescu-Bușulenga, vicepreședinte al A.S.S.P., *Tradițiile luptei poporului român pentru apărarea patriei în concepția Partidului Comunist Român, a tovarășului Nicolae Ceaușescu* de Ion Popescu-Puțuri, director al Institutului de studii istorice și social-politice.

Comunicările au pus în evidență că Ștefan Vodă, una din personalitățile cele mai de seamă create de geniul poporului român, pe care istoria și poporul l-au denumit „cel Mare", reprezintă o strălucită îmbinare a calităților de strateg, iscusit tactician, neîntrecut comandant de oaste și neînfricat luptător pentru cauza poporului său cu cele de abil diplomat și bun gospodar. Relevînd legăturile permanente dintre țările române, în perioada domniei lui Ștefan cel Mare, ca bază a afirmării drepturilor de libertate și unitate statală ale poporului român, în comunicări s-a subliniat că marele voievod a apărat deopotrivă Moldova, Țara Românească și Transilvania împiedicînd căderea acestora sub stăpînirea otomană.

S-a amintit că, pe plan militar, voievodul, care s-a dovedit strateg iscusit și tactician inegalabil, și-a pus adînc amprenta propriei personalități asupra gîndirii și artei militare românești, ridicînd pe trepte superioare zestrea primită de la predecesori și lăsînd urmașilor o moștenire valoroasă.

Asemenea marilor săi înaintași, Ștefan cel Mare și-a însușit unul dintre adevărurile fundamentale ale istoriei românești, acela că apărarea țării nu se poate sprijini decît pe lupta întregului popor, pe concentrarea energiilor tuturor claselor și categoriilor sociale și, în primul rînd, ale maselor largi populare.

Un loc important în cadrul comunicărilor l-au avut aspectele referitoare la dezvoltarea culturii în epoca marelui voievod moldovean. În acest cadru s-a subliniat că lunga și strălucita domnie a lui Ștefan cel Mare a reprezentat nu numai o epocă de puternică afirmare politico-militară a Moldovei, dar și o perioadă de prodigioase împliniri pe plan literar și artistic, perioadă unică în cultura românească, prin frumusețea și numărul ctitoriilor durate în acea vreme.

Comunicările au relevat faptul că experiența acumulată de poporul nostru în secolele de luptă dusă pentru libertate, independență și unitate statală — inclusiv bogata experiență din vremea lui Ștefan cel Mare — constituie temelia istorică pe care este clădită doctrina militară actuală a României socialiste.

În comunicări, au fost evidențiate cu pregnanță preocupările consecvente ale Partidului Comunist Român pentru apărarea independenței patriei.

Continuatoare a unor tradiții puternice cu privire la definirea caracterului luptelor de apărare ale poporului român, concepția Partidului Comunist Român, a statului român, în dome-

www.dacoromanica.ro

niul militar este o concepție de apărare. Scopul acesta fundamental este în deplină concordanță cu natura socialistă și aspirațiile pașnice ale poporului. Această orientare de bază își are consacrarea în actele fundamentale ale națiunii și ale centrului ei vital — Partidul Comunist Român. S-a menționat în acest context că legea supremă a țării — Constituția R.S.R. — statuează caracterul independent, suveran, unitar, inalienabil și indivizibil al statului român și teritoriului său, iar Programul P.C.R. stabilește că partidul asigură condiții optime pentru dezvoltarea națiunii, pentru întărirea continuă a statului național, a independenței și suveranității sale.

SESIUNEA ȘTIINȚIFICĂ A INSTITUTULUI DE ISTORIE "N. IORGA": „525 DE ANI DE LA URCAREA PE TRON A LUI ȘTEFAN CEL MARE"

În ziua de 20 aprilie la Institutul de istorie „N. Iorga" s-a desfășurat sesiunea dedicată acestui memorabil eveniment din istoria patriei.

În cuvîntul de deschidere, prof. dr. Ștefan Ștefănescu, președintele Secției de istorie și arheologie a Academiei de Științe Sociale și Politice, directorul Institutului de istorie „N. Iorga" a evocat figura lui Ștefan cel Mare care a înscris în istoria românilor una din cele mai glorioase pagini, fiind un continuator și creator de tradiție. Au fost evidențiate eforturile domnului de a ralia în lupta antiotomană forțele tuturor țărilor române și de a închega un sistem de alianțe antiotoman al puterilor europene.

În continuare a u fost prezentate comunicările: *Coordonatele politicii externe a lui Ștefan cel Mare* de dr. Ștefan Papacostea, cercetător științific principal, Institutul de istorie „N. Iorga"; *Arta militară românească în timpul domniei lui Ștefan cel Mare* de colonel Gheorghe Romanescu, șef de sector la Centrul de studii și cercetări de istorie și teorie militară; *Familia lui Ștefan cel Mare. Împrejurările ocupării tronului* de dr. Constantin Rezachevici, cercetător științific la Institutul de istorie „N. Iorga"; *Întărirea puterii centrale în timpul domniei lui Ștefan cel Mare* de dr. Nicolae Stoicescu cercetător științific principal la Institutul de istorie „N. Iorga"; *Două scrisori de biruință Toth-nama și o „Carte împărătească de la Mehmed II privind bătălia de la Războieni (iulie 1476)* de prof. univ. Mihai Guboglu, membru corespondent al societății de istorie turcă Ankara; *Ștefan cel Mare, coordonate de strategie ponto-danubiană* de Sergiu Iosipescu, cercetător științific la Centrul de studii și cercetări de istorie și teorie militară; *În jurul păcii dintre Moldova și Imperiul otoman din anul 1486/1489* de Ștefan S. Gorovei cercetător științific la Institutul de istorie și arheologie „A. D. Xenopol", Iași; *Ultima fază a războaielor antiotomane conduse de Ștefan cel Mare* de dr. Ștefan Andreescu cercetător științific la Institutul de istorie „N. Iorga"; *Ștefan cel Mare în conștiința europeană de* Maria Ulmeanu, arhivist principal la Centrul de studii și cercetări de istorie și teorie militară; *Elemente ale concepției politico-militare a lui Stefan cel Mare în istoria militară a românilor în prima jumătate a secolului al XVI-la* de locotenent Mircea Dogaru, cercetător la Centrul de studii și cercetări de istorie și teorie militară.

În comunicări s-au relevat geniul militar și diplomatic al voievodului, capacitatea sa de a antrena țara la luptă, faptul că rezistența antiotomană a Moldovei i-a conferit acesteia, în final, un statut avantajos față de Poartă. Pe plan militar au fost subliniate realizările de ordin organizatoric ale epocii marelui voievod, preocupările pentru fortificarea țării și pentru dezvoltarea artilerici.

Ca bază a acestor înfăptuiri și succese militare, obținute împotriva vecinilor care se concurau pentru suzeranitatea asupra Moldovei și a Imperiului otoman în ascensiune, a fost evidențiată întărirea în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, a puterii centrale, caracterul de masă al mobilizării la oaste în cazul unei primejdii externe și stabilitatea vieții politice și economice.

Au fost aduse la cunoștința auditoriului două noi izvoare din arhivele turcești, relatări despre personalitatea lui Ștefan cel Mare și desfășurarea bătăliei de la Războieni.

Autorii altor comunicări au tratat aspectele diplomatice și militare de anvergură europeană ale domniei lui Ștefan, analizînd deciziile domnului român în conexiune cu evenimentele europene și urmărind cu atenție raporturile Moldovei cu Poarta și regatul polon.

În acest context au apărut mai clar modul în care epoca și personalitatea ilustrului voievod au fost receptate, de Europa pe care a apărat-o vreme de o jumătate de veac.

În cuvîntul de închidere, colonel dr. Gheorghe Tudor a tratat tema *Cinstirea memoriei și faptelor înaintașilor — expresie a politicii partidului și statului nostru de educare patriotică a*

www.dacoromanica.ro

maselor, apreciind, în final, ținuta științifică a comunicărilor prezentate, aspectele inedite abordate, interesul manifestat de istorici pentru mai deplina înțelegere a epocii de înflorire.

Gelu Apostol

FAZA REPUBLICANĂ A CELEI DE-A VI-a OLIMPIADE NAȚIONALE DE ISTORIE

După cele Suceava, Alba-Iulia, Focșani, Deva și Tîrgu-Mureș au fost organizate anterioarele ediții ale Olimpiadei naționale de istorie, anul acesta, în perioada 5—10 aprilie, s-a desfășurat la Zalău, faza finală a Olimpiadei, organizată de Ministerul Educației și Învățămîntului, Inspectoratul școlar al județului Sălaj, C.C. al U.T.C., Comitetul județean U.T.C. Sălaj și Societatea de științe istorice din R. S. România. Au participat cîștigătorii tuturor concursurilor județene și al municipiului București, elevi disinși prin excepționala lor pregătire în domeniul istoriei.

Timp de o săptămînă, județul Sălaj a devenit astfel gazda extrem de primitoare a acestor mesageri veniți din toate județele țării pentru a se întrece într-o competiție a celor mai tineri iubitori și excelenți cunoscători de istorie.

Comisia centrală de organizare a fazei pe țară a Olimpiadei a fost alcătuită din: acad. Ștefan Pascu — președinte, prof. univ. dr. Gh. I. Ioniță — Universitatea din București, vicepreședinte, prof. Trifon Cărăușu — inspector principal în M.E.I., secretar al comisiei, prof. univ. dr. Ghcorghe Platon — Universitatea „Al. I. Cuza" din Iași, prof. univ. dr. Teodor Pompiliu — Universitatea „Babeș-Bolyai" din Cluj-Napoca, lector univ. Ion Șendrulescu — secretar al Societății de științe istorice din R. S. România, prof. Mărgărit Niculescu — Liceul pedagogic din Cîmpulung Muscel, prof. Elena Dinu — Liceul pedagogic din București, prof. Teodora-Iliescu — inspector școlar al municipiului București, prof. Dumitru Bîrjac — inspector școlar al județului Sălaj, prof. Mihai Vitcu — Liceul agro-industrial din Fălticeni, prof. Alexandrina Vlahopol — Liceul de filologie-istorie din Buzău, prof. Gheorghe Magas — inspector școlar al județului Caraș-Severin, prof. Gheorghe Ionescu — inspector școlar al județului Dîmbovița, asistent univ. Vasile Păsăilă — reprezentantul C.C. al U.T.C., prof. Ion Palașcă—Liceul „Traian" Drobeta Turnu-Severin, prof. Maria Grăjdeanu — Liceul „Emanoil Gojdu" din Oradea.

Pe plan județean a activat de asemenea un comandament de organizare a Olimpiadei de istorie condus de prof. Leontina Müller — inspector școlar general al Inspectoratului școlar al județului Sălaj.

Festivitatea de deschidere a Olimpiadei naționale de istorie a avut loc, în dimineața zilei de 6 aprilie, în monumentala Casă de cultură a sindicatelor din Zalău.

După cuvîntul de deschidere rostit de prof. Leontina Müller, inspector general al Inspectoratului școlar al județului Sălaj, în cadrul festivității a luat cuvîntul tovarășa Letiția Ionaș, membru al C.C. al P.C.R., prim-secretar al Comitetului județean Sălaj al P.C.R. care, după ce a adresat un călduros bun venit olimpicilor, a înfățișat pe larg trecutul, prezentul și viitorul meleagurilor sălăjene.

Participanților la Olimpiadă le-a fost apoi adresat un emoționant salut de către pionierii sălăjeni.

În continuare, acad. Ștefan Pascu, președintele Comisiei Centrale de organizare a Olimpiadei naționale de istorie a prezentat expunerea : *525 de ani de la urcarea pe tron a lui Ștefan cel Mare*, vibrant omagiu adus remarcabilei personalități ce și-a legat numele de destinele Moldovei contemporane cu el și ale urmașilor săi de peste veacuri.

Participanților la festivitatea de deschidere a Olimpiadei li s-a adresat apoi — în numele școlarilor sălăjeni — elevul State Radu de la Liceul de matematică-fizică din Zalău, urîndu-le deplin succes în desfășurarea întrecerii.

Din partea Ministerului Educației și Învățămîntului, tov. Trifon Cărăușu a salutat pe participanții la Olimpiada națională de istorie de la Zalău și a expus principalele probleme organizatorice legate de această nouă și importantă întrecere.

În continuare s-a desfășurat un simpozion științific în cadrul căruia au luat cuvîntul prof. univ. dr. Gheorghe Platon pe tema : *75 de ani de la marile răscoale țărănești din 1907*, prof. univ. dr. Gh. I. Ioniță : *60 de ani de la înființarea U.T.C. și 25 de ani de la crearea U.A.S.C.R.*, prof. univ. dr. Pompiliu Teodor : *Național și universal în istoria românească*, acad. Ștefan Pascu : *Probleme ale istoriografiei contemporane*.

În cursul după-amiezii, pe clase, elevii participanți la Olimpiadă s-au întîlnit cu autori de manuale școlare de istorie prezenți la Zalău, cu membrii ai Comisiei Centrale de organizare și

www.dacoromanica.ro

cu alte cadre didactice, care le-au acordat consultații de specialitate, au clarificat problemele supuse discuției de către elevi.

În dimineața zilei de 7 aprilie s-a desfășurat concursul, Comisia Centrală de organizare stabilind următoarele subiecte pentru lucrarea scrisă : *clasa a IX-a* : „Problema unității naționale în revoluția română de la 1848—1849" ; *clasa a X-a* : „Politica externă a României în perioada interbelică (1919 — 1 septembrie 1939)" ; *clasa a XI-a* : „Ștefan cel Mare — omul și epoca" ; *clasa a XII-a* : „Pregătirea și desfășurarea insurecției naționale, armate, antifasciste și antiimperialiste din August 1944".

Zilele de 8 și 9 aprilie au fost consacrate de organizatori vizitării cu toți participanții la Olimpiadă a unor locuri istorice și obiective economice și social-culturale sălăjene situate pe următoarele două trasee : Zalău — Moigrad — Jibou — Buciumi — Zalău și Zalău — Șimleu — Ip — Șimleu — Sărmășag — Bocșa — Gurușlău — Zalau. Ocazii minunate pentru ca fiecare participant să-și reprezinte cuprinzător istoria mai veche si mai nouă a acestor meleaguri. Ocazii din plin folosite de organizatori și de participanții la Olimpiadă pentru evocarea unor pagini minunate de luptă revoluționară a poporului român, a unor nestinse tradiții militante, sub semnul celui mai robust patriotism, al celor mai cutezătoare afirmări ale hotăririi de a urma prin vremi mesajul cald al acestor mărețe tradiții.

În mod deosebit dorim să subliniem inițiativa editării — în timpul Olimpiadei de istorie de la Zalău de către Inspectoratul școlar al județului Sălaj a două numere speciale ale foii volante „Porolissum '82", în care au fost publicate exclusiv materiale consacrate acestui eveniment.

În dimineața zilei de 10 aprilie, la Zalău, a avut loc festivitatea de închidere a Olimpiadei în cadrul căreia au fost premiați cei mai merituoși elevi participanți. Festivitatea a fost deschisă de prof. Leontina Müller, inspector general al Inspectoratului școlar al județului Sălaj. Concluziile Comisiei Centrale de organizare au fost prezentate apoi de acad. Ștefan Pascu, care a subliniat, în mod deosebit, saltul valoric înregistrat, cu această ocazie, în pregătirea elevilor, faptul că 67 din 251 (cca. 27%) au fost premiați, ca urmare a rezultatelor foarte bune obținute.

Au rostit apoi scurte alocuțiuni concluzive prof. Trifon Cărăușu și prof. univ. dr. Gh. P. Apostol, director în Ministerul Educației și Învățământului, care au apreciat importanța concursurilor școlare pentru selecționarea celor mai buni cunoscători și iubitori de istorie.

În continuare au fost premiați următorii elevi :

CLASA A IX-a

— **PREMIUL I al M.E.I. și PRIMIUL SPECIAL al Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R.**, Mureșan Marieta — nota 9,50 Școala generală nr. 2 din Ocna Mureș (jud. Alba) — **PREMIUL II al M.E.I.** Proca Mihaela — nota 9,00 Liceul pedagogic din Cîmpulung Muscel (jud. Argeș) — **PREMIUL C.C. al U.T.C.** Stoica Daniela — nota 9,00 Liceul „Al. I. Cuza" Focșani (jud. Vrancea) — **PRIMIUL III al M.E.I.** Ivan Corina — nota 8,50 Liceul de matematică-fizică din Zalău (jud. Sălaj) — **MENȚIUNE a Societății de științe istorice din R. S. România** Nastasia Iuliana — nota 8,00 Liceul „Ienăchiță Văcărescu" din Tîrgoviște (jud. Dîmbovița) — **PREMIUL SPECIAL al Facultății de istorie-filosofie din Cluj-Napoca** Cosoveanu Cornel — nota 8,00 Liceul industrial „Spiru Haret" București. — **PREMIUL SPECIAL al revistei „Magazin istoric" și un abonament la această revistă** Santag Flavia — nota 8,00 Liceul de matematica-fizică „Lucrețiu Pătrășcanu" (jud Bacău) — **PREMIUL SPECIAL al Cercului științific de istoriografie de la Universitatea „Al. I. Cuza" din Iași** State Radu — nota 8,00 Liceul de matematică-fizică din Zalău (jud. Sălaj) — **PREMIUL SPECIAL al catedrei de istoria României de la Universitatea din București** Stoleru Gheorghe — nota 8,00 Liceul agro-industrial din Fălticeni (jud. Suceava) — **PREMIUL SPECIAL al Comitetului județean U.T.C. — Sălaj** Greceu Gabriela — nota 8,00 Liceul pedagogic Deva (jud. Hunedoara) — **PREMIUL SPECIAL al Inspectoratului școlar județean Sălaj** Corcău Mona — nota 8,00 Liceul „Spiru Haret" Tulcea (jud. Tulcea) — **MENȚIUNE A M.E.I.** Ignea Luminița — nota 8,00 Liceul de filologie-istorie din Timișoara (jud. Timiș).

CLASA A X-a

— **PREMIUL I al M.E.I. și PREMIUL I al Societății de științe istorice din R.S. România** Meiroșu Mihai — nota 10 Liceul „Nicolae Iorga" din Văleni de Munte (jud. Prahova) **PREMIUL II al M.E.I.** Voian Otilia — nota 9,50 Liceul industrial din Sebiș (jud. Arad) — **PREMIUL II al Societății de științe istorice din R.S. România** Canache Adrian — nota 9,50 Liceul „Ion Creangă" din București — **PREMIUL III al M.E.I. și PREMIUL SPECIAL al Cercului științific al elevilor „Tibiscum" din județul Caraș-Severin** Florea Ancuța — nota 9,00 Liceul de matematică-

www.dacoromanica.ro

fizică din Zalău (jud. Sălaj) — **PREMIUL C.C. al U.T.C.** Mellincovici Liliana — nota 9,00 Liceul „Emil Racoviță" din Cluj-Napoca (jud. Cluj) — **PREMIUL III al Societății de științe istorice din R. S. România** Rusu Ioan — nota 9,00 Liceul industrial nr. 5 (jud. Hunedoara) — **PREMIUL SPECIAL al Institutului de istorie „Nicolae Iorga"** Călinescu Mihai — nota 9,00 Liceul militar „Tudor Vladimirescu" din Craiova (jud. Dolj) — **PREMIUL SPECIAL al catedrei de istorie a Universității „Babeș-Bolyai" Cluj-Napoca** Marin Alexandru — nota 9,00 Liceul de matematică-fizică din Turnu Măgurele (jud. Telcorman) — **MENȚIUNE A Societății de științe istorice din R. S. România** Suciu Marius — nota 9,00 Liceul „Bolyai Farcaș" din Tîrgu Mureș (jud. Mureș); — **PREMIUL SPECIAL al catedrei de istoria României a Universității „Al. I. Cuza"** din Iași Pătrăhău Nicolae — nota 8,75 Liceul nr. 1 de matematică-fizică din Constanța (jud. Constanța); — **PREMIUL SPECIAL al revistei „Magazin istoric"** Rustoiu Aurel — nota 8,50 Liceul industrial nr. 1 din Cugir (jud. Alba); — **PREMIUL SPECIAL al catedrei de istorie a României a Universității din București** Luca Elena — nota 8,50, Liceul sanitar din Bacău (jud. Bacău) — **PREMIUL SPECIAL al revistei „Magazin istoric"**, Florea Gelu — nota 8,50, Liceul de filologie-istorie „Ady-Șincai" din Cluj-Napoca (jud. Cluj); — **PREMIUL SPECIAL al Comitetului județean U.T.C. Sălaj**, Flaut Daniel — nota 8,50, Liceul industrial din Hîrșova (jud. Constanța); — **PREMIUL SPECIAL al Comitetului județean U.T.C. Sălaj**, Frăcea Daniela — nota 8,50 Liceul „Octavian Goga" din Sibiu (jud. Sibiu); — **PREMIUL SPECIAL al Inspectoratului școlar județean Sălaj**, Motoșcă Florentina — nota 8,50, Liceul economic din Tulcea (jud. Tulcea); **PREMIUL SPECIAL al Institutului de istorie „Nicolae Iorga" din București**, Ortelecan Aurelia — nota 8,50, Liceul de matematică-fizică din Jibou (jud. Sălaj); — **MENȚIUNE a Societății de științe istorice din R. S. România**, Cucoș Gina — nota 8,25, Liceul „Mihail Kogălniceanu" din Vaslui (jud. Vaslui); — **MENȚIUNI AL M.E.I.**, — Iubu Luminița — nota 8, Liceul „Zoia Kosmodemianskaia" din București; — Nichici Emilia, Liceul „Ioan Slovici" din Arad (jud. Arad); — Ciucar Cristian, Liceul de matematică-fizică nr. 1 din Pitești (jud. Argeș); — Epure Jenica, Liceul de filologie-istorie din Cîmpulung-Muscel (jud. Argeș); — Cioc Dana, Liceul „B. P. Hasdeu" din Buzău (jud. Buzău); — Boc Emil, Liceul „Ady-Șincai" din Cluj-Napoca (jud. Cluj); — Manea Nadia, Liceul industrial din Pucioasa (jud. Dîmbovița); — Beligan Lamia, Liceul de matematică-fizică din Craiova (jud. Dolj); — Victoroiu Luminița, Liceul industrial din Tecuci (jud. Galați); — **PREMIUL SPECIAL AL INSPECTORATULUI ȘCOLAR SĂLAJ**, — Popescu Ion, Liceul „I. Văcărescu" Tîrgoviște (județul Dîmbovița).

CLASA A XI-a

— **PREMIUL I al M.E.I. și PREMIUL SPECIAL al Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R.**, Curta Florin — nota 10, Liceul de filologie-istorie „Ion Creangă" din București; — **PREMIUL II al M.E.I. și PREMIUL SPECIAL al Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R.**, Badea Ioana nota 9,75, Liceul filologie-istorie din Craiova (Jud. Dolj); — **PREMIUL III al M.E.I. și PREMIUL II al Societății de științe istorice din R. S. România**, Florian Elena — nota 9,50, Liceul de filologie-istorie din Craiova (jud. Dolj); — **PREMIUL C.C. al U.T.C.**, Leu Dana Cristina — nota 9, Liceul „Mihai Eminescu" din Buzău (jud. Buzău); — **PREMIUL II al Societății de științe istorice din R.S. România**, Cișlaru Doina — nota 8,50, Liceul pedagogic din Botoșani (jud. Botoșani); — **PREMIUL SPECIAL al Institutului de istorie și arheologie „A. D. Xenopol"** — Iași, Guțeotoiu Ioan — nota 8,00, Liceul de filologie-istorie din Cîmpulung-Muscel (jud. Argeș); — **MENȚIUNE a Societății de științe istorice din R. S. România**, Oprea Marius — nota 8 Liceul „Unirea" din Brașov (jud. Brașov); — **PREMIUL SPECIAL al Institutului de istorie „Nicolae Iorga"**, Pălincaș Nona — nota 8,00, Liceul pedagogic din Baia Mare (jud. Maramureș); — **PREMIUL SPECIAL al Institutului de istorie și arheologie din Cluj-Napoca**, Corduneanu Elena — nota 8,00, Liceul „Calistrat Hogaș" — Piatra Neamț (jud. Neamț); — **PREMIUL SPECIAL al Catedrei de istoria României a Universității din București**, Țibulca Adela — nota 8,00, Liceul „Spiru Haret" — Tulcea (jud. Tulcea).

CLASA A XII-a

— **PREMIUL I al M.E.I. și PREMIUL SPECIAL al Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R.**, Lăzăreseu Magda — nota 10, Liceul filologie-istorie nr. 1 București; — **PREMIUL II AL M.E.I.** Honciuc Dana — nota 9,50, Liceul „Zoia Kosmodemianskaia" din București; — **PREMIUL III al M.E.I.**, Jurchis Elena — nota 9,00, Liceul de filologie-istorie din Oradea (jud. Bihor); — **PREMIUL C.C. al U.T.C.**, Dumitru Horațiu — nota 9,00, Liceul de filologie-istorie „Zoia Kosmodemianskaia" din București; — **PREMIUL III al Societății de științe istorice din R. S. România**, Losonczi Mariana — nota 8,75, Liceul „Ady-Sincai" din Cluj-Napoca (jud. Cluj); **PREMIUL SPECIAL al Institutului de istorie „Nicolae Iorga"** Bolosz Attila — nota 8,75, Liceul de matematică-fizică din Miercurea Ciuc (jud. Har-

www.dacoromanica.ro

ghita); — **PREMIUL SPECIAL al Universității „Al. I. Cuza" din Iași**, Manea Mariana — nota 8,75, Liceul „Al. I. Cuza" din Focșani (jud. Vrancea); — **PREMIUL SPECIAL al revistei „Magazin istoric"**, Surducan Traian — nota 8,50, Liceul „Simion Bărnuțiu" din Șimleul Silvaniei (jud. Sălaj); — **MENȚIUNE a Societății de științe istorice din R. S. România**, Marcu Daniela — nota 8,50, Liceul de filologie-istorie din Craiova (jud. Dolj); — **PREMIUL SPECIAL al Cercului științific „Nicolae Bălcescu" al Universității „Babeș-Bolyai" din Cluj-Napoca**, Vîlceanu Anca nota 8,50, Liceul de filologie-istorie din Timișoara (jud. Timiș); — **PREMIUL SPECIAL al Inspectoratului școlar al județului Sălaj**, Nanie Lidia — nota 8,25, Liceul pedagogic „Alexandru Vlahuță" din Birlad (jud. Vaslui); — **PREMIUL SPECIAL al Comitetului județean Sălaj al U.T.C.**, Negoiță Valerica — nota 8,00, Liceul de filologie-istorie din Galați (jud. Galați) — **PREMIUL SPECIAL al Inspectoratului școlar al județului Harghita** Stamatescu Mihai — nota 8,00, Liceul pedagogic din Caransebeș (jud. Caraș-Severin); — **PREMIUL SPECIAL al Catedrei de Istoria României de la Universitatea din București**, Gündisch Arno — nota 8,00, Liceul de matematică-fizică nr. 1 din Sibiu (jud. Sibiu); — **MENȚIUNE A M.E.I.**, Niculeseu Cristina — nota 8,00, Liceul de filologie-istorie nr. 1 din București; — **MENȚIUNE a M.E.I.**, Bădescu Laura — nota 8,00, Liceul pedagogic din Cîmpulung-Muscel (jud. Argeș); — **MENȚIUNE a M.E.I.**, Bolindeț Viorica — nota 8,00 Liceul pedagogic din Slobozia (jud. Ialomița).

Într-o atmosferă de deplin entuziasm al participanților la Olimpiadă a fost apoi adoptat textul unei telegrame adresate conducerii partidului și statului nostru, tovarășului Nicolae Ceaușescu, Secretar general al partidului, Președintele României Socialiste. În telegramă se subliniază: „Întruniți la Zalău, în zilele de 5—10 aprilie 1982, în faza republicană a Olimpiadei școlare de istorie, elevii și profesorii participanți își exprimă marea lor bucurie de a vă putea adresa un respectuos omagiu, în această primăvară însorită, și de a se angaja să militeze cu toate forțele pentru înfăptuirea neabătută a mărețului program de muncă și luptă pe care l-ați înfățișat tinerei generații, în magistrala cuvîntare ținută cu ocazia celei de-a 60-a aniversări a creării Uniunii Tineretului Comunist și a 25 de ani de existență a Uniunii Asociației Studenților Comuniști din România.

Participanții la Olimpiadă am avut fericita posibilitate de a cunoaște, pe aceste străvechi meleaguri sălăjene, încărcate de istorie, strălucirea muncii și vieții oamenilor de azi — români, maghiari și de alte naționalități, participanți activi la măreața operă de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate și de înaintare a României spre comunism.

Condițiile minunate ce ne-au fost create pentru a ne putea dovedi temeinicia cunoștințelor în domeniul istoriei patriei și Partidului Comunist Român constituie încă o dovadă a atenției cu care conducerea partidului și statului nostru, Dumneavoastră, mult stimate și iubite tovarășe secretar general Nicolae Ceaușescu, vă preocupați de creșterea tinerei generații de constructori ai orînduirii socialiste și comuniste pe pămîntul României.

Rezultatele foarte bune, cu care s-a încheiat faza pe țară a Olimpiadei de istorie, se constituie într un înalt omagiu adus de noi trecutului istoric și prezentului revoluționar al poporului nostru. Ne angajăm să ducem cu noi, în județele și în școlile în care ne formăm, suflul înnoitor al evocării continue a marilor tradiții ale luptei pentru progres social, independență și un viitor luminos, tradiții ce au fost remarcabil evocate aici, la Zalău, în întreaga activitate pe care am desfășurat-o. Noi, elevii și profesorii participanți la Olimpiada de istorie de la Zalău, sîntem pe deplin conștienți de îndatoririle cuprinse în îndemnurile pe care Dumneavoastră, în repetate rînduri, le-ați adresat școlii și tineretului de a cinsti trecutul de luptă și jertfe uriașe, al tuturor acelora care au apărat ființa națională a poporului, au ținut sus steagul luptei pentru libertate și neatîrnare, pentru dreptate națională și socială.

Vom face totul pentru a sădi în conștiința oamenilor sentimentul răspunderii față de moștenirea înaintașilor, hotărîrea nestrămutată de a duce mai departe, în noile condiții istorice, făclia progresului și civilizației pe pămîntul României.

Exprimîndu-ne încă odată marea satisfacție de a ne fi numărat printre participanți la faza finală a Olimpiadei naționale de istorie de la Zalău, și mulțumindu-vă cu recunoștință pentru condițiile de învățătură și de viață pe care ni le creați cu dragoste părintească, vă rugăm să primiți din partea noastră cele mai respectuoase și mai profunde urări de sănătate, putere de muncă și deplin succes în conducerea destinelor partidului și României socialiste, pe calea larg deschisă spre făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintarea spre comunism.'

Astfel s-a încheiat — în primăvara însorită a acestui an — Olimpiada națională de istorie de la Zalău, această strălucitoare sărbătoare a istoriei, organizată pe meleagurile sălăjene. Cei care au participat la ea, elevi și profesori, cu satisfacția misiunii îndeplinite, au pornit spre județele, spre școlile lor cu hotărîrea de a-și multiplica eforturile pentru asigurarea unei și mai bune pregătiri, capabilă să ducă la cote și mai înalte valoarea prezentării elevilor la noua ediție

www.dacoromanica.ro

a Olimpiadei naționale de istorie ce se va desfășura, în anul 1983, într-un alt județ al țării, care urmează a fi stabilit de factorii organizatori.

Gh. I. Ioniță

A VIII-a SESIUNE A COMISIEI MIXTE ROMÂNO-UNGARE DE ISTORIE

Între 20—23 aprilie 1982 s-au desfășurat la București și Sibiu lucrările celei de-a VIII-a sesiuni a Comisiei mixte de istorie româno-ungare. Delegația română a fost formată din acad. Șt. Pascu, președinte, dr. Dan Berindei, vicepreședinte, dr. Alexandru Porțeanu, secretar, Venera Teodorescu membră, prof. Iosif Kovacs, raportor.

Delegația ungară condusa de acad. Mocsy András, a cuprins pe Szász Zolt în, secretar, dr. Szábó Agnes, membră, ar. Gunst Peter, dr. Kolossa Tibor, dr. Pomogats Bela și Lipcsey Ildikó raportori. Din partea română au mai participat la discuții și alți specialiști : conf. V. Curticăpeanu, dr. Al. Duțu, conf. Teodor Pavel, Paul Oprescu, dr. Apostol Stan.

La București a fost dezbătută în zilele de 20—21 aprilie tema „Procesul formării națiunilor în centrul și sud-estul Europei în condițiile destrămării feudalismului și apariției capitalismului, cu privire specială asupra formării națiuni române și a celei maghiare". La această temă au fost prezentate din partea română rapoartele *Formarea națiunilor moderne în sud-estul Europei* (acad. St. Pascu) și *Formarea națiunii moderne române* (dr. Dan Berindei), iar din partea ungară *Probleme social-economice ale formării națiunilor în Europa centrală și de est* (dr. Gunst Peter) și *Începuturile transformării burgheze a statului ungar — problemele liberalismului și democrației în formarea sistemului noilor instituții* (în lipsa raportorului dr. Vörös Károly, raportul a fost prezentat și susținut de dr. Kolossa Tibor).

Dacă dezbaterea primei teme a stăruit inițial asupra rolului factorilor economici în formarea națiunilor (fără a se susține însă puncte de vedere determinist - economice în această problemă), aprofundarea discuției a permis și reliefarea importanței rădăcinilor istorice ale națiunii moderne, însemnătatea conștiinței naționale și a factorilor culturali rolul națiunii în formarea statelor naționale.

Ambele părți au subliniat complexitatea și specificitatea procesului istoric menționat în zona Europei centrale și sud-estice, rolul său în formarea și dezvoltarea statelor naționale.

Deși partea ungară a susținut caracterul liberal-moderat al instituțiilor statului în perioada dualismului, a remarcat și semnificația de „iluzie politică" pe care o reprezenta concepția promovată de clasele dominante ungare cu privire la așa-zisă „națiune ungară unică" în care erau cuprinși toți cei ațenii statului, inclusiv naționalitățile. Cu toate că nu a fost aprofundată politica oprimatoare față de naționalități, istoricii din R. P. Ungară au conchis că principalele slăbiciuni și anacronisme ale sistemului politic instituțional al statului ungar din epoca dualismului rezidă în domeniul problemei naționale, în care era afectată majoritatea populației. Totodata, prin același sistem, era substanțial îngrădit și accesul poporului maghiar însuși la viața politică

Din discuții s-a desprins un anumit consens asupra rolului de frînă jucat de dominația străină, precum și asupra faptului că structurile politice ale Transilvaniei au fost în parte deosebite față de Ungaria, mai ales în privința sistemului electoral, avînd un caracter mai restrictiv chiar față de legea electorală anacronică a Ungariei din 1913. Raportul maghiar a susținut că noile clase, burghezia și proletariatul, păturile cele mai active ale acestora, erau formate la început din elemente străine din punct de vedere etnic, ceea ce a frînat democratizarea mișcării naționale și a celei muncitorești ; față de această opinie s-au făcut precizările necesare din partea delegației române, menționîndu-se trăsăturile dominante și sursele principale, autohtone, ale formării noilor clase.

La Sibiu, în zina de 22 aprilie a fost dezbătută tema „Relațiile culturale româno-ungare în condițiile construirii socialismului", pe baza raportului cu același titlu din partea română (prof. dr. Kovacs Iosif) și a raportului *„Legături literare și culturale româno-maghiare 1945—1948* din partea ungară (dr. Pomogats Béla), la care s-a adăugat un coraport *Cronica anului 1948 privind relațiile culturale româno-ungare* (Lipsey Ildikó).

În timp ce raportul părții române a reprezentat o sinteză asupra întregii perioade a construirii socialismului partea ungară s-a limitat la perioada 1945—1948.

Rapoartele și discuțiile au evidențiat un bogat și variat ansamblu de relații culturale româno-ungare în cadrul noilor realități politice ale perioadei postbelice, pentru prima oară în istoria relațiilor celor două popoare, în care au fost angrenate un mare număr de personalități

www.dacoromanica.ro

proeminente ale celor două țări. Din aprecierea acestor manifestări ample s-a desprins și propunerea alcătuirii unei cronologii a relațiilor culturale româno-ungare din perioada amintită. În general, dezbaterea acestei teme a prilejuit o pronunțată apropiere a punctelor de vedere exprimate de cele două delegații.

Ambele părți au subliniat în final că în cadrul dezvoltării relațiilor culturale româno-ungare este necesar a se avea în vedere într-o mai mare măsură însăși activitatea Comisiei mixte de istorie româno-ungara.

După prezentarea rapoartelor, un delegat ungar a opinat că în timp ce în perioada 1945—1948 s-a afirmat interesul preponderent social, rolul opiniei publice, al maselor populare, după 1948 — în Europa răsăriteană s-a pus accentul mai mult pe legăturile oficiale, de stat, pe cînd inițiativei de jos i-a revenit o pondere mai mică. Față de această afirmație, răspunsul delegației române a subliniat că după consolidarea noii orînduiri socialiste este firesc ca și rolul statului socialist să sporească și în politica culturală, în promovarea relațiilor culturale.

În după-amiaza zilei de 22 aprilie a avut loc la Sibiu ședința de lucru a Comisiei, încheindu-se Protocolul prin care au fost consemnate rezultatele sesiunii și a fost stabilit planul de lucru al Comisiei în vederea viitoarei sesiuni, programata în R. P. Ungară, cu temele: „Rolul european al luptei popoarelor român și ungar împotriva expansiunii otomane (sec. XIV—XVI)" și „Relații culturale, științifice și artistice româno-ungare la sfîrșitul sec. al XIX-lea și începutul sec. al XX-lea". Prin Protocol s-a convenit ca la viitoarele sesiuni ale Comisiei să se prezinte cîte o informare bibliografică privind reflectarea reciprocă a istoriei fiecărui popor în istoriografia țării vecine. „Membrii Comisiei se vor strădui să extindă în țările lor climatul de prietenie și colegialitate în care trebuie tratate și problemele istorice controversate, contribuind la evitarea unor polemici ascuțite".

În ansamblu, cea de-a VIII-a sesiune a Comisiei mixte româno-ungare de istorie a prilejuit dezbaterea unor teme importante, într-o atmosferă de lucru constructivă; unele deosebiri de vederi nu au afectat valoarea consensului realizat asupra unor aspecte importante, de interes științific comun. Sesiunea a reliefat încă o dată utilizarea și necesitatea dialogului între istoricii din cele două țări, ca formă concretă și importantă a colaborării științifice și culturale.

Alexandru Porțeanu

CRONICA

În ziua de 6 martie 1982 în fața comisiei de doctorat a Institutului de istorie și arheologie din Cluj-Napoca a avut loc susținerea publică a tezei de doctorat *Reforma agrară din 1921 în fostul județ Timiș-Torontal* elaborată de *Ion Georgescu*.

Lucrarea conține următoarele capitole:

Cap. I, Structura proprietății funciare și situația țărănimii din fostele comitate Timiș și Torontal la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea; Cap. II, Înfăptuirea reformei agrare în fostul județ Timiș Torontal; Cap. III, Urmările reformei agrare.

În afară de capitolele menționate lucrarea mai cuprinde „ Bibliografia".

Comisia de doctorat a fost compusă din: acad. prof. dr. docent Ștefan Pascu, directorul Institutului de istorie și arheologie Cluj-Napoca președinte; prof. univ. dr. Bujor Surdu Institutul de istorie și arheologie Cluj-Napoca — conducător științific, prof. univ. dr. Iosif Kovacs, dr. Nichita Adăniloaie, dr. Dumitru Șandru — membri.

Comisia de doctorat a hotărît în unanimitate să acorde lui *Ion Georgescu* titlul științific de *doctor în istorie*.

★

În ziua de 11 mai 1982 în fața comisiei de doctorat a Institutului de istorie „N. Iorga" a avut loc susținerea publică a tezei de doctorat *Viața economică în Țara Românească în secolele XIV—XVI* elaborată de *Adina Berciu*.

Lucrarea cuprinde următoarele capitole: Cap. I „Izvoarele și istoriografia relațiilor comerciale ale Țării Românești în secolele XIV—XVI"; Cap. II „Orașele și rolul lor în viața comercială a Țării Românești în secolele XIV—XVI"; Cap. III „Viața comercială a Țării Românești în secolele XIV—XVI; Cap. IV „Moneda în viața comercială a Țării Românești în secolele XIV—XVI".

În afara acestor capitole lucrarea mai cuprinde: „Concluzii", „Anexe", „Bibliografie selectivă".

Comisia de doctorat a fost alcătuită din: prof. univ. dr. Radu Manolescu, președinte; prof. univ. dr. Ștefan Ștefănescu, conducător științific; prof. univ. dr. Dinu C. Giurescu, conf. univ. dr. Florea Stănculescu, dr. Paul Cernovodeanu, membri.

În unanimitate comisia a acordat lui *Adina Berciu* titlul științific de *doctor în istorie*.

www.dacoromanica.ro

CARTEA ROMÂNEASCĂ ŞI STRĂINĂ DE ISTORIE

DAN ZAMFIRESCU, *N. Iorga. Etape către o monografie*, Edit. Eminescu, Bucureşti, 1981, 188 p.

Dan Zamfirescu îşi adună în volum „textele", cum le numeşte el, care se referă la viaţa şi opera lui N. Iorga, cu intenţia mărturisită de a reactualiza unele opinii sau judecăţi formulate în timp prin care încearcă „nu exaltarea ci *aducerea marelui istoric în climpul de forţă al preocupărilor noastre actuale*" (p. 5). Primul „text" şi cel mai mare ca întindere reprezintă un studiu privind locul Bizanţului în opera marelui istoric, scris în 1957, revizuit în 1971 şi publicat în 1972, ca prefaţă la N. Iorga, *Sinteza bizantină*. Acestuia i se adaugă un demers articlier ce învederează contribuţia savantului român la progresul bizantinologiei, prilejuit de prezentarea unei reuniuni internaţionale a bizantinologilor (Praga, 30 31 octombrie 1957), care este de fapt prima intervenţie publică, prin care deschidea o adevărată campanie programatică ce îşi propunea să demonstreze că sosise „ceasul dreptăţii lui Nicolae Iorga". Tipărirea unei asemenea intervenţii, în aprilie 1959, s-a constituit, constatăm cu oarecare surprindere astăzi, în cel dintîi manifest encomiastic adresat, „după o tăcere de peste un deceniu" (p. 6), memoriei aceluia care, deşi ctitorise aproape o jumătate de secol de istorie românească, continua să rămînă un necunoscut, nu numai pentru generaţiile din urmă, ci şi pentru cele care se identificau cu perioada întregită de covîrşitoarea personalitate a „apostolului de la Văleni". Pentru a încheia lista „textelor" ştiinţifice se cuvin a fi remarcate, apoi, două articole, unul *(Istoricul literar)* publicat în 1975, iar celalalt *(Nicolae Iorga — conştiinţă europeană)* în 1971. Sumarul cărţii la care ne referim continuă cu o notă în care se relevă că acel „altar românesc de la *Văleni de Munte*", cum îl numea cîndva Cezar Petrescu, reprezintă adevărata casă memorială „Nicolae Iorga". Următoarele nouă „texte", care fundamentează dealtfel demonstraţia lui Dan Zamfirescu, sînt tot atîtea intervenţii care iau în discuţie diferite aspecte ale vieţii şi operei ilustrului savant. Subiectele acestora, care privesc istoricul, istoricul literar, profesorul N. Iorga, colaborarea la „Sămănătorul", personalitatea, cu coordonatele ei definitorii, contemporaneitatea şi europenismul său etc., oferă autorului ocazia de a-şi formula opiniile şi a fixa principalele *etape* către monografia de mîine. Pledoariile sale, căci aşa pot fi considerate aceste luări publice de cuvînt, sînt circumscrise unei perioade îndelungate şi au fost publicate în „Viaţa românească", „Gazeta literară", „Contemporanul", „Luceafărul", „Tribuna", „Atenеu" şi „Amfiteatru", circumstanţă care evidenţiaza faptul că avem de a face, aşa cum am remarcat deja, cu o campanie de presă, susţinută cu perseverenţă şi responsabilitate după 1959.

Adunarea acestor „texte" în volum nu ascunde un gest de orgoliu al cuiva care, prin articole risipite în diverse publicaţii, unele dintre ele ocazionale sau comemorative, nutreşte speranţa de a fi stabilit faz le unei întreprinderi care să desăvîrşească o construcţie monumentală, aşa cum va trebui să fie monografia Nicolae Iorga. Abia strînse la un loc, constatăm că toate depăşesc cadrul unei intervenţii conjuncturale, transformîndu-se, fiecare în parte într-un punct de susţinere a unei acţiuni programatice. Simpla lor editare se constituie, asadar, de la sine, într-o carte, întrucît ele au fost concepute, *da plano*, ca „piese" ale aceluiaşi „ansamblu". Întreprinderea lui Dan Zamfirescu e tc întru totul justificată. Atît de des s a afirmat că N. Iorga este unic şi inegalabil ca istoric, profesor, memorialist, ziarist, parlamentar, orator etc., fără ca aceasta aserţiune să fie însoţită şi de argumentaţia necesară, încît astazi, formulele prin care s-a încercat îndeobşte a fi definit au devenit sau sînt pe cale de a deveni obişnuite tipare stereotipe sau simple poncifuri, care nu au cum suplini judecata de valoare. Într-o asemenea situaţie, realizarea monografiei reclamată cu acuitate de spiritul noilor vremuri începuse a fi considerată imposibilă, dezorientînd sau inhibînd chiar şi pe cei fulgeraţi la un moment dat de acest gînd. Intuind consecinţele unei stări de lucruri care putea evolua către o abdicare ce ar fi privat atîtea generaţii de a-l cunoaşte pe N. Iorga, Dan Zamfirescu a declanşat o adevărată acţiune, a cărei măsură e reflectată de volumul de faţă.

„REVISTA DE ISTORIE", Tom 35, nr. 9, p. 1050—1064, 1982

www.dacoromanica.ro

Convingerea sa este că a sosit, în sfîrșit, momentul renunțării la aserțiuni de circumstanță, fiind posibilă analiza la obiect a vieții și operei lui N. Iorga și realizarea monografiei aceluia care a fost dadoforul românismului în atîtea zile decisive ale istoriei naționale. Respingînd din capul locului apriorismul celor care apelau adesea la afirmații vituperante sau a celor care reluau mereu vechile definiții de adulație, atitudini la fel de periculoase pentru acțiunea de elaborare a monografiei N. Iorga, Dan Zamfirescu avansează un program complex de restituire a operei și a personalității celui care „într-o zi [...] va fi socotit de bună seamă printre clasicii istoriografiei mondiale" (p. 105). Încă din 1964, el considera că „rolul principal în reconsiderarea operei lui Nicolae Iorga, operă care aparține printr-o bună parte a ei tezaurului științei universale, revine specialiștilor fiecăreia din ramurile istoriografiei în care el a lăsat studii și sinteze trainice. Dar nu mai puțin necesară, observă cu îndreptățire Dan Zamfirescu, mi se pare participarea unor condeie din toate domeniile în care și-a desfășurat activitatea cel care, fiind un mare istoric politic și cultural, a abordat, nu fără rezultate demne de a fi luate în seama, critica și istoria literară, teatrul, poezia, memorialistica și cugetarea morală" (p. 82). Prin urmare, privită din perspectiva sugerată de el, monografia către care se aspiră de atîtea generații nu poate fi decît opera unei întreprinderi colective, care să reunească eforturile specialiștilor din diverse domenii, singurii în măsură să diagnosticheze „ce e viu și ce e mort" în creația celui care a fost un Homer al istoriei universale. Numai așa procedîndu-se, se va reuși restituirea, în adevăratul înțeles al cuvîntului, a operei lui N. Iorga, care, conchide Dan Zamfirescu, „nu este astăzi la ce s-o ascundem? o prezență majoră în istoriografia mondială" (p. 106). Or, pentru a se remonta terenul pierdut, nici o străduință nu va fi prea mare. Căci, așa cum declară în continuare autorul acestei cărți-dosar „cu oricîte imperfecțiuni de detaliu și oricîte lipsuri de ansamblu (de care însuși era conștient) *opera de istorie universală a lui Iorga rămîne încă punctul cel mai înaintat atins de practica istorică mondială în edificarea istoriei universale de care are nevoie vremea noastră*" (p. 106). Dar, pentru a ne convinge de acest adevăr și a fi în stare să dăm curs acțiunii pe care o reclamă, este nevoie, afirmă Dan Zamfirescu, de adîncirea permanentă și reluarea lecturii unei opere ce nu se lasă descifrată la o simplă privire sau luare de contact. Introducerea în explorarea unei opere ce reprezintă un adevărat continent presupune, dincolo de voință și bune intenții o ucenicie îndelungată și mai ales aplicată. Numai așa va fi înțeleasă de noile generații de cercetători, pentru care înălțimea pînă la care s-a ridicat N. Iorga în știința românească reprezintă „Everestul" către care se îndreaptă aspirațiile tuturor. Redescoperit și descifrat de noi, N. Iorga va fi impus pe plan mondial, în dubla ipostază, de creator și reprezentant al unei școli istorice naționale, care, prin tradiție și prestigiu, trebuie să fie prezentă în concertul marilor idei ale unui timp ce pare a curge într-un ritm greu de urmat. Acceptînd o asemenea abordare, afirma Dan Zamfirescu în 1966, tot mai mulți cercetători vor pătrunde sensul adînc al unei opere al cărei destin este legat de viitor, de acel timp ce sfidează astăzi legile implacabile ale istoriei. Continuînd a pregăti terenul asaltului decisiv, atunci cînd, eliberați de mituri și prejudecăți, vom fi în stare să introducem pe N. Iorga în circuitul valorilor românești, Dan Zamfirescu, el însuși implicat în această întreprindere, scria în 1975 că „el ne-a lăsat un munte de cărți și un cer de idei, nu spre a ne copleși, ori a ne insufla un mistic sentiment de adorație, ci pentru ca noi să vedem mai bine nevoile vremii noastre, să răspundem imperativelor majore ale ceasului pe care îl trăim" (p. 152). Revenind asupra considerațiilor privind lectura unei opere de o nebănuită bogăție de date, sensuri și idei, el constată că la ora actuală, aspectul cel mai stringent și important al acțiunii de receptare a creației lui N. Iorga îl constituie descoperirea acelui unghi care să-l facă accesibil generațiilor în formare, pentru a le oferi o pildă care să le călăuzească năzuințele și faptele de mîine. Rostindu-se, de atîtea ori, asupra imperativelor vremurilor noastre, Dan Zamfirescu conchide că „un proiect de reeditare calificată a operei lui N. Iorga n-a fost anunțat și probabil că va fi foarte greu, pentru motive diverse, să avem în curînd echivalentul unei mari ediții. Ceea ce trebuie însă făcut, într-o perspectivă realistă, crede el, este orientarea acestor reeditări către o nouă funcționalitate, alta decît simpla readucere pe piață a unor pagini sau cărți de mult ieșite din circulație" (p. 157).

Opiniile pe care le retranscrie Dan Zamfirescu în acest volum privesc, deopotrivă, viața și opera lui N. Iorga. Militînd pentru monografia pe care o vede, în sfîrșit, realizabilă, el nu separă cele două noțiuni care refac imaginea exactă a personalității aceluia care continuă să rămînă încă profesorul tuturor generațiilor. *Etapele* către monografia definitivă se succed în timp, cu aceeași preocupare pentru restituirea operei și reconsiderarea deplină a unei personalități fascinante. Dealtfel, numai procedîndu-se în

www.dacoromanica.ro

acest mod, o asemenea aspirație poate deveni realitate. Dar, în îndelungata sa „carieră" de pledant al unei cauze atît de nobile, el și-a exprimat adesea unele puncte de vedere ce privesc numai „dosarul" vieții lui N. Iorga. În 1964, atunci cînd, dealtfel, a început să confere intervențiilor sale un caracter programatic, Dan Zamfirescu remarca interesul tot mai manifest și divers față de persoana și opera lui N. Iorga, întrevăzînd chiar, în ceea ce se publicase pînă atunci, în sensul reconsiderării acestuia, *„etapele* (subl. ns.) unei comprehensiuni tot mai adînci și mai exacte" (p. 77). Încă de atunci, realist și încrezător, el arăta că un studiu științific despre personalitatea și opera lui N. Iorga presupunea depășirea unor dificultăți serioase dar nu insurmontabile, deoarece „imaginea muntelui cu cărări, la prima vedere încîlcite, și cu versante greu abordabile începe să se limpezească. Să se limpezească și să nu se simplifice" (p. 77). În aceste circumstanțe, constata el, multe dintre contradicțiile biografiei și operei lui N. Iorga ar deveni explicabile, recomandînd o cercetare specială a lor, căci, altfel, eludîndu-le, s-ar săvîrși o simplificare arbitrară a realității și, implicit, o complicare a înțelegerii fenomenelor de ansamblu. Doi ani mai tîrziu, demersul lui Dan Zamfirescu continua cu delimitarea unei alte *etape*, arătînd că „definirea gîndirii care a călăuzit și structurat uriașa operă, atît de variată ca domenii și atît de unitară ca spirit, metodă și stil, a lui Nicolae Iorga, este una din sarcinile cele mai complexe și totodată cele mai urgente care stau în fața cercetătorilor" (p. 109).

Revenind apoi, în 1971, la tabloul imaginat în urmă cu șapte ani, detaliile apăreau mult mai bine conturate, cu piscurile și umbrele mai accentuate, însă, atitudinea generală față de „muntele" ivit într-o regiune de dealuri ca aceea a nordului Moldovei, continua să rămînă neschimbată: „contemplat și exaltat de departe, cu venerație, dar escaladat de prea puțini spre a descoperi perspectivele ce se desfac, înspre toate zările, de pe înălțimile sale" (p. 136). Pe măsură ce reușește să pătrundă mai adînc în tainele unei opere ce înspăimîntă prin dimensiunile sale, Dan Zamfirescu descoperă, spre surprinderea multora, un N. Iorga abordabil pînă și în zona însușirilor sale neobișnuite, însușiri care, conchide el, „l-au împiedicat, în mod paradoxal, să lase acele monumente de factură clasică, făcute să înfrunte veacurile în virtutea perfecțiunii lor" (p. 137). Așadar, această apropiere, recunoscută deja, nu a degenerat, în cazul de față, nici într-o atitudine de exaltare, însoțită de aserțiuni ditirambice, dar nici în una de respingere apriorică, sprijinită pe diatribe conjuncturale, care comparau uneori opera lui N. Iorga cu un „colos cu picioarele de lut". Fără a respinge ceea ce merită a fi reținut din tot ce s-a spus despre N. Iorga, Dan Zamfirescu considera, în 1971, că un pas către înălțarea acestuia fusese făcut. Dar, preciza el numaidecît, pentru a-l redescoperi „este nevoie să elaborăm atitudini noi, procedec noi de explorare, să ne apropiem de uriașa moștenire a lui Iorga pe alte cărări decît cele bătute pînă la refuz. Trebuie să descoperim un limbaj nou în care să o facem cunoscută contemporanilor, un limbaj din care să azvîrlim, programatic, toată recuzita prăfuită de formule învățate pe dianafară, toate delirurile stilistice și toate locurile comune sub care N. Iorga este amenințat să fie îngropat a doua oară" (p. 138). În anii care au urmat însă, apelul său nu a fost ascultat întotdeauna, astfel încît, în 1975, el revenea asupra unora dintre afirmațiile sale, cu observația dezolantă că „elogiul lui Nicolae Iorga a luat, de foarte multă vreme, un aspect stereotip, o suma de formule revenind obsedant și de ce să n-o spunem decepționant pentru cine vrea să afle ceva nou ..." (p. 152).

Ori de cîte ori a scris despre N. Iorga, Dan Zamfirescu și-a afirmat, fără reticențe sau false prejudecăți, propensiunea către proiectarea acelei construcții monumentale, pe care o va reprezenta monografia atît de mult așteptată. Nu numai atunci cînd luările sale de cuvînt s-au transformat în adevărate pledoarii în acest sens, ci și cu ocazia referirilor exprimate pe marginea unora dintre lucrările despre N. Iorga sau a unor recenzii din opera acestuia, el a rămas același apărător al unei cauze care se constituie de fapt într-un deziderat al istoriografiei românești. *Etapel* pe care ni le propune, după o meditație ce durează de peste două decenii, includ în schița lor și materia considerațiilor formulate pe marginea unora dintre cărțile *de* și *despre* N. Iorga. Așa se explică, dealtfel, includerea în acest volum a referirilor pe care le-a făcut, între 1969 și 1980, în „Scînteia", „Contemporanul" sau „Săptămîna", la adresa a cinci dintre aceste cărți. Vorbind despre lucrarea lui Barbu Theodorescu, *(Nicolae Iorga)*, publicată în 1969, Dan Zamfirescu consideră acest demers drept o primă etapă către monografia reclamată în ultimul timp, nu de voci solitare, ci de toți aceia care văd în N. Iorga un *summum* al culturii românești. Și în această dată, convingerea sa era aceea că „va trebui ca, mai întîi, specialiștii fiecăruia din multiplele discipline științifice în care s-a manifestat să ne spună pe baza unui examen critic riguros în ce constă aportul său, ce este încă viu, ce s-a dovedit a anticipa evoluția ulterioară a disciplinei și ce a căzut în desuetudine prin

www.dacoromanica.ro

însuși progresul inerent al științei. Pînă atunci, judecățile de valoare autorizate, în toate domeniile, asupra operei în ceea ce are ea mai trainic — contribuția istoricului, printre cei mai mari ai vremii sale, ne lipsesc, și noi nu putem avea decît opinii" (p. 160). *Biografia* realizată de fostul secretar al marelui istoric evidențiază faptul că monografia de care vorbim nu poate fi opera unui singur specialist, care ar reconstitui un N. Iorga, uniform, liniar, lipsit de contrazicerile și contorsionările relevate uneori de persoana sau opera lui. Referindu-se, în același an, la modul în care trebuie reeditată opera lui N. Iorga, plecînd de la noua ediție a *Istoriei literaturilor romanice în dezvoltarea și legăturile lor*, Dan Zamfirescu conchide că această întreprindere este nu numai dificilă, ci și plină de răspundere. Publicarea acestei lucrări, observă el, a demonstrat faptul că generațiile care nu l-au cunoscut personal pe N. Iorga sînt capabile să-l înțeleagă și să-l reediteze așa cum cer vremurile noastre, cînd, „rectificîndu-i erorile, trebuie să facem efortul de a-i reînvia spiritul" (p. 168). Și parcă pentru a demonstra considerațiile lui Dan Zamfirescu, reeditarea, în 1972, a celebrei autobiografii *O viață de om așa cum a fost* învederează faptul că N. Iorga poate fi admirat și elogiat, dar nu cu formule stereotipe, care nu spun nimic, ci cu iubire și sinceritate, sentimente în stare să mijlocească adevărata comuniune ce face posibilă acțiunea de restituire integrală a operei și a omului. Dan Zamfirescu nu e pentru realizarea unei *ediții totale* a operei lui N. Iorga, care ar transforma această întreprindere într-un scop în sine. El remarcă, dealtfel, că „metoda care s-a impus în reactualizarea acestei opere este cea mai înțeleaptă: publicarea, pe etape, a scrierilor dintr-un anumit domeniu, sub îngrijirea unor specialiști capabili să îndeplinească acea operă de « diortosire » a textului, absolut necesară în cazul lui N. Iorga. Și mai ales capabilă să explice cititorului de azi ce e viu și ce e mort » în uriașa moștenire a marelui polihistor" (p. 173).

Chiar dacă s-a gîndit primul la aceste *etape*, Dan Zamfirescu nu este singurul. Dovadă stau acele lucrări ale lui N. Iorga care au îmbrăcat, în ultimii ani, haina unor ediții critice exemplare, însoțite de introduceri pertinente, de aparatul științific necesar unei asemenea întreprinderi etc. Dealtfel, Dan Zamfirescu nici nu nutrește asemenea vanități deșarte. Propunînd aceste *etape*, el nu adresează o sumă de considerații personale celor dispuși a se angaja la realizarea monografiei N. Iorga, ci schițează un plan, cu faze distincte, pe care și-l propune, mai înte de toate, șieși. În fond, Dan Zamfirescu demonstrează că viitoarea monografie nu poate reprezenta decît rezultatul unei întreprinderi scoase de sub incidența provizoratului și a conjuncturii, care să fie tutelată de criterii clare și definitive și stimulată de o perspectivă realistă. Punctele de vedere afirmate de el recomandă, înainte de orice, spiritul critic ordonator, sub auspiciile căruia vor trebui restituite monografic, viața și opera lui N. Iorga. Ipostaza în care ni se înfățișează Dan Zamfirescu nu este aceea a mentorului, ci a cercetătorului de vocație, care are conștiința restituirii și a revalorificării. Nefăcînd parte dintre cei care au stat cîndva în preajma titanului, el nu se arată demobilizat de vastitatea teritoriului pe care-l explorează și nici nu încearcă responsabilitatea realizării monografiei în cauză unei alte generații. Dimpotrivă! În permanență se simte apăsat de această grijă, devenită, așa cum se vede, o adevărată obsesie. Cartea de față stă mărturie în acest sens, chiar dacă este greu de definit în ce categorie de cărți se încadrează ea. Sigur, însă, nu e o simplă culegere de texte. Mai degrabă, am înclina să considerăm acest volum, așa cum l-am numit deja, o carte-dosar despre N. Iorga. Cele mai multe dintre „piesele" dosarului poartă date care coincid cu momente în care cel în cauză era comemorat. Dar, fiecare dintre ele nu este și nici nu se vrea un text ocazional, aniversativ. Căci, momentele comemorative au reprezentat pentru Dan Zamfirescu tot atîtea prilejuri de a lansa un nou apel, de a afirma încă o dată necesitatea unei monografii către care aspiră istoriografia română contemporană. Dacă la publicarea lor în presă, „textele" reunite în acest volum avansau diferite opinii care puteau fi considerate drept puncte de vedere personale sau simple teme de meditație, astăzi, adunate între aceleași coperți, ele au devenit adevărate „citații", adresate tuturor acelora care, printr-un efort de investigație și gîndire, au datoria de a elabora monografia N. Iorga. Deși formulate ele însele pe etape, *etapele* propuse de Dan Zamfirescu se constituie într-un demers unitar întru explorarea unei opere și recompunerea imaginii unei personalități pe cît de fascinante, pe atît de deconcertante. Dan Zamfirescu a rămas „fidèle à soi-même", urcînd treptele, teoretice deocamdată, pe care le reprezintă *etapele* conturate deja, cu convingerea dintîi și rostindu-se, de fiecare dată, de la o altă altitudine a înțelegerii lui N. Iorga, cu un glas mai puternic și o privire pentru care orizontul devenea, cu fiecare pas al ascensiunii sale, mai larg, mai cuprinzător. Acest volum se cere a fi judecat ca o carte despre viitoarea monografie N. Iorga. Nu trebuie să uităm că sumarul ei este alcătuit din „texte" risipite în diferite publicații, uneori la intervale

www.dacoromanica.ro

de timp destul de mari, care s-au voit, fiecare în parte, la vremea publicării lor, pledoarii în favoarea aceleiași cauze. Așa se explică faptul că, parcurgînd volumul de față, avem uneori impresia că asistăm la aceeași demonstrație, reluată, însă, cu o argumentație mai completă. Simpla eflorare a „dosarului" rezultat de-a lungul anilor, într-un proces ce continuă încă și în desfășurarea căruia Dan Zamfirescu s-a afirmat ca unul dintre apărătorii statornici și mai ales avizați ai operei și vieții lui N. Iorga, confruntate cu judecata istoriei, impresionează prin temeinicia sugestiilor exalate, prin responsabilitatea unei exortații ce nu urmărește altceva decît stabilirea adevărului, acolo unde opinia asertorică, apodictică ne-a pus în fața unei imagini hiperbolizante a marelui savant. Nu întîmplător, abia acum aceste „texte" au fost adunate în volum. Operația se impunea de la sine, deoarece, astăzi, speranțele afirmate de atîtea ori de Dan Zamfirescu pot deveni realități. Faptul este demonstrat, printre altele, și de reeditarea, în acest an, în condiții ireproșabile, a două dintre scrierile lui N. Iorga *(La place des Roumains dans l'histoire universelle* și *Istoria românilor prin călători)* și a remarcabilelor contribuții la monografia de mîine, datorate lui Valeriu Râpeanu *(Cultură și istorie,* II).

Așadar, a fost depășită etapa prejudecăților, atît timp cît opera lui N. Iorga, ce continua a rămîne un „continent cvasinecunoscut", nu mai e privită ca un codru imens și întunecat, plin de capcane la tot pasul și descurajant prin tainele ce ele ascund. S-a trecut, deci, de faza întrebărilor *cît* sau *ce* și *cum*? reeditîm opera lui N. Iorga, pentru a se ajunge la un consens în ceea ce privește restituirea integrală a creației acestuia. Treptat, opera lui N. Iorga a început să îmbrace o haină nouă, însoțită fiind de o carte de identitate distinctă, care să o facă accesibilă înțelegerii noastre. Ediția critică de care se vorbește de atîta vreme a început să se contureze. Grija celor care s-au angajat sau se vor angaja în această întreprindere deosebită va trebui să fie aceea ca nici o pagină semnată de N. Iorga să nu rămînă în afara atenției lor, căci altfel nu am mai putea vorbi de o restituire integrală. Facem această afirmație, convinși fiind că chiar paginile care ridică unele semne de întrebare din punctul de vedere ale acribiei informaționale sau al formei ascund idei sau interpretări suprprinzătoare încă și pentru specialiștii de azi. Și, apoi, orice pagină care poartă pecetea inconfundabilă a lui N. Iorga are o valoare atunci cînd este judecată separat și o alta atunci cînd este integrată unei *opere.* Opera lui N. Iorga este un angrenaj de o complexitate și o desăvîrșire greu de imaginat, realizat de o minte genială. A lăsa unele pagini în afara ediției catre care tindem, înseamnă a descompleta și deci a deteriora un angrenaj a cărui unicitate nu a fost pusă niciodată sub semnul îndoielii. Fiecare pagină semnată de N. Iorga se constituie într-o lespede a monumentului la care visăm astăzi și de aceea, editorul vremurilor noastre va trebui să o supună unei operații de adevărată „abluțiune" realizabilă printr-o întreprindere științifică de emendare a eventualelor inadvertențe, de extirpare a acelor protuberanțe ce pot strica echilibrul, de eradicare a tuturor incongruențelor. Procedîndu-se astfel, fiecare lespede se va armoniza perfect cu celelalte, rezultînd un monument ce va părea cioplit dintr-un bloc masiv de granit, lipsit de cea mai mică fisură. Totodată, se impune a se renunța la unele elemente de butaforie la care s-a apelat de atîtea ori pentru a se confecționa în grabă un piedestal de circumstanță, cît mai strălucitor și mai ieftin.

Îmbrățișînd, întru totul, convingerile lui Dan Zamfirescu, însumate în aceste *etape,* conchidem, odată cu el, că a sosit timpul să ne putem rosti asupra lui N. Iorga și să spunem totul despre el, absolut totul, indiferent dacă e vorba despre viața sau opera sa și indiferent dacă ceea ce spunem este un elogiu sau o critică. Pentru că, dincolo de toate acestea, N. Iorga continuă să rămînă și astăzi așa cum se simțea el odinioară: „sigur și tare, mîndru, drept înaintea [...] judecății vremurilor". Nimic și nimeni nu-l va putea coborî de acolo de unde este, de pe piedestalul pe care și l-a durat singur, cu fiecare pagină scrisă. Ceea ce sîntem obligați să facem, ca privilegiați ai faptului de a ne fi născut pe aceleași pămînturi cu N. Iorga, este, așa cum am mai spus, să revedem piedestalul, să-l armăm, cu mijloacele tehnice de azi, acolo unde graba constructorului — aflat într-o permanentă competiție cu timpul — sau timpul însuși au permis apariția unor eventuale degradări. Odată încheiată această operație, va tebui ca statuia pe care am moștenit-o de la generațiile mai vechi și a cărei construcție păstrează încă aerul unei întreprinderi acroamatice, din care cauză am divinizat-o uneori sau am respins-o alteori, să o curățim de patina unei vremi revolute și să-i schimbăm mai ales poziția, pentru ca, luminată din toate unghiurile posibile, să dispară umbrele care au întunecat-o atîția ani, împiedicîndu-ne să-l vedem și să-l înțelegem, în totul, pe N. Iorga, *așa cum a fost.*

Gh. I. Florescu

www.dacoromanica.ro

* * * *Maramureșenii în lupta pentru libertate și unitate națională. Documente (1848—1918)*, Direcția Generală a Arhivelor Statului, Filiala Maramureș a Arhivelor Statului, București, 1981, 411 p.+LII+ ilustrații.

Volumul *Maramureșenii în lupta pentru libertate și unitate națională (1848—1918)*, se înscrie în seria edițiilor documente — instrumente de lucru, ale istoriografiei românești. Elaborat cu ocazia unor importante manifestări cultural-științifice din țara noastră (împlinirea a 2050 de ani de la crearea primului stat dac centralizat și independent de sub conducerea lui Burebista și desfășurarea la București a celui de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice), volumul de față este rezultatul unor minuțioase și ample cercetări în Arhivele Statului, filiala Maramureș și Muzeul județean Maramureș — efectuate de către un colectiv de autori compus din Vasile Căpîlnean, Ioan Sabău, Valeriu Achim. Documentele propriu-zise, în număr de 226 sînt precedate de un cuvînt înainte semnat de Gheorghe Pop, prim-secretar al Comitetului județean P.C.R. Maramureș, o introducere, o notă asupra ediției și un rezumat în limba franceză.

Materialul documentar — în majoritate inedit — acoperă o epocă întinsă deosebit de semnificativă și plină de învățăminte pentru istoria patriei noastre: 1848—1919. El relevă lupta necontenită pentru păstrarea ființei naționale a românilor din fostele comitate Maramureș, Satu Mare, Solnoc, Dobîca (Țara Lăpușului), districtul Chioarului și ținutul Sălajului (zona Codrului), obiectivele majore ale perioadei supusă cercetării, forțele sociale și naționale care s-au înfruntat în acest spațiu geografico-politic al Transilvaniei de nord-vest. Între obiectivele majore se relevă lupta pentru recunoașterea politică și națională în timpul anului revoluționar 1848, apoi în timpul dualismului austro-ungar, constituirea partidelor politice ale burgheziei române și formarea proletariatului, mișcarea memorandistă, și în sfîrșit, acțiunile împotriva războiului imperialist și înfăptuirea unirii Transilvaniei cu România. Forțele sociale care au participat activ la toate aceste evenimente istorice au fost masele populare maramureșene, în majoritate țărănimea românească, căreia i s-au adăugat pe parcurs muncitorimea, tîrgoveții și intelectualitatea progresistă. Din rîndul celor de pe urmă s-au ridicat conducători de prestigiu, între care, George Pop de Băsești și Vasile Lucaciu.

Arhivele referitoare la anul revoluționar 1848 în nord-vestul Transilvaniei surprind atmosfera de efervescență din primăvara acestui an în masele populare românești și dezideratele majore ale acestora — dorința de lupta ființei, ei au fost supuși pedepsei capitale

țarea servituțiilor feudale, recunoașterea politică a ființei naționale.

Începînd din primăvara anului 1848 și pînă în vara celui următor 1849 revoluția a cuprins întreg teritoriul actualului Maramureș, provocînd temeri autorităților maghiare față de sentimentele națiunii române, temeri cu atît mai sporite cu cît se contura la orizont pericolul represiunii imperiale contra revoluției maghiare, unde românii tindeau a fi folosiți ca forță armată. În consecință, autoritățile maghiare înăspresc supravegherea populației românești și iau măsuri din cele mai represive (raportul comisarului familiei Teleky privind răzvrătirea țăranilor din Poienile de sub munte; raportul consiliului Baia Mare către Ministerul apărării naționale al Ungariei cerînd trimiterea de arme, doc. nr. 4; adresa comisarului guvernamental al părților limitrofe cu Galiția și Bucovina către primarul orașului Baia Mare, care solicită încartiruirea unei companii de infanterie în oraș pentru a asigura ordinea și liniștea, doc. nr. 6). Neliniștea funcționarilor civili și maghiari era cu atît mai mare cu cît răscoala românilor părea să se întindă și în alte regiuni cu populație românească: Năsăud, Bucovina, Chioar, primind și ajutor militar substanțial din partea regimentului 2 Năsăud de graniță român, prin Atanasie Moț Dîmbu. Îndrăzneala românilor a mers atît de departe, încît, se spune într-un document referitor la districtul Chioarului, ei „au luat prizonieri pe proprii lor funcționari de aceeași confesiune" (doc. nr. 11). În fața revoltei românilor, autoritățile maghiare ordonă în toamna anului 1848 (doc. nr. 13) închiderea „fără excepție a tuturor căilor de comunicație cu Ardealul", dar, se recunoaște în același document că măsura n-a avut „nici un rezultat, deoarece nimeni din locuitorii comunei Giulești n-a vrut să meargă la lucru răspunzînd într-un singur glas că *ei nu vor atrage asupra lor supărarea fraților ardeleni prin închiderea drumurilor spre Ardeal*". În ciuda măsurilor de supraveghere a localităților și de intimidare a românilor, n-a putut fi evitat contactul acestora cu ceilalți frați ai lor din Ardeal și participarea la luptele dintre revoluționarii români și gărzile naționale maghiare: de la valea Izei, a Vișeului, la Borșa (unde în fruntea populației se afla căpitanul năsăudean Binder), la podul Cătălina de pe rîul Lăpușului. Maramureșenii s-au luptat cu dîrzenie pentru libertate, mulți au căzut în

www.dacoromanica.ro

de către autoritățile maghiare, extinsă chiar și asupra femeilor (conform datelor doc. nr. 21 în noiembrie 1848 între cei spînzurați la Borșa se găsea și o femeie).

Rezistența românilor a continuat și în prima jumătate a anului 1849. Ei susțin cu tărie recunoașterea drepturilor lor naționale. Între acestea documentele relevă lupta pentru învățămîntul în limba națională. Conștiința națională a românilor din Transilvania era deosebit de vie în această epocă și avea la bază aceeași coordonată majoră a luptei întregului popor român: ideea unității naționale.

După înfrîngerea revoluției în Imperiul habsburgic a urmat o scurtă perioadă de liberalizare pentru români, conform Constituției imperiale din martie 1849. În cadrul ei, documentele atestă, continuarea luptei naționale pe planul recunoașterii și introducerii limbii române în învățămînt și în cadrul administrației locale. Conducători de prestigiu — preotul Ștefan Bilțiu — solicită chiar recunoașterea jertfei de sînge în revoluția de la 1848 și ridicarea unor monumente pe locul respectiv, anume pentru trei români spînzurați la 3 octombrie 1848 lîngă Baia Mare.

În perioada regimului absolutist ponderea luptei pentru drepturi naționale se pune în continuare pe cultivarea limbii române și a dezvoltării învățămîntului românesc, înființîndu-se gimnazii la Baia Mare, Șomcuța Mare, Șcini și Tîrgul Lăpuș. Burghezia și intelectualitatea românească care se afirmă tot mai mult economic și politic sprijină energic procesul de emancipare națională.

Odată cu formarea statului național român, sub Cuza Vodă au crescut și speranțele românilor din Ardeal. Documentele relevă teama autorităților de aci, ca nu cumva „românii maramureșeni" să sprijine „eventualele răscoale" și întemeierea unei „Românii Mari". Autoritățile au încercat să anuleze drepturile de pînă atunci ale românilor, care își făcuseră loc totuși în administrația locală, căutînd să-i îndepărteze de la alegerile pentru organele dietale în anul 1865.

Ideia dobîndirii drepturilor naționale a continuat însă să fie dezideratul major al societății românești din Ardeal în general, și din nord-vestul său, în cazul nostru în particular „Veniva primăvara pe cîmpurile noastre și pre noi, dormindu să ne afle?" (doc. din 11 nov. 1866), ca o expresie a acestui simțămînt documentele atestă ajutorarea României în timpul războiului de independență din 1877—1878 cu bani și echipamente.

După războiul de independență al României, lupta românilor din Transilvania a îmbrăcat prin prisma impresiilor acestuia și abuzurilor dualismului austro-maghiar noi aspecte. Lupta românilor pentru recucerirea drepturilor naționale este tot mai energică, manifestîndu-se atît în dispute istorico-științifice asupra originei și continuității lor în Ardeal, cît și în memorii către administrația aulică, așa cum au fost memorandum-ul din 1891 1892 și propaganda națională din ajunul primului război mondial. Maramureșenii dr. Vasile Lucaciu și George Pop de Băsești s-au aflat în fruntea mișcării Memorandum-ului. ei au fost acuzați în procesul de la Cluj.

O ultimă și importantă problemă urmărită în documente este aceea a situației maramureșenilor în timpul primului război mondial, a activității Partidului Național Român la începutul secolului XX.

Volumul mai cuprinde documente cu privire la modalitățile și împrejurările luării în stăpînire a puterii de către românii din Maramureș și zonele învecinate din nord-vestul Transilvaniei după 1 decembrie 1918, formarea consiliilor și gărzilor comunale naționale, recunoașterea dreptului populației maghiare în ciuda abuzurilor fostei administrații. În mod simbolic lucrarea se încheie cu episodul arborării tricolorului românesc la 21 februarie 1919 la Baia Mare. Viziunea autorilor a închegat astfel volumul ca un edificiu documentar clar și unitar, axat pe ideea luptei de eliberare socială și națională, a cărei victorie este simbolizată în final prin abordarea stindardului românesc.

Valoarea volumului este incontestabilă. Bogăția și semnificația datelor din documente, munca de parcurgere și selectare a acestora, dificultățile de retroversiunedin limba maghiară în limba română (multe documente fiind de limbă maghiară) pledează în favoarea impunerii acestei lucrări ca un instrument de lucru de care nu se poate face abstracție pentru studierea istoriei nord-vestului Transilvaniei.

Lucia Taftă

www.dacoromanica.ro

DORINA N. RUSU, *Cercetări istorice (1925—1947). Bibliografie*, Bucureşti, Edit. ştiinţifică şi enciclopedică, 1982, XV + 138 p.

O binevenită bibliografie completează în mod util instrumentele de informare pe care istoricii şi oamenii de cultură le folosesc cu succes în muncă zilnică*. Este vorba de bibliografia revistei *Cercetări istorice* întocmită de Dorina N. Rusu. După cum se ştie, publicaţia este una din manifestările de seamă ale istoriografiei româneşti, apărută, în 1925, prin străduinţa istoricului Ilie Minea, ca revistă a Seminarului de istoria românilor de la Universitatea din Iaşi cu scopul de a deprinde şi îndruma tînăra generaţie în munca de cercetare. Condusă de fondator pînă în anul 1943, iar de aici înainte de A. Boldur (pînă în 1947 cînd îşi încetează activitatea), colaborator apropiat al acestuia, revista şi-a păstrat pe tot parcursul existenţei o înaltă ţinută ştiinţifică reuşind să răspundă documentat şi obiectiv la multe din problemele trecutului. În paginile sale au apărut articole purtînd semnătura unor nume de prestigiu ale istoriografiei noastre: Mihai Berza, Gheorghe Brătianu, Emil Condurachi, Mihai Costăchescu, Gheorghe Duzinchevici, Ioan Lupaş, Vasile Mihordea, Andrei Oţetea, Emil Virtosu, bineînţeles Ilie Minea cu contribuţia sa majoră şi mulţi alţii (în total 78 de colaboratori).

Confruntată cu un număr relativ mare de titluri (615, din care 363 articole, iar restul recenzii), ce îngreuiază oarecum munca de scriere şi încadrare tematică, autoarea a reuşit să le compartimenteze în capitole bine structurate, incluzîndu-le, cu mici scăpări, problematicii conţinute. Cum a înţeles să facă acest lucru ne putem edifica trecînd în revistă prima parte a cuprinsului (referitoare la articole): I. Probleme teoretice ale istoriei (1. Activitatea unor istorici; 2. Istoriografie. Critică şi polemici); II. Izvoare istorice (1. Manuscrise; 2. Documente; 3. Corespondenţă; 4. Cronici); III. Stiinţele auxiliare ale istoriei (1. Cronologie; 2. Inscripţii; 3. Numismatică; 4. Heraldică; 5. Genealogie; 6. Toponimie). B. Istoria României (pe epoci): I. Istoria străveche şi veche (personal, credem că mai indicat ar fi fost să se folosească *Istoria antică*, după cum s-ar fi impus, pentru capitolul următor, *Istoria evului mediu*, termeni mai potriviţi ca rigoare ştiinţifică); II. Istoria medie; III. Istoria modernă şi contemporană. C. Istorie locală. D. Istoria dreptului. E. Istoria bisericii. F. Istoria culturii; I. Istoria învăţămîntului; II. Istoria ştiinţelor. Ştiinţe filologice (1. Istoria limbii; 2. Istoria literaturii); III. Istoria artelor. În plus, lucrarea beneficiază de *Lista colaboratorilor*; *Conducerea revistei*; *Notă bibliografică*; *Ilustraţii* şi indici de autori, autori recenzaţi şi reviste recenzate. La toate acestea se adaugă *Studiul introductiv* în care un loc major îl ocupă prezentarea făcută de Dorina N. Rusu activităţii didactice şi ştiinţifice a lui Ilie Minea.

Cît priveşte modul în care autoarea a înţeles să rezume conţinutul fiecărui articol în parte nu avem, în linii mari, a-i face reproşuri. Totuşi, considerăm că o mai mare atenţie s-ar fi impus, lucru ce ar fi sporit calitatea ştiinţifică a lucrării. De exemplu, ar fi trebuit observată şi menţionată, greşeala — care nu poate scăpa unei lecturi atente — făcută de Mihai Costăchescu în articolul *Despre neamul de boieri Ureche, cu ocazia unei ştiri într-un document de la Duca Vodă, din 1671, sept. 5* (nr. 35), unde documentul în discuţie este din 7179 septembrie 5, deci din anul 1670 şi nu 1671. După cum citirea integrală a discuţiei, de o pagină, făcută de Ilie Minea în jurul activităţii vistiernicului Sima (nr. 147) ar fi făcut imposibilă eroarea din rezumatul corespunzător: „Activitatea vistiernicului Sima ... mort la 4 martie 1528, ca urmare a participării sale la complotul îndreptat împotriva lui Ştefăniţă Vodă". Or, Sima vistiernicul a fost ucis în 1523 şi nu la 4 martie 1528, care este data unui document, emis de Petru Rareş, unde vistiernicul este doar amintit. Tot pe seama neatenţiei, dar şi a neştiinţei de astă dată, punem şi greşelile pe care cercetătoarea le face în cîteva rînduri, cînd citează numele unor istorici ca Vasile Mihordea, redat *Victor* Mihordea (despre G. Zane citit George şi nu Gheorghe nu mai vorbim) sau Paul Mihail, căruia îi sînt împărţite articolele în două: o parte, cele semnate Paul Mihailovici, iar cealaltă, cele semnate Paul Mihail, cînd de fapt este vorba de una şi aceeaşi persoană. Prezente astfel, atît în lista colaboratorilor, cît şi în indici ele ne apar clar ca erori şi

* Chiar dacă de curînd aceleiaşi publicaţii i-a mai fost întocmită o bibliografie, necesitatea celei de care ne ocupăm este indiscutabilă datorită prezentării detaliate — şi în volum — a articolelor aşa cum o cere profilul ştiinţific al colecţiei. Cu toate acestea, găsim nescuzabilă trecerea sub tăcere a lucrării precedente, după cum nu se poate scuza eventuala sa necunoaştere. Vezi Ştefan Lemny *„Cercetări istorice" (1925—1943)*, *„Studii şi cercetări istorice" (1943—1947)*, *„Cercetări istorice" serie nouă — continuitatea unei valoroase publicaţii de istorie. Studiu şi indice*, în „Cercetări istorice (serie nouă)", XI, Iaşi, 1980, p. 621—667.

www.dacoromanica.ro

nu ca greşeli de tipar. Totodat, găsim cu totul nemulţumitor modul în care autoarea face prezentarea bibliografică a publicaţiei. În primul rînd, numărul volumelor apărute este inexact: „Revista *Cercetări istorice* nu a avut o apariţie continuă şi unitară. Astfel în răstimpul cuprins între 1925 şi 1947 au apărut *doar 11 volume*, fie cîte un volum pe an, fie cîte doi sau trei ani grupaţi într-un singur volum, unele volume avînd un singur număr, altele două sau chiar trei numere". (p.X). „Două sau chiar trei numere" nu au volumele, ci „anii" care pot fi „cîte doi sau trei ani grupaţi într-un singur volum", aşa încît cei 20 de ani de apariţie ai revistei sînt cuprinşi în 15 volume şi nu în 11 cum afirmă Dorina N. Rusu. În al doilea rînd, indicaţiile bibliografice nu numai că nu sînt întocmite după cerinţele metodologice adecvate — după cum se ştie într-o notă ori trimitere bibliografică întotdeauna se arată localitatea unde se află tipografia sau editura şi nu invers (greşeală de altfel generalizată, comisă de mulţi autori); cu atît mai mult cu cît eroarea putea fi evitată dacă se ţinea cont de indicaţia de pe copertă unde este scrisă corect—, dar conţin diverse greşeli de trimitere. Astfel, paginaţia este inconsecvent redată; fie că paginile nenumerotate sînt adăugate tacit la cele numerotate, fie că sînt indicate prin plus (+), fie că se face pur şi simplu abstracţie de ele uneori chiar dacă sînt numerotate : anul IV, nr. 1 are 316 p. şi nu 312 p.; anul IV, nr. 2 are 224 p. şi nu 222 p.; anul VIII—IX, nr. 2 are 226 p. şi nu 221 p.; anul X XII nr. 2 are 214 p. şi nu 212 p. (vezi şi anul VIII IX, unde numerelor 1 şi 3 li se adaugă cu plus (+) paginile nenumerotate, iar numărului 2, nu). În sfîrşit, anul de apariţie al „Anului I" este 1925 nu 1926, iar al anului IV, nr. 1, 1928 şi nu 1929; dimensiunile volumului XX sînt modificate faţă de ale tuturor celorlalte tomuri, 25,5 × 18 cm. şi nu 24 × 16,5 cm. Credem că parte din aceste erori ar fi fost evitate dacă s-ar fi folosit volume perfect conservate, cerinţă de bază pentru orice autor de bibliografii. Greşelile de tipar ilustrează, la rîndu-le o insuficienţă atenţie la corectarea şpalturilor. Fără a insista asupra lor vom spicui cîteva cu valoare demonstrativă: la nr. 31 se va citi 1415 nu 1945; la nr. 37 se va citi Vatoped nu Vartoped; la nr. 103 se va citi Stanislas şi nu Stasislas, ş.a.m.d.

Ne-am oprit asupra celor de mai sus deoarece considerăm că, dacă într-o lucrare cu alt profil ele ar putea fi cît de cît trecute cu vederea, într-o bibliografie, care are rostul tocmai de informare exactă a cititorului, nu-şi au locul. Cu toate acestea Dorina N. Rusu, prin lucrarea sa, a făcut un serviciu istoricilor contribuind la reducerea timpului pe care aceştia îl afectează întocmirii bibliografiilor necesare temelor cercetate.

Alexandru V. Diţă

N.Z.LUPU, *Războiul italo-etiopian, 1935—1936*, Edit. politică, Bucureşti, 1981, 318 p.

În ultimul deceniu a avut loc în istoriografia universală şi un proces pe care l-am denumi de reconsiderare a importanţei şi semnificaţiei războiului italo-etiopian din 1935 1936. Fenomenul se materializează în numeroase volume privind evoluţia de ansamblu a conflictului sau doar unele laturi, atitudinea marilor puteri mai ales. * Nu este vorba de o ignorare sau minimalizare a evenimentului în etape anterioare. Explicaţia este, în opinia noastră, foarte simplă: spre deosebire de multe alte evenimente istorice războiul italo-etiopian nu a avut „faţete ascunse" prea multe. Încă din epocă, cauzele, evoluţia şi implicaţiile sale au fost bine cunoscute. Chiar în anii 1935—1936 s-a scris extrem de mult pe această temă. Desigur, multe din aceste lucrări au un caracter polemic, dar faptul ca atare rămîne. Să reamintim doar un exemplu ilustrativ pentru volumul lucrărilor din epocă: doar titlurile lucrărilor şi articolelor privind sancţiunile economice au însumat mai mult de 200 de pagini dintr-o bibliografie editată în 1937 de către Maria Marcelletti **.

Cu toate acestea, au fost necesare, noi lucrări care în perspectiva timpului, să analizeze ştiinţific războiul italo-etiopian cu toate consecinţele sale. Din această serie face parte şi volumul semnat de N. Z. Lupu. Este prima lucrare din istoriografia noastră marxistă privind conflictul italo-etiopian în

* Pentru o privire de ansamblu vezi: Nicolae Dascălu, Patricia Eggleston, *Războiul italo-etiopian în istoriografia universală*, în „Revista de istorie", 1978, nr. 10, p. 1793—1811.

** Maria Marcelletti, *Bibliografia delle sanzioni*, Firenze, 1937, 226 p.

www.dacoromanica.ro

ansamblu.* Într-adevăr, N. Z. Lupu investighează originile şi urmările conflictului ca şi desfăşurarea sa pe multiple planuri (politic, militar, economic) în cele şase capitole ale volumului.

Baza documentară se constituie în primul rînd, prin pondere şi importanţă, din documente diplomatice româneşti conservate în Arhiva Ministerului Afacerilor Externe al României. Înseamnă aceasta că lucrarea oferă, în consecinţă, doar viziunea diplomaţiei româneşti asupra conflictului? În opinia noastră nu. Opinăm pentru aceasta deoarece informaţiile şi aprecierile diplomaţilor români sînt mereu coroborate cu cele ale lucrărilor de interpretare publicate în baza surselor primare. Se vădeşte astfel, odată în plus, gradul de informare şi realismul multora din aprecierile diplomaţilor români.

În seria surselor volumului urmează ca pondere istoriografia problemei, amplă şi în parte cunoscută de autor. N. Z. Lupu utilizează şi multe documente de lucru ale Societăţii Naţiunilor forul mondial care a dezbătut pe larg problema şi care, de altfel, „a avut de suferit" din plin de pe urma conflictului.

Referitor la baza documentară a volumului remarcăm totuşi absenţa unor lucrări de referinţă. În primul rînd, sînt prea puţin utilizate volumele de documente editate de diverse state şi care, pentru anii 1935 1936, au ample referiri la războiul italo-etiopian. Sînt prea puţin folosite sau chiar absente volumele din seriile: *Documents Diplomatiques Français*; *Papers relating to Foreign Relations of the United States of America*; *Documents an British Foreign Policy*; *Documents on German Foreign Policy* sau *Dokumentî vnesnei politiki S.S.S.R.* Ori, în opinia noastră acestea ar fi fost sursele primare în evaluarea poziţiei statelor respective. În absenţa lor sînt folosite ceea ce s-ar numi surse secundare, deşi nu lipsite de importanţă.

Pe de altă parte, nu sînt folosite lucrări de referinţă din istoriografia universală privind conflictul în ansamblu sau referitor la atitudinea unor state. Aşa de pildă lipsesc volumele semnate de : A. J. Barker *(The Civilizing Mission. A History of the Italo-Ethiopian War of 1935 1936.* New York, 1968, 383 p.); idem, *Rape of Ethiopia*, 1936, New York, 1971, 160 p; James Dugan and Lawrence Lafore, *(The Italo-Ethiopian* War, *1935 1936*, New York, 1973, 382 p.) Frank Hardie *(The Abyssinian Crisis*, London, 1974, 294 p.); G. W. Baer *(Test Case. Italy Ethiopia and the League of Nations*, Stanford, 1976, 367 p.); Harris Brice Jr. *(The United States and the Italo-Ethiopian Crisis*, Stanford, 1964, 187 p.); F. D. Laurens *(France and the Italo-Ethiopian Crisis* 1935—1936, Paris, 1967, 432 p.); Funke Manfred *(Sanktionen und Kanonen. Hitler, Mussolini und der internationale Abessinien Konflict 1934—1936*, Dusseldorf, 1970, 220 p.); D. Ph. Waley *(British Public Opinian and the Abyssinian War, 1935 1936*, London, 1975, 176 p.) ş.a.

Toate acestea fără îndoială că şi-au pus amprenta mai ales asupra unor detalii, asupra unor amănunte. Iată de pildă poziţia Germaniei. N. Z. Lupu aderă la vechea teză din istoriografia universală privind atitudinea celui de-al Treilea Reich faţă de conflictul italo-etiopian: simpatie faţă de acţiunea fascistă, dorinţa de a sta în expectativă pentru a profita de conjunctură (p. 119 — 121 mai ales). Ori lucrarea citată. a lui Funke Manfred (care a mai scris şi alte cîteva studii speciale pe această temă) ce a cercetat arhivele germane relevă nuanţe de mare interes: atîta timp cît victoria italiană părea îndoielnică Hitler s-a pronunţat împotriva Italiei. Rivalitatea pentru Austria cît şi proiectele proprii ale liderului nazist explică această atitudine. De aici şi un fapt singular, surprinzător: Germania a fost unicul stat care a vîndut armament (mitraliere şi puşti) Etiopiei atacate, subliniază istoricul german. După ianuarie 1936, cînd victoria italiană era neîndoielnică Hitler a profitat din plin de conjunctură pentru realizarea obiectivelor proprii, în speţă pentru ocuparea Renaniei demilitarizate. Acest aspect este de altfel clar subliniat şi de N. Z. Lupu (p. 258 — 259). Aşadar două etape, clare, distincte şi nu ezitări sau adeziune de la început exprimată.

Nuanţe semnificative s-ar fi putut înregistra şi în analiza atitudinii Statelor Unite ale Americii (p. 121 — 123 ş.a.) Istoriografia problemei şi în special lucrarea lui Harris Brice Jr. arată poziţia complexă a Statelor Unite ale Americii. Pe de o parte neutralitatea, latură evidenţiată şi de N. Z. Lupu, generată de curentul izolaţionist. Pe de altă parte însă implicaţiile adînci ideologice (confruntarea între forţele democratice şi pacifiste cu cele pro-italiene) precum şi rasiale (conflictul de interese între negrii americani şi italienii americani). În acelaşi timp chiar poziţia nuanţată a administraţiei Roosevelt care, dincolo de linia oficială impusă de izolaţionişti, a înţeles a urmări îndeaproape conflictul prin serviciul diplomatic de la Addis Abeba şi Roma ca şi prin observatorul militar acreditat pe lîngă trupele italiene.

Aşadar detalii, nuanţe, amănunte de importanţă care, prin utilizarea boga-

* Alte două lucrări româneşti necitate de autor, au apărut în epocă : State Ionescu, Ioan R. Topor, *Conflictul italo-etiopian. Studiu critic politico-militar*, Bucureşti 1936, 112 p ; Colonel G. G. Garoescu, *Razboiul italo-abisinian. Studiul operaţiilor militare*, Bucureşti f.a. 32 p.

www.dacoromanica.ro

tei istoriografii contemporane a problemei, ar fi mărit fără îndoială valoarea lucrării prezentate. Considerăm, de asemenea, că a fost puţin valorificată o sursă foarte ilustrativă pentru starea opiniei publice internaţionale faţă de conflict: presa vremii. În sfîrşit, era poate utilă o bibliografie finală eventual comentată, care ar fi evidenţiat unele din rezultatele cercetărilor pe această temă.

Carenţele de documentare, generate de cauze în general cunoscute, au neîndoielnic urmări negative mai ales la nivelul detaliilor. Totuşi, considerăm că tabloul de ansamblu, direcţia de bază a evoluţiei conflictului este corect reconstituită. Ca urmare imaginea generală este sugestivă pentru ceea ce razboiul italo-etiopian a însemnat în relaţiile internaţionale interbelice.

N. Z. Lupu schiţează corect semnificaţia de ansamblu a evenimentului abordat pentru perioada dată. Autorul subliniază că a fost un eveniment deosebit care a atras atenţia opiniei publice internaţionale ce a văzut în conflict un fenomen ce depăşea limitele strîmte ale confruntării dintre două state (p. 7). Pe drept cuvînt N. Z. Lupu apreciază războiul italo-etiopian un prilej de verificare a trăiniciei structurilor edificate la sfîrşitul primului război mondial (p. 7). Prin efectele sale multiple (p. 8; 257; 274 275) războiul italo-etiopian a constituit un adevărat preludiu al celui de al doilea război mondial. „Conflictul din Africa orientală, consideră N. Z. Lupu, cu toate implicaţiile sale a dezvăluit caracterul dăunător păcii şi securităţii internaţionale al politicii concesive de înţelegere cu agresorul promovată de Franţa şi în ciuda unor aparenţe de moment, şi de Marea Britanie a căror poziţie lipsită de fermitate, agravată de neîncrederea şi disensiunile dintre ele a paralizat Liga, a produs dezamăgire şi amărăciune în rîndurile partizanilor ei sinceri ..." (p. 8).

Antecedentele istorice ale războiului italo-etiopian sînt prezentate în cap. I (p. 11 — 47). N. Z. Lupu subliniază că originile conflictului sînt legate de planurile de expansiune imperialistă ale marilor puteri europene. Confruntarea de interese dintre statele imperialiste a dus, ca urmare a interacţiunii mai multor factori, la afirmarea iniţiativelor Italiei mai ales în ce priveşte Etiopia, încă liberă, cu bogate resurse naturale şi cu o poziţie strategică importantă după deschiderea Suezului. De la sfîrşitul sec. XIX şi pînă în 1935 Italia a urmărit mereu realizarea obiectivelor ei colonialiste. Preluarea puterii de către fascişti a marcat intrarea conflictului, existent în formă latentă, în faza finală.

Preliminarii conflictului (cap. II, p. 48—103) corespund cronologic etapei decembrie 1934-septembrie 1935. Ca [illegible] rasistă ca şi pacifismul au Ual-Ual a demonstrat lumii întregi voinţa Italiei fasciste de a finaliza planurile sale colonialiste din Etiopia, cu orice preţ.

Legat de incidentele de la Ual-Ual, din decembrie 1934, să subliniem faptul că N. Z. Lupu, în acord cu ultimele rezultate ale cercetărilor, nu aderă la vechea şi de largă circulaţie teză a provocării italiene. Ca şi E. M. Robertson (*Mussolini as Empire Builder. Europe and Africa 1932 1936*, London, 1977, p. 108) N. Z. Lupu afirma că incidentul nu a fost provocat de la Roma. Dar situaţia generată a fost exploatată de Mussolini ca pretext (p. 48 — 52). De ce totuşi războiul nu a izbucnit în decembrie 1934 de vreme ce toate pregătirile militare pentru agresiune erau terminate? N. Z. Lupu nu ridică problema. E. M. Robertson (ibidem) consideră că agresiunea nu s-a putut declanşa din cauza conjuncturii europene total nefavorabile (în urma agitaţiilor generate de atentatul de la Marsilia în principal).

Începerea invaziei trupelor italiene şi evoluţia evenimentelor pînă la sfîrşitul anului 1935 sînt trecute în revistă în capitolul al III-lea (p. 104 — 163). Sînt schiţate operaţiunile militare şi implicaţiile internaţionale ale conflictului în corelaţie cu sancţiunile economice. În contextul analizei atitudinii diverselor state se fac referiri la Europa de sud-est şi la România în mod special. În acest sens N. Z. Lupu insistă asupra poziţiei oficiale, asupra activităţii lui Nicolae Titulescu mai ales (p. 112 118). Considerăm că un plus de detalii, legate de reacţia cercurilor comerciale şi industriale româneşti precum şi o analiză a schimbului de mărfuri ale României cu Italia şi cu unii din aliaţii acesteia (Austria şi Ungaria), ar fi pus într-o lumină reală poziţia ţării faţă de aplicarea sancţiunilor.

În ce priveşte „voinţa mai fermă" a Uniunii Sovietice de a aplica sancţiunile (p. 112) era poate util ca autorul să precizeze că punerea în practică a deciziilor de restrîngere a legăturilor economice cu Italia nu avea efecte negative importante de vreme ce volumul schimbului de mărfuri italo-sovietic era la aceea dată foarte redus.

Lupta poporului etiopian pentru apărarea ţării şi mişcarea internaţională de solidaritate sînt analizate în capitolul IV (p. 164 — 192). N. Z. Lupu indică şi dotarea în armament a armatei etiopiene, din sursă italiană, pentru a ilustra disproporţia faţă de agresor (menţionează şi tunuri antiaeriene „Oerlikon" care, în fapt, erau mitraliere de mare calibru, p. 165). Cît despre mişcarea de solidaritate internaţională, aceasta este interpretată foarte corect ca o expresie a luptei antifasciste (p. 172). Dar nu numai atît. Factori de natură

www.dacoromanica.ro

generat mişcarea de solidaritate. Trebuie spus ca în pofida amplorii şi varietăţii formelor de solidaritate, caracteristici în parte subliniate de N. Z. Lupu, nu s-au înregistrat decît acţiuni indirecte: proteste, marşuri etc. Aşa cum evidenţiază istoricul american John P. Diggins *(Mussolini and Fascism. The View from America*, Princeton, 1972 p. 287—312) doar negrii din S.U.A. au ajutat concret pe etiopieni prin colecte de bani şi cîţiva voluntari.

După o fază staţionară, la începutul anului 1936, razboiul italo-etiopian a intrat în etapa finală în primăvara aceluiaşi an (cap. V, p. 193 — 223). Declanşarea ofensivei italiene, utilizarea gazelor de luptă, contrar legilor războiului (ca şi bombardarea spitalelor sau a localităţilor fără obiective militare) chiar şi problema sancţiunilor petroliere, au trecut pe un plan secundar după declanşarea crizei renane. Hitler, mereu în aşteptare, a realizat mersul evenimentelor şi a ocupat zona renană demilitarizată. Cercurile politice şi opinia publică internaţională au acordat din nou toată atenţia lor situaţiei europene. Pe acest fundal armatele italiene înregistrează succese şi la 5 mai 1936 capitala Etiopiei este ocupată. Mussolini declară imediat anexarea ţării şi formarea Imperiului. Cu aceasta, oficial războiul s a încheiat deşi lupta etiopienilor a continuat sub forma mişcării de rezistenţă.

Consecinţele internaţionale ale conflictului italo-etiopian sînt schiţate în capitolul VI (p. 221 — 275). Se fac referiri la ridicarea sancţiunilor şi la chestiunea recunoaşterii anexării Etiopiei. Războiul italo-etiopian a dus, în principal, la modificarea raportului de forţe în Africa orientală şi Mediterană (p. 257), dar mai puţin în Europa. A considera evenimentul ca un „moment crucial în evoluţia internaţională" (p.257) este, credem noi, o exagerare. Cu aceasta nu voim decît să spunem că a fost un eveniment important, dar nu extrem de important. Conflictul chiar dacă a avut implicaţii extrem de largi, mondiale şi la multiple nivele, a fost periferic pentru interesele statelor europene deci pentru centrul relaţiilor internaţionale interbelice. Importanţa lui rezidă mai ales din crearea conjuncturii pentru unele acţiuni naziste (Renania) şi pregătirea terenului formării Axei. Cît despre Societatea Naţiunilor, războiul italo-etiopian a confirmat doar un fapt deja de notorietate publică : falimentul organizaţiei internaţionale. Oricum, prin efectele sale războiul italo-etiopian nu se poate compara cu celelalte două evenimente majore ale epocii : criza renană şi începuturile războiului civil din Spania.

Volumul recenzat se încheie cu un epilog, o cronologie foarte utilă, şi un index. Fără îndoială, că unele neclarităţi sau imprecizii (fără a fi vorba şi de erori) se datoresc carenţelor de documentare. În limitele materialelor cercetate lucrarea este un tablou sugestiv a ceea ce a fost războiul italo-etiopian pentru epoca interbelică. Oricum, are meritul de a fi prima lucrare de ansamblu, din istoriografia noastră marxistă, consacrată acestui eveniment.

Nicolae Dascălu

JACQUES WILHELM, *La vie quotidienne des Parisiens au temps du Roi Soleil 1660—1715*, Paris, Hachette, 1978, 295 p. + 1h.

Cunoscuta editură pariziană Hachette publică de mulţi ani în colecţia „La vie quotidienne ..." lucrări extrem de interesante care cuprind viaţa de toate zilele a oamenilor obişnuiţi, anonimi în diferite epoci istorice.

Jacques Wilhelm[1] îmbogăţeşte zestrea istoriografiei franceze cu o nouă lucrare privind domnia lui Ludovic al XIV-lea (1643—1715). Încercînd să descifreze rolul şi locul Parisului în a doua jumătate a secolului al XVII lea şi la începutul secolului al XVIII-lea, autorul prezintă caracteristicile vieţii de toate zilele într-una din cele mai mari capitale europene. Wilhelm încearcă să răspundă la întrebarea dacă parizienii au fost fericiţi în timpul domniei Regelui Soare. Si tot el continuă : „în capitală s-au înregistrat destule progrese în domeniul securităţii, salubrităţii şi circulaţiei. Epidemiile au fost înlăturate dar nu şi boala. Mizeria exista în stare latentă, ameninţînd să se transforme în catastrofă. Criminalitatea, violenţa nu s-au atenuat decît foarte puţin ..." (p. 10).

Analiza autorului începe în capitolul I. *Versailles şi Paris*, prin stabilirea unui raport între cele două centre ale puterii lui Ludovic al XIV-lea. Dacă Versaillesul era centrul puterii Regelui Soare, complex de palate şi grădini, oraş al aristocraţiei feudale „faţa

[1] Autorul este specialist în pictura franceză din secolele XVII XVIII. A consacrat numeroase lucrări Parisului şi istoriei sale, rolului său în viaţa culturală a Franţei. Între 1948—1976 a ocupat funcţia de director al muzeului Carnavalet.

www.dacoromanica.ro

Franţei", Parisul cu cei aproximativ 400—500.000 de locuitori, rămînea capitala şi „inima ţării". În oraşul de pe Sena, erau găzduite toate marile instituţii — Parlamentul, Curtea de Justiţie, aşezămintele culturale şi religioase. În perioada administraţiei lui Colbert, Parisul şi-a îmbogăţit zestrea urbanistică — Champs Elysées, Observatorul, Palatul Invalizilor, Pont-Royal. S-a alcătuit şi proiectul unei căi magistrale de la Vincennes la colonada Luvrului. De asemenea, Parisul a adăpostit manufacturi de covoare, tapiserie, goblenuri, sticlărie a căror produse au înfrumuseţat Versaillesul.

Aspectele demografice, cu privire la răspîndirea populaţiei în zonele Parisului sînt prezentate în capitolul al II-lea, *Repartiţia populaţiei*. Structura demografică a fost influenţată de existenţa centurii de fortificaţii medievale a Parisului, delimitată de Le Grand şi Le Petit Châtelet, Tour de Nesle, Bastilia, donjonul de la Temple. Înălţurarea fortificaţiilor de pe malul drept al Senei a lărgit aria rezidenţială a Parisului. Astfel, au apărut şi s-au dezvoltat faubourgurile Saint-Germain, Saint Marcel, Saint Victor, Saint Jacques. A crescut numărul cartierelor, „diviziuni administrative şi poliţieneşti" (p. 23). În 1650, sînt amintite 16, pentru ca apoi numărul lor să crească la 20 în 1702. Ile-de-la-Cité, a rămas sediul puterii regelui şi a bisericii. Aici au locuit înalţii magistraţi şi populaţia afectată serviciului de la catedrala Notre Dame. Au fost renumite, de asemenea, în aceste zone atelierele gravorilor din strada Saint Jacques. Zona denumită Palais, se întindea pe locul actualului Palat de Justiţie şi adăpostea principalele organisme administrative şi judiciare ale regatului. Curtea Ajutoarelor, Camera Conturilor, Biroul de Finanţe, Camera Domeniului şi altele. Pont Neuf lega cele două maluri ale Senei fiind dominat de „Leul de bronz", cum era denumită statuia ecvestră a lui Henric al IV-lea. Universitatea cuprindea zona delimitată de incinta medievală a lui Filip August. Celebrul cartier Latin era centrul vieţii universitare şi avea centrul în piaţa Maubert. Principala arteră a cartierului era strada Saint Jacques, care adăpostea editori, librari şi negustori de stampe. Cartierul Saint Jacques adăpostea din 1667, cunoscuta clădire a Observatorului construit după planurile lui Caude Perrault. Un rol deosebit avea mănăstirea Saint-Germain-des-Prés, care conform opiniei autorului era „un mic oraş în cadrul oraşului" (p. 30). Biserica Saint Suplice era una din cele mai prospere proprietăţi ale mînăstirii. Ea domina tîrgul de la Saint Germain, care avea loc anual la 3 februarie. Zona de pe malul drept al Senei forma aşanumitul La Ville. Aici se desfăşura o bogată activitate economică. Astfel, străzile purtau numele principalelor meserii practicate — strada Porţelanului, Fierăriei, Lenjeriei, Piaţa Halelor şi străzile învecinate formau „marea piaţă alimentară a Parisului" (p. 35). Strada Saint-Honore era centrul comerţului cu mobile, bijuterii şi obiecte de artă. Bancherii locuiau cu precădere pe străzile Saint Eustache, Saint Denis şi Saint Martin. În Ile-Notre-Dame locuiau membrii ai nobilimii, ca de exemplu Bretonvilliers, secretarul Consiliului de Finanţe sau Lambert de Thorigny, preşedintele Camerei de Conturi.

Analizînd diferite grupuri de locuitori ai Parisului, autorul consideră că „distincţiile sînt mai mult teoretice decît reale" (p. 42). Wilhelm declară astfel: „ ... Parizienii formau o societate mult mai diversificată şi împărţită în clase şi grupe care se ignorau şi erau ostile unele alteia; interesele şi legăturile erau mult mai strînse decît gîndim noi ..." (p. 43). Autorul descifrează astfel mai multe categorii sociale: slujitorii bisericii, marea nobilime, mica nobilime, partizanii finanţelor, mica burghezie, meseriaşii, muncitorii din manufacturi, lacheii şi servitorii, poporul de jos „la canaille", cum îl numeau aristocraţii, şi sărăcimea sau „pauvres honteaux".

În capitolul al III-lea, *De-a lungul fluviului şi a străzilor* este analizată în amănunt viaţa urbană, relevîndu-se importanţa economică a Senei. „În Vechiul Regim, Sena era cadrul unei activităţi intense pentru mai bine" (p. 49). Porturile de la Arsenal la Luvru asigurau aprovizionarea Parisului. La port de Grève se descărca fîn, la port de l'Ecole, cereale, la port Saint Bernard, lemn. Centura cheiurilor din piatră a fost mult îmbogăţită în vremea domnici lui Ludovic al XIV-lea. În 1665, izvoarele amintesc circa 665 de străzi la Paris. Dintre acestea puţine erau pavate şi amenajate, ca de exemplu: strada Saint Denis, Saint Honore, Saint Martin. Trotuarele lipseau fiind înlocuite cu semne pentru a delimita circulaţia căruţelor şi trăsurilor. Situaţia vieţii urbane s-a ameliorat prin măsurile luate de locotenenţii de poliţie. Astfel, s-a organizat lupta contra incendiilor. În 1699, primăria a cumpărat din Olanda 30 de pompe de apă, cu care a fost înzestrat primul corp de pompieri al Parisului creat în 1705. Numeroase străzi purtau denumiri din cele mai variate. Rue de Venise, după numele hanului À la Ville de Venise sau rue de la Perle, după numele unui joc cu mingea. Necesitatea aprovizionării cu apă a capitalei franceze, a determinat creşterea numărului de fîntîni, „locuri animate, de joacă şi întîlniri" (p. 62 — 63). Prin ordonanţa din 1667 s-a interzis parizienilor să crească în oraş iepuri, porci, vaci, păsări de curte. Dintre animalele de tracţiune se folosea

www.dacoromanica.ro

mai ales calul şi mai puţin măgarul. Trăsura reprezenta principalul mijloc de transport al aristocraţiei feudale. Pentru transportul pe distanţe mici se foloseau litiere şi aşa numitele „chaises à porteurs". Primele mijloace de transport în comun au apărut în 1662. Începînd cu 1667 s-a introdus iluminatul public, folosindu-se aproximativ 5000 de felinare.

Principalele aspecte ale dezvoltării economice, viaţa de toate zilele a lucrătorilor, statutul muncii în corporaţii sînt prezentate în capitolul al IV-lea, *Viaţa meseriilor*. „Producţia meşteşugărească pariziană de înaltă calitate sub domnia personală a lui Ludovic al XIV-lea, nu poate fi pusă la îndoială" (p. 73). Autorităţile au acordat o atenţie deosebită organizării muncii pe meserii. Astfel ordonanţa din 1673 a fixat numărul meseriilor, al ucenicilor, durata uceniciei şi a zilei de muncă. În 1675 s-a ordonat unirea meseriaşilor pe cartiere. Toate acestea erau expresia dorinţei lui Colbert „de a obţine o producţie de calitate şi a împiedica concurenţa" (p. 75). La Paris, izvoarele vorbesc de cele şase corpuri de meserii, în care un rol deosebit îl aveau pălărierii, farmaciştii, gravorii, tapiserii. Din rîndul acestora, conform opiniei autorului, se recrutau membrii *„aristocraţiei meşterilor"* (subl. ns) (p. 76). La aceştia se adăugau aproximativ 100.000 de lucrători manuali. Mulţi dintre ei lucrau în manufacturile de stat sau regale. Ucenicul trebuia să presteze muncă de la 2 la 8 ani, cu un orar de muncă foarte intens — de la orele 6 la 19, cu două pauze. Pentru a spori productivitatea muncii a crescut numărul orelor de muncă manuală şi s-au redus numărul sărbătorilor. Nivelul de salarizare era foarte scăzut. Astfel în 1687, lucrătorii din manufacturile textile au cerut mărirea salariilor. Munca femeilor, ocupa de asemenea, un rol important, în special în manufacturile textile. În timpul domniei lui Ludovic al XVI-lea, la Paris, numărul lucrătoarelor a ajuns la 1700. Meseriaşii se grupau în confrerii religioase, denumite de autor, de devoţiune şi caritate. Acestea îşi aveau sediul în bisericile mănăstirilor sau parohiilor. Ele nu dispuneau însă, decît de resurse modeste iar membrii lor erau foarte săraci.

Capitolul al V-lea, *Parisienii şi Biserica* cuprinde aspecte ale vieţii religioase din capitala Franţei. „Cu ajutorul puterii, biserica exercita asupra populaţiei o influenţă de care era imposibil să scapi" (p. 101). Răspîndirea inegală a parohiilor şi bisericilor a fost rezultatul dezvoltării inegale a oraşului. În acelaşi timp, parohiile avînd statutul de stare civilă, documentele pe care le păstrau formează un instrument indispensabil pentru înţelegerea şi cunoaşterea etapelor de dezvoltare ale oraşului. Marile mănăstiri au format de multe ori nucleul aglomerărilor din diferite cartiere pariziene. Bisericile şi mai ales mănăstirile au reprezentat şi centre de cultură. Astfel, la colegiul Clermont, denumit mai tîrziu Louis le Grand, se păstra un bogat fond de carte rară şi manuscrise. Biblioteca ordinului Celestinilor adăpostea circa 17.000 de volume. De asemenea, ordinele religioase patronau unele şcoli, ca de pildă cele gratuite recunoscute de edictul din 1688. În condiţii grele de igienă şi pentru păstrarea sănătăţii, cu ajutorul aşezămintelor religioase s-au fondat spitalele Hotel-Dieu, Salpétrière, Charité, Invalides.

Activitatea culturală, atît de variată ca forme şi procedee de exprimare este prezentată de autor în capitolul al VI-lea, *Spectacole, sărbători, distracţii*. În Parisul Regelui Soare, au activat şapte trupe de teatru, dintre care amintim pe cea a lui Molière, sau pe comedienii de la Marais. În ceea ce priveşte repertoriul prezentat în sălile de la palatul Cardinal sau Tuilleries, predominau piesele cu subiecte inspirate din antichitate, la care s-a adăugat creaţia lui Molière. Un rol important, aveau şi trupele de actori ambulanţi. Sărbătorile oficiale şi religioase oferau cadrul necesar unei vieţi culturale cît mai bogate şi diversificate. Astfel se pot aminti în 1660 grandioasa intrare în Paris a lui Ludovic al XIV-lea după căsătoria cu Maria Tereza de Spania, sau în 1662, bogatul carusel oferit de rege domnişoarei de La Vallière. Primirea ambasadorilor străini prilejuia organizarea unor mari manifestaţii, ca de pildă în 1664, cînd a sosit cardinalul Chigi, legatul papal sau în 1698, cu prilejul prezentării ambasadorului englez, lordul Portland. Pentru petrecerea timpului liber şi-au deschis porţile grădinile publice: Palais-Royal, Tuilleries, Luxembourg şi altele.

Investigînd viaţa universitară pariziană[2] la sfîrşitul secolului al XVII-lea şi începutul celui de al XVIII-lea, autorul surprinde în capitolul al VII-lea, *Viaţa studenţilor în Cartierul Latin*, noi aspecte privind dezvoltarea culturală a Parisului. Centru al vieţii studenţeşti şi a învăţămîntului superior, renumitul cartier Latin a adăpostit circa 60 de colegii, ca de exemplu: La Marche, du Plessis, Cardinal-Lemoine, d'Harcourt, Louis le Grand. Se adăugau patru facultăţi — de Artă, Drept, Medicină şi Teologie. „În toate formele de învăţămînt, studiul şi practica religiei avea un mare rol" (p. 193). Cartierul adăpostea şi majoritatea editorilor şi librarilor parizieni care anual se reuneau în sala mănăstirii Mathurins.

[2] Vezi pe larg Charles Jourdain, *Histoire de l'Université de Paris aux XVII-e et XVIII-e siècles*, 2 vol., Paris, 1862—1866.

www.dacoromanica.ro

Analiza formelor de activitate culturală este continuată de autor în capitolul al VI-lea, *Artiştii şi clienţii lor* şi al IX-lea, *Marile încercări şi saloanele literare*. „Parisul era un vast muzeu de arhitectură, sculptură, pictură şi artă decorativă" (p. 203). Majoritatea realizărilor din domeniul artelor frumoase, le putem cunoaşte prin intermediul lucrării lui Germain Brice, *La Description de la Ville de Paris*, publicată la Paris în 1684. Comenzile curţii regale, gustul pentru frumos al aristocraţiei feudale au încurajat creaţia culturală. În 1648 s-a fondat Academia regală, care din 1663 a fost condusă de Le Brun. Acest for a sprijinit din plin dezvoltarea artelor frumoase. Erau celebre la Paris atelierele de sculptură ale lui Jacques Sarrazin, Anguier, Magnier sau cel de pictură a lui Simon Vouet. Clientele artiştilor plastici se recrutau din rîndul marii aristocraţii şi membrii familiei regale, formînd ceea ce Wilhelm denumeşte „aristocraţia de artă" (p. 217). S-au organizat primele expoziţii de pictură— în 1673 la palatul Brion şi în 1699 la Luvru. Saloanele literare erau centrul vieţii mondene a înaltei aristocraţii. Au fost celebre în epocă saloanele domnişoarei de Scudery sau Ninon, doamnei de Sévigné sau de Sable. În acest cadru s-a afirmat Boileau, Molière, Corneille — reprezentanţi de seamă ai literaturii franceze clasice.

Ultimul capitol, al X-lea. *„Poliţie, Justiţie şi Delicvenţă"* prezintă rolul deosebit al locotenentului general al poliţiei [3] în organizarea vieţii Parisului. Astfel, acesta se ocupa de problemele securităţii şi modernizării oraşului, de starea de igienă şi sănătate publică. Autorul îl numeşte chiar „ministru al Parisului" (p. 237). El era ajutat de 48 de comisari, denumiţi „de Châtelet" şi de 40 de inspectori. Reprimarea violenţei, aplicarea pedepselor penale a determinat organizarea unei reţele de închisori La Conciergerie, Le Grand Châtelet, Bastilia. Detenţia avea la bază aşa numitele „lettres de cachet" [4], în care prizonierului nu i se aduceau la cunoştinţă acuzaţiile.

Lucrarea este completată de o bibliografie selectivă şi de un plan al Parisului.

Adresîndu-se deopotrivă publicului larg şi specialiştilor, deşi autorul nu este istoric de formaţie, lucrarea se impune în publicistica de specialitate franceză prin claritatea ideilor, stilul viu de exprimare şi analiza ştiinţifică pertinentă.

Mihai Manea

---

[3] Vezi Jacques Saint-Germain, *La Reynie et la police au Grand Siècle*, Paris, 1962.

[4] Vezi şi André Chassaigne, *Des lettres de cachet sous l'Ancien Régime*, Paris, 1903; Funck-Brentano, *Les lettres de cachet à Paris*, Paris, 1903; Claude Quétel, *Les lettres de cachet*, în L'Histoire", 29, 1980, p.103—112.

www.dacoromanica.ro

„REVISTA DE ISTORIE" publică în prima parte studii, note și comunicări originale, de nivel științific superior din domeniul istoriei vechi, medii, moderne și contemporane a României universale. În partea a doua a revistei, de informare științifică, sumarul este completat cu rubricile, Probleme ale istoriografiei contemporane (Studii documentare), Viața științifică, Cartea românească și străină de istorie, Revista revistelor, Buletin bibliografic, în care se publică materiale privitoare la manifestări științifice din țară și străinătate și sînt prezentate cele mai recente lucrări și reviste de specialitate apărute în țară și peste hotare.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugați să trimită studiile, notele și comunicările, precum și materialele ce se încadrează în celelalte rubrici, dactilografiate la două rînduri, trimiterile infrapaginale fiind numerotate în continuare. De asemenea, documentele vor fi dactilografiate iar pentru cele în limbi străine se va anexa traducerea. Ilustrațiile vor fi plasate la sfîrșit.

Numele autorilor va fi precedat de inițială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanțelor internaționale.

Responsabilitatea asupra conținutului materialelor revine în exclusivitate autorilor. Manuscrisele nepublicate nu se restituie.

Corespondența privind manuscrisele, schimbul de publicații se va trimite pe adresa Comitetului de redacție, B-dul Aviatorilor nr. 1, București, 71247.

REVISTE PUBLICATE ÎN EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

- REVISTA DE ISTORIE
- REVUE ROUMAINE D'HISTOIRE
- STUDII ȘI CERCETĂRI DE ISTORIE VECHE ȘI ARHEOLOGIE
- DACIA. REVUE D'ARCHEOLOGIE ET D'HISTOIRE ANCIENNE
- REVUE DES ETUDES SUD EST EUROPEENNES
- STUDII ȘI CERCETĂRI DE ISTORIA ARTEI
  - SERIA ARTA PLASTICA
  - SERIA TEATRU-MUZICĂ-CINEMATOGRAFIE
- REVUE ROUMAINE D'HISTOIRE DE L'ART
  - SERIE BEAUX-ARTS
  - SERIE THEATRE – MUSIQUE – CINEMA

www.dacoromanica.ro

DIN SUMARUL NUMERELOR VIITOARE

Unitatea și independența națională-deziderate inseparabile în gîndirea social-politică a revoluționarilor români din secolul trecut.

★

Semnificația Conferinței Partidului Muncitorilor din România (iunie 1899)

★

Locul lui Constantin Mavrocordat în istoria românilor din secolul al XVIII-lea

★

Interferențe politice româno-sîrbe (1790—1848)

★

Competiția pentru controlul Dunării inferioare (1412—1420)

★

Giuseppe Garibaldi în ansamblul relațiilor româno-italiene

★

Blocada continentală napoleoniană

★

Cotitura lui Traian din 112 e.n.

RM ISSN CO — 3870

www.dacoromanica.ro

„I. P. Informația c. 2471

Lei 15